

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DİNİ YÖNELİM BİÇİMLERİ, ENNEAGRAM KİŞİLİK TİPLERİ
VE ENNEAGRAM TEMELLİ DİNİ KİŞİLİK TİPOLOJİLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

HAKAN İSGİLİP

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÇİĞDEM GÜLMEZ

OCAK - 2023
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Hakan İSGİLİP

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİNİ YÖNELİM BİÇİMLERİ, ENNEAGRAM KİŞİLİK TİPLERİ VE ENNEAGRAM TEMELLİ DİNİ KİŞİLİK TİPOLOJİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

HAKAN İSGİLİP

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN:DR. ÖĞR. ÜYESİ ÇİĞDEM GÜLMEZ

Bireyi diğerlerinden ayıran, tutarlı ve yapılanmış özellikler bütünü olarak tanımlanan kişilik kavramı uzun yıllardır Din Psikoloji alanına konu olmuştur. Son zamanlarda kişilik boyutlarıyla ilgili yapılan çalışmaların arttığı ve çeşitli değişkenlerle aralarındaki ilişkinin incelendiği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı ise Enneagram kişilik tipleri ile dini yönelim biçimleri arasındaki ilişkinin ortaya konulmasıdır. Ayrıca maneviyatı reddetmeyen bir yapıda olan Enneagram modelinden yararlanılarak Enneagram temelli dini kişilik tipolojisi geliştirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte demografik değişkenlere göre (cinsiyet, lise türü, fakülte türü, sosyoekonomik durum, yerleşim yeri, doğum sırası ve öznel dindarlık algısı), araştırmanın temel değişkenleri (kişilik tipleri, dini kişilik tipleri, dini yönelim biçimleri) arasında ilişkinin ya da farklılaşmanın olup olmadığını incelemektir. Araştırmanın evrenini Kastamonu Üniversitesinde öğrenim gören lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini 304 kişiden oluşmaktadır. Çalışmada katılımcıların kişilik tiplerinin belirlenmesinde Demir ve arkadaşları tarafından geliştirilen Nil Enneagram Kişilik Testi ve katılımcıların dini yönelimlerinin belirlenmesinde Ercan tarafından revize edilen Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların dini kişilik tiplerinin belirlenmesinde araştırmacı tarafından Enneagram kişilik modelinden yararlanılarak hazırlanmış olan Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojisi Testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Enneagram kişilik tipleri ile Enneagram temelli dini kişilik tipolojileri arasında zayıf düzeyde ilişki tespit edilmiş, dini yönelim biçimleri ile herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Dini kişilik tipolojileri ile dini yönelim biçimleri arasında ise pozitif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Ayrıca Enneagram kişilik tipleri, Enneagram temelli dini kişilik tipolojileri ve dini yönelim biçimleri çeşitli demografik değişkenlere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir.

ANAHTAR KELİMELEER: Din psikolojisi, Kişilik, Enneagram kişilik tipleri, Enneagram temelli dini kişilik tipolojileri, Dini yönelim biçimleri

Ocak 2023, 136 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN RELIGIOUS ORINATION FORMS, ENNEAGRAM PERSONALITY TYPES AND ENNEAGRAM-BASED RELIGIOUS PERSONALITY TYPOLOGIES

HAKAN İSGİLİP

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGION SCIENCES
SUPERVISOR: ASSİST. PROF. DR. ÇİĞDEM GÜLMEZ

The concept of personality, which is defined as a set of consistent and structured characteristics that distinguishes an individual from others, has been the subject of the Psychology of Religion for many years. It has been observed that studies on personality dimensions have increased recently and the relationship between them and various variables has been examined. The aim of this study is to reveal the relationship between Enneagram personality types and religious orientation styles. In addition, the Enneagram-based religious personality typologies has been tried to be developed byenne making use of the Enneagram model, which does not reject spirituality. In addition, according to demographic variables (gender, high school type, type of faculty, socioeconomic status, settlement, birth order and perception of subjective religiosity) whether there is a relationship or differentiation between the main variables of the research (personality types, religious personality types, religious orientation styles) is to examine. The research population consists of undergraduate students studying at Kastamonu University. The sample of the research consists of 304 people. In the study, the Nil Enneagram Personality Test developed by Demir et al. was used to determine the personality types of the participants. In addition, the Reconstructed Muslim Religious Orientation Scale developed by Ercan, which is the revised version of the Muslim Religious Orientation Scale, was used to determine the religious orientation of the participants. In addition, Enneagram-Based Religious Personality Typologies Test prepared by the researcher using the Enneagram personality model was used to determine the religious personality types of the participants. As a result of the research, a weak relationship was found between Enneagram personality types and religious personality typologies, and no relationship was found with religious orientation styles. Positive and significant relationships were found between religious personality typologies and religious orientation styles. In addition, Enneagram personality types, religious personality typologies and religious orientation styles show statistically significant differences according to various demographic variables.

KEYWORDS: Psychology of religion, Personality, Enneagram personality types, Enneagram-based religious personality typologies, Religious orientation styles

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında bana yol gösteren, destek ve emeklerini esirgemeyen, çalışmamın her aşamasında bilgi ve tecrübesiyle yardımcı olan tez danışmanın sayın Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem GÜLMEZ'e teşekkürlerimi sunarım. Kullanılan ölçeklerin analizi sırasında yardımcı olan mesai arkadaşım sayın Uzm. Psk. Dan. Yusuf Oktay ATILGAN'a ve bu süreçte desteklerini esirgemeyen Kastamonu Rehberlik ve Araştırma Merkezi öğretmen ve idarecilerine teşekkürlerimi sunarım. Hayatım boyunca beni destekleyen, haklarını asla ödeyemeyeceğim annem ve babama, hayatımın her alanında olduğu gibi tez çalışmamı hazırlarken de bana her aşamada yardımcı olan sevgili eşim Büşra KARA İSGİLİP'e teşekkürlerimi sunarım.

HAKAN İSGİLİP

Kastamonu, 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ.....	x
TABLolar DİZİNİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Problemi	1
1.2 Araştırmanın Amacı	4
1.3 Araştırmanın Önemi	4
1.4 Araştırmanın Sayıtları	6
1.5 Araştırmanın Sınırlıkları.....	6
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1 Kişilik, Karakter, Mizaç	7
2.1.1 Kişilik.....	7
2.1.2 Mizaç	8
2.1.3 Karakter	9
2.2 Kişilik Kuramları.....	10
2.2.1 Psikanalitik Yaklaşım	10
2.2.2 Ayırıcı Özellik Yaklaşımı	11
2.2.3 İnsancıl Yaklaşım	13
2.2.4 Davranışsal/Sosyal Öğrenme Yaklaşımı	13
2.2.5 Bilişsel Yaklaşım	14
2.2.6 Biyolojik Yaklaşım	15
2.2.6.1 Hans Eysenck	16
2.2.6.2 Robert Cloninger.....	17
2.3 Enneagram Metodolojisi	18
2.3.1 Enneagram Modelinde Kullanılan Bazı Temel Kavramlar	21
2.3.1.1 Merkezler	22
2.3.1.2 Kanatlar	25
2.3.1.3 Entegrasyon ve ayrılma yönleri	26
2.3.2 Enneagram Kişilik Tipleri	27
2.3.2.1 Tip 1: Mükemmeliyetçi tip	28
2.3.2.2 Tip 2: Yardımsever tip	30
2.3.2.3 Tip 3: Başarı odaklı tip.....	32
2.3.2.4 Tip 4: Özgün tip	34
2.3.2.5 Tip 5: Araştırmacı tip	36
2.3.2.6 Tip 6: Sorgulayıcı tip	38
2.3.2.7 Tip 7: Maceracı tip	40
2.3.2.8 Tip 8: Reis tip.....	42
2.3.2.9 Tip 9: Barışçı tip	44

2.4	Din ile Kişilik İlişkisi	46
2.5	Dini Yönelim Biçimleri	48
3.	YÖNTEM	51
3.1	Araştırma Modeli	51
3.2	Araştırma Katılımcıları	51
3.3	Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması	53
3.3.1	Kişisel Bilgi Formu	53
3.3.2	Nil Enneagram Kişilik Testi	53
3.3.3	Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi	56
3.3.4	Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği	58
3.4	Verilerin Analizi	60
4.	BULGULAR	62
4.1	Nil Enneagram Kişilik Testine İlişkin Bulgular	62
4.1.1	Nil Enneagram Kişilik Testinin Betimsel Analiz Sonuçları	62
4.1.2	Katılımcıların Cinsiyetleri İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular	63
4.1.3	Katılımcıların Mezun Oldukları Lise Türü İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular	64
4.1.4	Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Fakülte Türü İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular	66
4.1.5	Katılımcıların Sosyoekonomik Durumları İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular	67
4.1.6	Katılımcıların Doğum Sıraları İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular	68
4.1.7	Katılımcıların Yerleşim Yerleri İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular	70
4.1.8	Katılımcıların Öznel Dindarlık Algıları İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular	71
4.2	Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testine İlişkin Bulgular	72
4.2.1	Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testinin Betimsel Analiz Sonuçları	72
4.2.2	Katılımcıların Cinsiyetleri İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular	73
4.2.3	Katılımcıların Mezun Oldukları Lise Türü İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular	75
4.2.4	Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Fakülte Türü İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular	76
4.2.5	Katılımcıların Sosyoekonomik Düzeyleri İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular	78
4.2.6	Katılımcıların Doğum Sıraları İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular	79
4.2.7	Katılımcıların Yaşadıkları Yerleşim Yeri İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular	81
4.2.8	Katılımcıların Öznel Dindarlık Algıları İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular	82
4.2.9	Birinci Tercih Edilen Dini Kişilik Tipolojileri İle İkinci Tercih Edilen Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular	83
4.3	Nil Enneagram Kişilik Testi ile Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testine İlişkin Bulgular	84

4.4	Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular	86
4.4.1	Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişki Puan Ortalamaları	86
4.4.2	Katılımcıların Cinsiyetleri ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular.....	88
4.4.3	Katılımcıların Mezun Oldukları Lise Türü ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular ..	89
4.4.4	Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Fakülte Türü ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular ..	91
4.4.5	Katılımcıların Sosyoekonomik Durumları ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular ..	93
4.4.6	Katılımcıların Doğum Sırası ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular.....	95
4.4.7	Katılımcıların Yerleşim Yerleri ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular.....	96
4.4.8	Katılımcıların Öznel Dindarlık Algıları ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular.....	98
4.5	Nil Enneagram Kişilik Testi ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular	100
4.6	Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi İle Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular	103
5.	TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	107
5.1	Tartışma ve Sonuç	107
5.1.1	Nil Enneagram Kişilik Testinden Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar	107
5.1.2	Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojisi Testinden Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar.....	109
5.1.3	Nil Enneagram Kişilik Testi İle Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi Arasındaki İlişkiden Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar	112
5.1.4	Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinden Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar.....	114
5.1.5	Nil Enneagram Kişilik Testi İle Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği Arasındaki İlişkiden Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar	117
5.1.6	Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği Arasındaki İlişkiden Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar.....	118
5.2	Öneriler.....	120
	KAYNAKLAR	122
	EKLER.....	129
EK A.	Kişisel Bilgi Anketi.....	130
EK B.	Nil Enneagram Kişilik Testi.....	131
EK C.	Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği	132
EK D.	Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi	134
EK E.	Etik Kurul Raporu	136

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1 Enneagram şeması	21
Şekil 2.2 Enneagram üçlüsü	23
Şekil 2.3 Enneagramda kanatlar	26
Şekil 2.4 Entegrasyon ve ayrılma yönleri	27

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1 Sosyo demografik özelliklere göre dağılım	51
Tablo 3.2 Nil Enneagram Kişilik Testi ana kişilik test-tekrar test madde dağılımı ...	54
Tablo 3.3 Nil Enneagram Kişilik Testi kanat kişilik test-tekrar test madde dağılımı.....	55
Tablo 3.4 Birinci tercih edilen paragrafların test-tekrar test madde dağılımı	57
Tablo 3.5 İkinci tercih edilen paragrafların test-tekrar test madde dağılımı.....	58
Tablo 3.6 Maddelerin 4 alt boyutuna ait açıklayıcılık yüzdeleri ve Cronbach Alfa değerleri ile maddelerin faktör yükleri.....	59
Tablo 4.1 Ana kişilik tiplerine göre katılımcıların dağılımı	62
Tablo 4.2 Kanat kişilik tiplerine göre katılımcıların dağılımı.....	63
Tablo 4.3 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin cinsiyet değişkenine göre dağılımı....	63
Tablo 4.4 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin mezun olunan lise türü değişkenine göre dağılımı	64
Tablo 4.5 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin öğrenim gördükleri fakülte türü değişkenine göre dağılımı	66
Tablo 4.6 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin sosyoekonomik durum değişkenine göre dağılımı	67
Tablo 4.7 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin doğum sırası değişkenine göre dağılımı.....	69
Tablo 4.8 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin yerleşim yeri değişkenine göre dağılımı.....	70
Tablo 4.9 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin öznel dindarlık algısı değişkenine göre dağılımı	71
Tablo 4.10 Birinci tercih edilen dini kişilik tiplerine göre katılımcıların dağılımı.....	72
Tablo 4.11 İkinci tercih edilen dini kişilik tiplerine göre katılımcıların dağılımı.....	73
Tablo 4.12 Katılımcıların dini kişilik tiplerinin cinsiyet değişkenine göre dağılımı.....	74
Tablo 4.13 Katılımcıların dini kişilik tiplerinin mezun olunan lise türü değişkenine göre dağılımı	75
Tablo 4.14 Katılımcıların dini kişilik tiplerinin öğrenim gördükleri fakülte değişkenine göre dağılımı	76
Tablo 4.15 Katılımcıların dini kişilik tiplerinin sosyoekonomik durum değişkenine göre dağılımı	78
Tablo 4.16 Katılımcıların dini kişilik tiplerinin doğum sırası değişkenine göre dağılımı	79
Tablo 4.17 Katılımcıların dini kişilik tiplerinin yerleşim yeri değişkenine göre dağılımı	81
Tablo 4.18 Katılımcıların dini kişilik tiplerinin öznel dindarlık algısı değişkenine göre dağılımı	82
Tablo 4.19 Birinci tercih edilen dini kişilik tipleri ile ikinci tercih edilen dini kişilik tiplerinin karşılaştırması	83

Tablo 4.20 Katılımcıların ana kişilik tipleri ile dini kişilik tipolojilerinin karşılaştırması.....	85
Tablo 4.21 Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin değer aralıkları	87
Tablo 4.22 Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği ortalama puanları.....	87
Tablo 4.23 İçsel dini yönelim alt boyutunun cinsiyet değişkenine göre Mann-Whitney U testi analizi	88
Tablo 4.24 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının cinsiyet değişkeni ile MANOVA testi analizi.....	89
Tablo 4.25 İçsel dini yönelim alt boyutunun mezun olunan lise türü değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi	89
Tablo 4.26 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının mezun olunan lise türü değişkeni ile MANOVA testi analizi.....	90
Tablo 4.27 İçsel dini yönelim alt boyutunun öğrenim görülen fakülte türü değişkenine göre Kruskal Wallis H testi analizi	91
Tablo 4.28 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının öğrenim görülen fakülte türü değişkeni ile MANOVA testi analizi	92
Tablo 4.29 İçsel dini yönelim alt boyutunun sosyoekonomik durum değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi	94
Tablo 4.30 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının sosyoekonomik durum değişkeni ile MANOVA testi analizi.....	94
Tablo 4.31 İçsel dini yönelim alt boyutunun doğum sırası değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi	95
Tablo 4.32 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının doğum sırası değişkeni ile MANOVA testi analizi.....	96
Tablo 4.33. İçsel dini yönelim alt boyutunun yerleşim yeri değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi	97
Tablo 4.34 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının yerleşim yeri değişkeni ile MANOVA testi analizi	97
Tablo 4.35 İçsel dini yönelim alt boyutunun öznel dindarlık algısı değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi	98
Tablo 4.36 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının öznel dindarlık algısı değişkeni ile MANOVA testi analizi	99
Tablo 4.37 İçsel dini yönelim alt boyutunun ana kişilik tipi değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi	101
Tablo 4.38 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının ana kişilik tipi değişkeni ile MANOVA testi analizi	101
Tablo 4.39 İçsel dini yönelim alt boyutunun dini kişilik tipolojisi değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi	103
Tablo 4.40 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının dini kişilik tipolojisi değişkeni ile MANOVA testi analizi.....	104

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

S	: Sayfa sayısı
&	: Ve
N	: Kişi sayısı
F	: Frekans
p	: Anlamlılık değeri
r	: Korelasyon katsayısı
ss	: Standart sapma
Sd	: Serbestlik derecesi
U	: Mann Whitney U değeri
$\bar{X}$	: Puan ortalaması
x^2	: Aritmetik ortalama

Kısaltmalar

MANOVA	: Çok değişkenli varyans analizi
v.b	: Ve benzeri
NEKT	: Nil Enneagram Kişilik Testi
YYMDYÖ	: Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği

1. GİRİŞ

Bu bölümde ‘Dini Yönelim Biçimleri, Enneagram Kişilik Tipleri ve Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi’ içerikli çalışmanın problemine, alt problemlerine, amacına, önemine, sayıltılarına, sınırlılıklarına, bazı tanımlamalara ve ilgili literatür taramasına yönelik açıklamalar yapılacaktır.

1.1 Araştırmanın Problemi

Kişilik, psikolojinin en önemli çalışma alanlarından biri olmuş ve bu önemi yapılan çalışmalarla birlikte sürekli artmıştır. Sık kullanılan bir kavram olmasına ve birçok bilimsel çalışmada incelenmesine rağmen psikologlar arasında ortak kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2012). Kişiliğin kapsamlı ve karmaşık bir yapı olması, kişilik ile ilgili birçok kuram geliştirilmesine neden olmuştur (Bakırcıoğlu, 2012). Bunun neticesinde her kuramcı kişiliği çok farklı biçimlerde tanımlamıştır. Kişilik kuramcıları kendi kuramlarına göre farklı tanımlar yapsalar da benzer noktalara vurgu yapan birbirine oldukça yakın tanımlar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kişilik “bireyi diğerlerinden ayıran, bireye özgü, tutarlı ve yapılanmış özellikler bütünü” olarak tanımlanabilir (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2012, s. 3).

İnsan kişiliğinin oluşumunda ve gelişiminde kalıtım ve çevre olmak üzere iki temel kavram üzerinde durulmaktadır. Bu kavramlardan birini kabul edip diğerinin önemini yok saymak mümkün gözükmemektedir. Kişiliğin oluşumunda ve gelişiminde bireyin doğuştan getirdiği kalıtsal özellikler kadar hayatı boyunca etkisi altında kaldığı aile, çevre, kültür, din ve eğitim gibi faktörlerin etkisi de önemli yer kaplamaktadır. Bu çevresel faktörlerden olan din faktörü de yadsınamayacak şekilde kişiliğe etki etmekte; onun oluşumunda ve gelişimde önemli bir yere sahip olmaktadır.

İnsan kişiliğini inceleyen birçok kuram ortaya konulmuştur. Bu kuramlar genel olarak altı temel yaklaşımdan birine yerleştirilebilir. Bunlar; psikanalitik yaklaşım, ayırıcı özellik yaklaşımı, biyolojik yaklaşım, insancıl yaklaşım, davranışsal/sosyal öğrenme yaklaşımı ve bilişsel yaklaşımdır (Burger, 2006). Her bir yaklaşım kişiliğin önemli bir boyutunu doğru bir şekilde belirleyerek incelemektedir. Kişiliğin tanımlanması ve

sınıflandırılmasında bu yaklaşımlardan bazıları öne çıkmaktadır. Bunlardan en öne çıkanı ayırıcı özellik yaklaşımı içinden çıkan ve kişiliği beş farklı yönüyle açıklayan Beş Faktör Kişilik Kuramıdır (Çiçek ve Aslan, 2020). Bu kuram, hem psikoloji hem de din psikolojisi literatüründe pek çok farklı çalışmada karşımıza çıkmaktadır. Özellikle din psikoloji alanında ülkemizde yapılan pek çok çalışmada bu kuramdan yararlanılmıştır (Saroglou, 2000; Turan, 2009; er-Ruveyte vd., 2010; Şentepe ve Güven, 2015; Bulut ve Yıldız, 2018).

Bir diğer önemli kuram, kişiliğin oluşumunda büyük oranda genetik faktörlerin etkili olduğunu ileri süren biyolojik yaklaşımın içerisinde sayabileceğimiz (Batı, 2019), kökeni 4500 yıl öncesine dayanan (Riso ve Hudson, 2009) Enneagram kişilik modelidir. Bu modelde kişilik dokuz farklı tipe ayrılmaktadır. Bunlar mükemmeliyetçi tip, yardımsever tip, başarı odaklı tip, özgün tip, araştırmacı tip, sorgulayıcı tip, maceracı tip, reis tip ve barışçı tiptir (Palmer, 2010).

Enneagram, kişiliği dokuz farklı tip ile açıklaması yönüyle kapsamı en geniş kişilik sınıflandırmalarından birini yapmaktadır. İnsanlar arasındaki yakın ilişkilerde, tedavi, eğitim, iş yaşamı gibi birçok etkileşim alanında önemli katkıları bulunan (Riso ve Hudson, 2009) Enneagram kişilik modelinin günümüzde kullanım alanları giderek artmaktadır. Enneagram, insanların kişilik özellikleri arasındaki farkları doğuştan getirdiğimiz mizaç özellikleri arasındaki farkla açıklar (Acarkan, 2019). Mizaç özelliklerinin farklı olması insanın duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını etkilemekte ve dolayısıyla kişiliğinin de farklı olmasına yol açmaktadır. Farklı kişilik özellikleri gösteren bireylerin hayatı anlama, anlamlandırma ve yaşama biçimleri arasında da farklar bulunmaktadır (Frankl, 2019). Dolayısıyla farklı kişilik özellikleri gösteren bireylerin dini yaşayış biçimlerinin ve dini kişilik özelliklerinin de farklı olduğu öngörülmektedir.

Din, tarih boyunca düşünen insanın en eski ve en yaygın araştırma alanlarından biri olmuştur. Bu sebeple insanın psikolojik yapısını inceleyen psikolojinin her dalı, dinin yalnızca sosyal bir olgu olmadığını, birçok insan için hayatı anlamlandırıcı ve şekillendiren önemli bir alan olduğunu gözlemlemektedir (Jung, 2014, s. 3). Din, insanın bütün ilgi ve deneyimlerine yayıldığı gibi temel tutumlarını, ilişkilerini,

güdülerini, değerlerini ve hedeflerini belirler ve yaşamının tüm evrelerini yönetir. İnanan insanın duygu, düşünce, idrak, mantık, kişilik ve davranış temeline yerleşen din; kültürel, toplumsal ve kişiliksel bir yapıya dönüşmektedir (Şentürk, 1994).

Enneagram kişilik tiplerinin duygu, düşünce, tutum ve davranışlarında olduğu gibi dini kişiliklerinde ve dini yönelim biçimlerinde de farklılıklar olduğu öngörülmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın temel problemleri şu şekilde sıralanabilir;

- Enneagram modeline dayalı olarak dini kişilik tipolojisi geliştirilebilir mi?
- Enneagram kişilik tipleriyle Enneagram temelli dini kişilik tipolojileri arasında bir ilişki var mıdır?
- Enneagram kişilik tiplerine göre dini yönelim biçimleri farklılaşmakta mıdır?
- Enneagram temelli dini kişilik tipolojilerine göre dini yönelim biçimleri farklılaşmakta mıdır?

Bu problemlere dayalı olarak demografik değişkenlere göre (cinsiyet, lise türü, fakülte türü, sosyoekonomik durum, yerleşim yeri, doğum sırası ve öznel dindarlık algısı), araştırmanın temel değişkenleri (kişilik tipleri, dini kişilik tipleri, dini yönelim biçimleri) arasında ilişkinin ya da farklılaşmanın olup olmadığı alt problemler olarak ele alınacaktır.

Araştırma sonucunda elde edilecek olan bulgulara dayalı olarak üç adet hipotez sınanacaktır. Araştırmanın hipotezleri ise şu şekilde sıralanabilir;

1. Enneagram kişilik tipleri ile Enneagram temelli dini kişilik tipolojileri ilişkilidir.
2. Enneagram kişilik tiplerine göre dini yönelim biçimleri anlamlı biçimde farklılaşmaktadır.
3. Enneagram temelli dini kişilik tipolojilerine dini yönelimleri biçimleri anlamlı biçimde farklılaşmaktadır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Her insan doğuştan getirdiği ve kolay kolay değişmeyen bazı özelliklere sahiptir. Enneagrama göre mizaç adı verilen bu özellikler kişiliğin temelini oluşturmaktadır (Acarkan, 2019). Farklı mizaç özellikleriyle doğan her insan farklı kişilik özelliklerine sahip olmaktadır. Enneagram bu kişilik özelliklerini dokuz farklı kişilik tipine ayırmıştır. Her kişilik tipinin farklı duygusal yapıları, düşünce tarzları, davranış kalıpları ve tutumları vardır (Riso ve Hudson, 2009; Palmer, 2010; Acarkan, 2019; Batı, 2019). Dolayısıyla hayatı birbirinden farklı şekilde anlayan ve anlamlandıran bu kişilik tiplerinin hayatın diğer alanlarında olduğu gibi dini kişiliklerinde ve dini yönelim biçimlerinde de farklılıklar olması söz konusudur.

Bu araştırmanın amacı Enneagram kişilik modelinden yararlanılarak Enneagram dini kişilik tipolojisini geliştirmek ve kişilik tipleri, dini kişilik tipolojileri ve dini yönelim biçimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırmada hem kişilik tiplerinin hem de dini kişilik tipolojilerinin dini yönelim biçimleri üzerinde durulacak ve hangi kişilik tipinin dini nasıl yaşadığı ve dini yönelimleri arasında ne gibi farkların olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.3 Araştırmanın Önemi

Yerli ve yabancı literatürde din ve kişilik ilişkisi üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar neticesinde çeşitli ilişkiler bulunmuştur. Bu çalışmaların çoğu daha önce de belirttiğimiz gibi kişiliğin beş faktörü ile dindarlık ilişkisi üzerinde yapılmış çalışmalardır. Bu çalışmalarda özellikle sorumluluk ve uyumluluk boyutları ile maneviyat ve dindarlık arasındaki pozitif ilişki ve psikotizm ile olan negatif ilişki öne çıkmaktadır (Şentepe ve Güven, 2015). Din psikolojisi alanında yapılan birçok çalışma sonucunda din, dindarlık ve maneviyat gibi çeşitli değişkenlerle kişilik ve kişilik özellikleri arasında farklı birçok ilişki olduğu ortaya konulmuştur (Saroglou, 2000; Gürses, 2007; Turan, 2009; er-Ruveyte, ve Ayten, 2010; Maltby, 2015; Bulut ve Yıldız, 2018; Ulu, 2018).

Bu gün baktığımızda en kapsamlı kişilik modeli olarak sayılabilecek olan Enneagram modeli eğitim, halkla ilişkiler ve sağlık gibi pek çok alanda kullanılmaktadır (Batı,

2019). Böyle bir modelin din psikolojisi alanında kullanılması din ve kişilik ilişkisinin ortaya konulması açısından yeni bir bakış açısı sunacaktır. Enneagram modelinin maneviyatı reddetmeyen bir yapıda olması kişilik ile din arasındaki yeni ilişkilerin ortaya çıkarılabilmesine katkı sağlayacaktır.

Yabancı literatürde özellikle Hristiyanlık dininin değişkenleri ile Enneagram modeli arasındaki ilişkinin incelendiği pek çok araştırmanın olduğu görülmektedir. Yapılan bir çalışmada kişinin ruhsal bilinç ve olgunlaşma sürecinde Enneagram kişilik tipleri özellikleri ile ilgili benzer kalıpların olduğu ortaya konmuştur (Wiltse, 2000). Başka bir çalışmada Enneagram kişilik tipleri ile papazların cemaat büyüklükleri incelenmiş ve Tip 3 ile Tip 8’de anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Johnson, 2019). Hristiyan üniversitelerine öğrenci kaydı yapmakla görevli bireylerin kayıt yaptıkları öğrenci sayısı ile bu bireylerin kişilik tipleri arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada Tip 3 kişilik özelliklerini taşıyan bireylerin diğer tiplere göre daha fazla kayıtlama yaptığı sonucuna ulaşılmıştır (Daly, 2021). Ayrıca Hristiyan bir kişilik teorisi ortaya konulması (Baldwin, 2012, 4 Ağustos) ve yetişkin Hristiyan eğitimi çalışmalarında (Sutcliffe, 2002) Enneagram modelinin kullanıldığı çalışmalar da mevcuttur. Yapılan bu çalışmaların çeşitliliği Enneagram modelinin din psikoloji alanında kullanım alanının ne kadar geniş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar Enneagram modeli kullanılarak din psikolojisi alanında ülkemizde yapılacak çalışmaların önemine işaret etmektedir.

Ülkemizde din psikolojisi alanında Enneagram modeliyle ilgili iki çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan ilki teorik bir yüksek lisans tezi çalışmasıdır (Karabulut, 2007). Diğeri ise ilahiyat fakültesi öğrencilerinin kişilik özelliklerinin incelendiği nicel bir çalışmadır (Yüksel ve Kızılgeçit, 2021). Yapılan bu çalışmada Tip 5, Tip 8 ve Tip 9 faktörlerinin öznel dindarlık algılarında çok dindarların ortalama puanlarının daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Bu çalışma Enneagram modeli kullanılarak yapılacak ampirik çalışmalar neticesinde kişiliğin beş faktörünün kullanıldığı çalışmalarda olduğu gibi çeşitli ilişkiler ortaya çıkarılabileceğini göstermektedir. Din psikoloji alanında Enneagram modeliyle ilgili yeni, farklı ve kapsayıcı çalışmaların yapılması daha önce ortaya çıkmamış yeni ilişkilerin ortaya çıkarılmasını

sağlayacaktır. Bu araştırmada ise Enneagram kişilik tipleri, Enneagram temelli dini kişilik tipolojileri ve dini yönelim biçimleri arasındaki ilişki incelenecektir.

Ayrıca Enneagram metodolojisinin geliştirilmesinde Müslüman ilim adamları ve sufi tarikatlarının önemli bir role sahip olması (Riso ve Hudson, 2009) bu modelin din psikolojisi alanında kullanılması açısından üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır. Çünkü geliştirilen kişilik kuramları ve modelleri genel olarak Hristiyan ve Yahudi kültürünün içinden çıkmıştır. Müslüman kültürün izlerini taşıyan böyle bir modelin özellikle İslam dünyası içerisinde kullanılması hem bu güne kadar yapılan çalışmalardan farklı ve yeni sonuçların ortaya çıkarılabilmesine yardımcı olacak hem de elde edilen sonuçların daha doğru sonuçlar olmasını sağlayabilecektir.

Bu çalışma neticesinde insanların kişilik özellikleri ile dini kişilik özellikleri arasındaki benzerlik ve farklılıkların olup olmadığı, kişilik tipleri ile dini kişilik tipolojilerinin dini yönelimleri arasında ne gibi farklılıklar olduğu gibi sorulara cevap aranacaktır. Sonuç olarak Enneagram modelinin din psikolojisi alanında kullanılması din ve kişilik ilişkisi açısından yeni ve farklı sonuçlar ortaya çıkarabileceği için önem arz etmektedir.

1.4 Araştırmanın Sayıtları

Araştırmaya katılan katılımcıların kişisel bilgi formu ve ölçme araçlarındaki sorulara samimi, dürüst ve doğru cevaplar verdiği varsayılmaktadır.

1.5 Araştırmanın Sınırlıkları

Bu araştırma sadece 2021-2022 akademik yılında Kastamonu Üniversitesi'nden örnekleme dâhil edilen Eğitim Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Mühendislik Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerden elde edilen verilerle sınırlıdır. Araştırmanın verileri, kişisel bilgi formundan ve ölçme araçlarından elde edilen verilerle sınırlıdır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Kişilik, Karakter, Mizaç

2.1.1 Kişilik

Kişilik kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğünde (t.y) “bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerin bütünü, şahsiyet” anlamına kullanılmaktadır. İnsanı kendisi yapan ve onu diğer insanlardan ayıran duygu, düşünce, inanç, tutum ve davranış özelliklerinin bütünü olarak ifade edilmektedir (Katipoğlu, 2012). Kişilik kavramının kökeni Latince ‘persona’ sözcüğüne dayanmaktadır. ‘Persona’, tiyatro oyuncularının kullandığı maskeye denmekteydi.

Kişilik, bir insanın bütün ilgi, yetenek, tutum, davranış, dış görünüş, konuşma tarzı ve çevreye uyum biçimini kapsayan bir kavramdır. Bireyin hem iç dünyası hem de dış çevresiyle kurduğu, bireyi diğer bireylerden ayırt edici, farklı, tutarlı ve yapılanmış bir ilişki biçimidir (Cüceloğlu, 1993). Bireylerin duygu, düşünce, tutum ve davranış gibi psikolojik tepkileri ile sadece yaşanan an, sosyal ortam veya içinde bulunulan fizyolojik durum ile açıklanamayan farklılıkları belirleyen süreklilik ve tutarlılık gösteren özellikler ve eğilimler olarak da açıklanabilir (Taymur ve Türkçapar, 2012).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere psikoloji literatüründe kişilik kavramı, kapsamı en geniş kavramlardan biri olarak ele alınmaktadır. Bu güne kadar ortaya konulan her kişilik kuramında farklı bir kişilik tanımı yapılmıştır (Şentepe ve Güven, 2015). Bu nedenle psikoloji kuramcılarının üzerinde uzlaştıkları tek bir kişilik tanımı bulunmamaktadır (Burger, 2006). Ancak kişiliğin yapılan çoğu tanımında ortak bazı noktalar mevcuttur. Bunlar; kişiliğin tutarlı davranış kalıplarını içerdiği, ayırt edici olduğu, bireysel olduğu ve hem kalıtsal eğilimlerle hem de çevre etkisiyle şekillendiğidir. Allport, kişilik kavramının yaklaşık elli farklı anlamı olduğundan bahsetmektedir. Ayırıcı özellik kuramının bilinen ilk çalışmasını ortaya koyan Allport’a kişiliği, “bireylerin çevresine özel uyumunu belirleyen psiko-fizyolojik sistemlerin dinamik bir bütünü” olarak tanımlar (Forsyth, 2017, s. 248).

Kişilik problemini inceleyen psikologlar, kullandıkları yöntemlere göre farklı açıklama ve yorumlar ortaya koymuşlardır. Bu açıklama ve yorumlar şu şekilde toparlanabilir:

Kişilik, bütün bedensel özelliklerin, dürtü ve eğilimler ile sosyal hayatta kazanılmış deneyim ve tecrübelerin bütünüdür. Kişilik, insanın gelişme evrelerinde gerçekleşen ilişkilerin bütünüdür. Bu bütünlük içinde tutum ve davranışa yansıyan özellikler yer alır. Kişilik, bir insanın çevresine uyum sağlamak ve adapte olmak amacıyla yaptığı davranış ve tutumlarının bir bütünüdür. Kişilik, bireysel farklılıklara dayanan duygu, düşünce, tutum, beceri, yetenek ve alışkanlıkların oluşturduğu işlevsel bir bütündür. (Ceylan, 2019, s. 54)

Kişiliğin oluşumunda kalıtım ve çevre faktörlerinden hangisinin daha baskın olduğu psikolojide sürekli tartışılmış bir konudur. Bu iki faktörden herhangi birini kabul edip diğerini yok saymak pek mümkün gözükmemektedir. Bu iki faktöründe kişilik oluşumunda önemi ve etkisi ortadadır. Bu bağlamda bireyin kişiliğinin oluşumunda ve gelişiminde genellikle iki ana kavram üzerinde durulur. Bu kavramlardan birincisi insanın doğuştan getirdiği kalıtsal özellikler, diğeri insanın yaşamı boyunca çevre, kültür, din ve eğitim gibi faktörlerin etkisiyle oluşan özelliklerdir. ‘Mizaç’ kavramı doğuştan getirilmiş olan, kalıtsal özellikleri tanımlamak için, ‘karakter’ kavramı ise sonradan bazı faktörlerin etkisiyle elde edilen özellikleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Ceylan, 2019). Gündelik hayatta kişilik, karakter ve mizaç kavramları birbiri yerine çok sık kullanılmakta ve genellikle karıştırılmaktadır. Ancak bu kavramlar birbirinden farklı kavramlardır. Kişilik; bu iki faktörün ve bu faktörleri meydana getiren unsurların etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir kavramdır denebilir. Bu iki faktörün bireyin kişiliğini ne derecede etkilediğine dair kesin bir bulgu bulunmamasına rağmen genel görüş kalıtsal özelliklerin kişiliğin oluşumunu daha çok etkilemektedir (Şirin, 2019).

2.1.2 Mizaç

Mizaç (huy), genel olarak kişiliğin doğuştan getirilen ve duygusal davranış kalıplarına yönelmiş veya duygusal ve fizyolojik özelliklerin kalıtım kökenli yönü olarak tanımlanmaktadır (Turan, 2009). Çabuk kızmak, tez canlılık, sıkılmak, neşeli ve esprili olmak gibi bireylere göre farklılık gösteren davranış kalıpları, mizaç özellikleridir.

İnsanın duygusal özelliklerinin bütünü olarak tanımlayabileceğimiz mizaç, daha önce de belirttiğimiz gibi kişiliğin sadece bir yönünü oluşturur.

Mizaç, nicelik ve nitelik bakımından bireyler arasında farklılık göstermektedir. Mizaç özellikleri doğuştan getirildiği ve kalıtsal özellikler olduğu için kolay kolay değişmeyen özelliklerdir. Bu durumu ‘Can çıkmayınca huy çıkmaz’, ‘Bir insan yedisinde neyse yetmişinde de odur’ gibi atasözlerinde görmek mümkündür. Mizaç özelliklerinin farklı olması insanın kişiliğinin ve dolayısıyla davranışlarının da farklı olmasına yol açmaktadır.

Yeni doğan bebeklerin bazıları inatçı iken bazılarının uyumlu olması, bazıları çok hareketli iken bazılarının sakin olması gibi farklılıkların temelinde mizaç yapısı yatmaktadır. Hepimiz kişisel gözlemlerimiz sonucu aynı aile, toplum ve kültür içinde yaşayıp birbirinden farklı kişilik özelliklerine sahip bireyler olduğunu görmekteyiz (Acarkan, 2019). Bu durum mizacın doğuştan getirilen kalıtsal özellikler olduğunu, insandan insana farklılık gösterdiğini ve çevrenin etkisiyle kolay kolay değişmediğini kanıtlamaktadır (Burger, 2006). Ayrıca insan kişiliğini karakter özelliklerine göre mizaç özelliklerinin daha fazla etkilediğini tezini de desteklemektedir.

2.1.3 Karakter

Karakter kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğünde (t.y) “bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik” olarak belirtilmektedir. Allport’a göre, “karakter, insanın içinde yaşadığı çevrede geçerli olan değer yargılarını ve ahlak kurallarını kullanım biçimidir” (Taymur ve Türkçapar, 2012, s. 156). Karakter; çocuklukla beraber ailede şekillenmeye başlar okul ve sosyal çevre gibi ortamlarda biçimlenmeye devam eder.

Karakter kavramı bir bireyin tutum ve davranışlarındaki kararlılığını ve tutarlılığını ifade etmektedir. Kişiliğin daha çok sosyal ve ahlaki yönünü oluşturmaktadır (Şirin, 2019). Karakterin gelişimi kişinin sosyal çevresi içerisinde bilinçli veya doğal olarak meydana gelir. Bu sosyal çevreyi oluşturan temel unsurlar aile, okul ve içinde yaşanılan toplum olarak sıralanabilir. Bu bağlamda kişi karakterini eğitirken içinde yaşadığı toplumun dini, milli ve kültürel değerlerinden etkilenmektedir.

Karakter de mizaç gibi kişiliğin sadece bir yönünü oluşturmaktadır. İnsanın doğuştan getirdiği özellikler olan mizaç özellikleri ile sonradan çevrenin etkisiyle kazanılan özellikler olan karakter özelliklerinin etkileşimi sonucu kişilik özellikleri meydana gelmektedir. Buradaki çevre faktörünün en önemli etmeni kültürdür. Kültür, maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Maddi kültür unsurları mimari, ekonomi, moda, edebiyat vb. den oluşurken manevi kültür unsurları dil, din, ahlak, örf ve adet gibi unsurlardan oluşmaktadır (Turan, 2009). Bu unsurlar içinde din, toplumsal hayatı ve dolayısıyla kişiliği etkileme bakımından çok önemli bir yere sahiptir.

2.2 Kişilik Kuramları

Modern psikolojide kişiliği açıklamaya çalışan altı genel yaklaşım mevcuttur. Bu yaklaşımlar sırasıyla psikanalitik yaklaşım, ayırıcı özellik yaklaşımı, biyolojik yaklaşım, insancıl yaklaşım, davranışsal/sosyal öğrenme yaklaşımı ve bilişsel yaklaşımdır (Burger, 2006). Bugüne kadar geliştirilen kişilik kuramlarının her biri, bu altı yaklaşımdan birinin içerisine dâhil edilebilir. Bu yaklaşımlardan biri veya bir kaçının doğru diğerlerinin yanlış olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Her yaklaşım kişiliğin önemli bir yönünü doğru bir şekilde belirlemekte ve incelemektedir.

2.2.1 Psikanalitik Yaklaşım

İlk kapsamlı kişilik kuramını geliştiren Sigmund Freud, psikanalitik yaklaşımın kurucu olarak kabul görmektedir (Burger, 2006). Freud'a göre kişilik bilinç, bilinç öncesi ve bilinçaltı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Topografik model adı verilen bu ayrıma göre bilinç, farkında olduğumuz düşüncelerimizi; bilinç öncesi, farkında olmadığımız fakat istediğimizde ulaşılabilir olan bilgi haznemizi; bilinçaltı ise her istediğimizde ulaşamayabileceğimiz düşüncelerimizin büyük bir kısmını içermektedir (Burger, 2006). Freud, davranışlarımızın çoğunun altında bilinçaltının yattığını ve psikanalizi anlamak için bilinçaltının davranışlar üzerindeki etkisinin anlaşılması gerektiğini savunmaktadır.

Freud daha sonraları topografik modelin kişiliği açıklamada tam olarak yeterli olmadığı fark ederek yapısal model adını verdiği modeli geliştirdi (Freud, 2011, s. 31-32). Yapısal modele göre insanın kişiliği id (alt benlik), ego (benlik) ve süperegö (üst

benlik) olmak üzere üç ana yapıdan oluşmaktadır (İnanç ve Yerlikaya, 2012). Bilinçaltı tarafından yönetilen id, insanın doğuştan getirdiği tüm arzu, istek ve dürtülerin temel kaynağıdır. Bilinçaltından gelen bu istek ve dürtülerin büyük çoğunluğu cinsel kaynaklı ve saldırgan güdülerdir (Özdemir vd., 2012). İd, haz ilkesine göre çalışır ve isteklerinin bekletilmeden gerçekleşmesini ister. Ego, kişiliğin düzenleyici, dengeleyici ve uyum sağlayıcı yönünü oluşturmaktadır. Egonun birinci görevi idin dürtülerini tatmin ederken içinde bulunulan anın gerçeklerini de dikkate almaktır (Burger, 2006). Ego herhangi bir etik veya ahlaki kaygıyla hareket etmez, içinde bulunulan koşulları akıl ve mantık sınırları içerisinde değerlendirerek id'in isteklerini karşılamaya çalışır (Şirin, 2019). Etik ve ahlaki kaygıların kaynağı ise süperegodur. Süperegö, insan davranışlarının doğru mu yanlış mı olduğunu denetler (Atkinson vd., 2010). Eğer davranış etik veya ahlaki yönden yanlış bir davranış ise insanın vicdan azabı ve suçluluk duygusu gibi duygular yaşamasına sebep olur. Freud bu üç kişilik yapısının sürekli çatışma halinde olduğunu ve insan davranışlarını etkilediğini belirtir. Ego, idin dürtüsel olan istekleri ile süperegönün ahlaki olan istekleri arasında gerçekçi ve akılcı kararlar vererek davranışları düzenleyen mekanizmadır (Freud, 2020, s. 76-78).

Freud'tan sonra onun izinden gelerek psikanalitik bakış açısına sahip olan pek çok bilim insanı olmuştur. Alfred Adler, Carl G. Jung, Karen Horney, Eric Erikson, Harry Stack Sullivan ve Erich Fromm gibi ünlü bilim insanları başlangıçta psikanalitik bakış açısıyla hareket etmişler daha sonrasında kendi kuramlarını geliştirmişlerdir (İnanç ve Yerlikaya, 2012). Bu kuramcılar Freud'u bazı noktalarda eleştirerek kendi kuramlarını geliştirmelerine rağmen kuramları psikanalitik yaklaşımda olduğu gibi bilinçten çok bilinçdışına vurgu yapmaktadır.

2.2.2 Ayırıcı Özellik Yaklaşımı

Ayırıcı özellik yaklaşımının bilinen ilk kuramcısı Gordon Allport'tur. Kişilik ile ilgili psikoloji literatürüne baktığımızda ayırıcı özellik yaklaşımının diğer yaklaşımlara göre daha öne çıktığı görülmektedir (Çiçek ve Aslan, 2020). Ayırıcı özellik bir bireyin belirli bir kişilik özelliğini ne derece gösterdiğine bağlı olarak kişiyi gruplandıran bir kişilik boyutudur (Burger, 2006). Ayırıcı özellik yaklaşımının iki temel varsayımı

vardır. Bunlardan birincisi kişilik özelliklerinin zaman içinde değişmez bir yapıda olduğu, ikincisi ise kişilik özelliklerinin durumlara göre tutarlılık ve kararlılık gösterdiğidir (İnanç ve Yerlikaya, 2012). Yani birey içedönük bir kişilik özelliğine sahipse zaman içinde de içedönük özellikler sergilemeye devam edecektir. Aynı şekilde evde, işte, sokakta ve diğer sosyal çevresinde de içedönük kişilik özellikleri sergileyecektir. Allport'a göre ayırıcı özellik çeşitli durumlar ve farklı zamanlarda aynı tarz davranma eğilimini ifade etmektedir (Forsyth, 2017).

Ayırıcı özellik kuramcıları bireyin davranış özelliklerinin arkasında gelişen süreçleri açıklarken, bireyin belirli bir kişilik özelliğe hangi derece sahip olduğuna bakarlar (Burger, 2006). İnsanların kişilik özelliklerinin birbirinden ne derece farklılık gösterdiğini incelerler. Bunu yaparken de bireyin sergilediği davranışları inceleyerek karar verirler. Ancak bu yaklaşımı temsil eden kuramcılar farklı kişilik özelliklerinin neler olduğu konusunda ortak bir görüşe sahip değildir. Allport, farklı kişilik özelliklerini tanımlamak için binlerce sözcükten bahsetmektedir. Ayırıcı özellik yaklaşımı ile psikanalitik yaklaşımın karışımı niteliğinde bir kuram geliştiren Henry Murray ise ayırıcı özelliklere benzeyen 27 psikolojik kökenli gereksinim belirlemiştir (Burger, 2006).

Önemli bir ayırıcı özellik kuramcısı olan Raymond B. Cattell faktör analizi tekniği kullanarak kaç tane temel kişilik özelliği bulunduğunu keşfetmeye çalışmıştır (Hazar, 2006). Cattell kullandığı teknik ile birbiriyle ilişkili kişilik özelliklerini gruplayıp birbirinden bağımsız kişilik özellikleri ayırarak 16 temel özellik bulmuştur. Cattell'in bu çalışmasına benzeyen bir çalışma ise Büyük Beşli adı verilen çalışmadır. Robert McCrea ve Paul Costa farklı kişilik özellikleri ile ilgili faktör analizi tekniği ile elde ettikleri verileri kullanarak kişiliğin beş boyutunu ortaya koymuşlardır (McCrea ve Costa, 2003). Bu boyutlar dışa dönüklük, uyumluluk, öz disiplin, nevroitiklik ve yeniliğe açıklıktır (Çiçek ve Aslan, 2020). Bugün kişilik özellikleri ile ilgili yapılan pek çok araştırmada Büyük Beşli kişilik özelliklerinin kullanıldığını görmekteyiz. Din psikoloji alanında da kişiliğin beş boyutuyla ilgili yapılan pek çok çalışma göze çarpmaktadır (Saroglou, 2000; er-Ruveyte vd., 2010; Şentepe ve Güven, 2015; Bulut ve Yıldız, 2018; Ulu, 2018)

2.2.3 İnsancıl Yaklaşım

İnsancıl yaklaşım, varoluşçu felsefe ile birlikte kişisel etik ve değerler üzerine yoğunlaşmaktadır (Hazar, 2006). Özellikle varoluşçu felsefe, zamanla insancıl yaklaşımın temel soruları haline gelmiş birçok soruya cevap aramaktadır. Cevap aranan bu sorulardan bazıları varlığımızın anlamı, özgür iradenin yaşamdaki rolü ve insanoğlunun biricikliği gibi sorulardır (Burger, 2006).

İnsancıl yaklaşımı tanımlamak kolay değildir; çünkü insancıl yaklaşımı meydana getiren olguların tanımları üzerinde görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak insancıl yaklaşım kuramlarında genel olarak kişisel sorumluluk, şimdi ve burada ilkesi, bireyin fenomenolojisi ve kişisel sorumluluk öğelerine vurgu yapılmaktadır. Bireyin bu dört ögenin etkisiyle kendini gerçekleştirme sürecinin kişiliğin oluşumunda etkili olduğu bu yaklaşımın temel görüşlerinden biridir (Burger, 2006).

İnsancıl yaklaşımın en önemli temsilcisi olan Carl Rogers'a göre insan organizması dinamik bir sistemdir (İnanç ve Yerlikaya, 2012). İnsanlar doğuştan sahip olduklarını potansiyellerini kendilerini gerçekleştirmek ve kişiliklerini en üst seviyeye çıkartmak için kullanırlar (Rogers, 2011, s. 123). Ona göre kendini gerçekleştiren insan sahip olduğu potansiyelin tamamını kullanan insandır. Diğer önemli bir insancıl yaklaşım kuramcısı olan Abraham Maslow'da benzer çalışmalar yapmıştır. Maslow insan gereksinimlerini hiyerarşik bir şekilde sınıflandırarak insanların alt düzey ihtiyaçlarını karşıladıkça hiyerarşide yukarı doğru çıktıklarını ifade etmektedir (Burger, 2006). Hiyerarşide zirve noktasına ise kendini gerçekleştiren insanların çıkabileceğini belirtmiştir. Maslow'a göre insanlar doğal olarak veya bilinçli şekilde kendini gerçekleştirmeye çalışırlar (Maslow, 2001, s. 8-14). Kendini gerçekleştiren insanlar sık sık zirve deneyimleri yaşayan, kendilerini oldukları gibi kabul eden ve seven insanlardır (Atkinson vd., 2010).

2.2.4 Davranışsal/Sosyal Öğrenme Yaklaşımı

Davranışçılık, John Watson tarafından ortaya atılmış bir kuramdır (Watson, 2017). Watson'a göre psikoloji bir bilim dalıysa bilinç, zihin, düşünceler gibi gözlemlenemeyen konularla değil gözlemlenebilir davranışlarla ilgilenmeliydi

(Burger, 2006). Bu yüzden davranışçı bakış açısı sadece gözlemlenebilir davranışları inceler. Davranışçı yaklaşım, davranışları oluşumunu ve sürdürülmesini klasik ve edimsel koşullanma adını verdikleri koşullanmalarla açıklar. Davranışçılara göre kişilik, bir bireyin geçmişte yaşadığı koşullanmaların sonucudur (Atkinson vd., 2010). Klasik ve edimsel koşullanma yoluyla sönen veya pekişen davranışlar kişiliğin oluşumunda etkilidir.

Sosyal öğrenme kuramı, davranışçı kuramların deneysel olarak çok katı kurallarının ve bazı temel prensiplerinin insan davranışlarını açıklamada yeterli olmadığı görüşüyle geliştirilmiş bir kuramdır (Bayrakçı, 2007). Sosyal öğrenme yaklaşımının önemli isimlerinden Albert Bandura, içsel durumların, çevrenin ve davranışın karşılıklı olarak birbirini etkilediğini ileri sürmektedir (Bandura, 2002). Bandura klasik ve edimsel koşullanmalara başkalarını izleyerek öğrenme kavramı olan sosyal öğrenmeyi de eklemiştir (Burger, 2006). Yani bir insanın klasik ve edimsel koşullanma yoluyla pekişen ve sönen davranışlarının yanı sıra çevresinde gözlemlediği insan davranışlarının pekiştirilme veya cezalandırılma durumlarının da bireyin davranışları üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla başkalarının davranışlarının sonuçları bireyin davranışları ve kişiliği üzerinde etkili olmaktadır.

Sonuç olarak davranışçı yaklaşıma göre insanlar hem çevresindeki insanları gözlemleyerek hem klasik ve edimsel koşullanma sonucu davranışın ardından cezalandırma veya pekiştirme yoluyla öğrenme gerçekleştirirler. Bu öğrenmeler sonucu insanlar kendi davranışlarını ve kişiliklerini şekillendirmektedirler.

2.2.5 Bilişsel Yaklaşım

Bilişsel kişilik kuramı George Kelly tarafından geliştirilmiş bir kuramdır. Kelly insanoğlunun benzersiz olduğu görüşüyle kuramına başlamıştır. Kelly'e göre insanlar çevresinde olup bitenleri anlamak isterler. Bir bilim adamı gibi olayları sürekli inceleme içindedirler. Her bireyin olayları yorumlama ve kestirme için kullandığı bilişsel yapıları vardır. Bu bilişsel yapılara kişisel yapılar adı verilmektedir. Tüm bireylerin kişisel yapıları birbirinden farklıdır ve birbirine benzememektedir (Kelly, 2017). Kelly, kişilik farklılıklarını bu kişisel yapılardaki dünyayı yapılandırma

şekillerindeki farklılıklardan kaynaklandığı ifade etmektedir (İnanç ve Yerlikaya, 2012).

Bilişsel yaklaşıma göre her insanın bilgi işleme süreçleri diğerlerinden farklıdır ve bu farklılık kişilik farklılıklarını meydana getirmektedir (Burger, 2006). Psikologlar bu kişilik farklılıklarını ve kişisel evreleri açıklamak için bazı bilişsel yapılar belirlemişlerdir. Bu yapılardan şemalar, bilgiyi algılamamızı, düzenlememizi ve saklamamızı sağlamaktadır. Kişilik ile ilgili en önemli bilişsel yapı ise kendilik şemalarıdır. Kendilik şemalarında bireyin kendisiyle ilgili bilişsel temsilleri ve algıları bulunmaktadır. Kendiliklerimizle ilgili şemalarımız davranışlarımızı yönlendirmekte ve kişiliğimizi etkilemektedir. İnsanlar genel olarak kendilik şemalarına uygun davranışlar sergilerler. Birey kendilik şeması ile uyumlu olmayan bir davranış sergilediğinde olumsuz duygular meydana gelmektedir.

2.2.6 Biyolojik Yaklaşım

Biyolojik yaklaşım özellikle son yıllarda gelişimini ve önemini arttıran bir yaklaşımdır. Bilim ve teknolojinin ilerlemesi ve özellikle nöroloji alanındaki gelişmeler sayesinde psikologlar insan davranışı anlamak için biyolojiden yardım almaya başlamışlardır. Bu psikologlar kişiliğin oluşumunda büyük oranda genetik faktörlerin etkili olduğunu ileri sürmektedirler (Atkinson vd., 2010). İnsanların kişiliklerindeki bireysel farklılıkları açıklamak için kalıtsal eğilimlere ve fizyolojik süreçlere dikkat çekmektedir. Ayrıca bu yaklaşımda bireyin beyin fonksiyonlarının, sinir sistemi nörokimyası ve hormonların kişilik özelliklerinde etkili olduğuna dair çalışmalar yapılmaktadır. Biyolojik yaklaşım, evrimsel bir yapıya sahip olup belli kişilik özelliklerinin ve davranışların bireyin içinde yaşadığı çevreye ve doğaya uyum sağlamayla ilişkili olduğunu ve nesillerdir genler yoluyla aktarıldığını ileri sürmektedir (Burger, 2006).

Bu araştırmada kullanılan Enneagram kişilik modeli biyolojik yaklaşım içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle biyolojik yaklaşıma ve bu yaklaşımın geliştirilmesinde önemli çalışmaları bulunan Hans Eysenck ve Robert Cloninger'in çalışmalarına daha detaylı yer verilmiştir.

2.2.6.1 Hans Eysenck

Hans Eysenck biyolojik yaklaşımın içerisindeki en önemli kuramcılardan birisidir. Hans Eysenck'in kişilik kuramı, kişiliği büyük oranda merkezi sinir sistemi ve kalıtım gibi biyolojik faktörlerin belirlediğini ileri sürmektedir (Piedmont, 2013). Eysenck bireysel farklılıklara biyolojik unsurların neden olduğunu ileri sürerek biyolojinin kişilik oluşumundaki rolüne vurgu yapmaktadır (Burger, 2006). Günümüzde de bu görüş yapılan nörolojik çalışmalar neticesinde giderek daha çok kabul görmektedir. Eysenck bütün kişilik özelliklerinin üç temel boyutta ele alınabileceğini ileri sürmektedir. Çalışmalarının başlangıcında Eysenck tüm kişilik özelliklerini kapsayan iki temel boyut olduğunu savunmaktaydı. Bu boyutlar dışadönüklük-içe dönüklük, nevrotiklik (Eysenck, 1981). Sonraki çalışmalarının neticesinde bu boyutlara psikotikliği de eklemiştir (Burger, 2006). Eysenck bu özelliklere süper ayırıcı özellik adını vermektedir.

Eysenck'e göre dışa dönükler; arkadaş çevresi geniş, sosyal, kalabalık partilerden hoşlanan, insanlarla iletişim kurmaktan hoşlanan ve yalnız kalmaktan hoşlanmayan tiplerdir. İçe dönükler ise sakin, sessiz, içe kapanık, arkadaş çevresi zayıf, yalnız kalmaktan hoşlanan tipleridir. Eysenck içe dönük ve dışa dönüklerin sadece davranışlarının değil nörolojik yapılarının da farklı olduğunu öne sürmektedir (Eysenck, 1981). Ona göre beyin kabuklarının uyarılma düzeylerindeki fark bireyin içe dönük veya dışa dönük olmasında etkilidir. Dışa dönüklerin beyin kabuğu az uyarılmaktadır. Bu kişiler daha fazla uyarılma ihtiyacı hissederek kalabalık ortamlara girerler, gürültüyü severler ve heyecan ararlar. İçe dönüklerin beyin kabuklarının uyarılma düzeyleri yüksektir. Bu kişiler daha fazla uyarıcıdan kaçınmak için kalabalık ortamları sevmeyizler, yalnızlığı ve sakinliği severler. Ancak yapılan araştırmalar böyle bir durumu desteklememektedir. Beyin kabuklarının uyarılmışlık düzeylerinde fark bulunamasa da Eysenck'in belirttiği gibi dışa dönükler heyecan ve uyarıcı aramakta, içe dönükler sakinlik ve dinginlik aramaktadır (Burger, 2006).

Eysenck'in ikinci ana boyutu nevrotiklik (Eysenck, 1981). Ona göre nevrotikler kararsız ve çok duygusal insanlardır (Eysenck, 1981). Diğer insanlardan daha kolay heyecanlanır, öfkelenir ve depresyona girerler, küçük sorunlar karşısında ani ve güçlü tepkiler

verirler. Bu süper ayırıcı gücün diğer ucundaki insanlar ani ve beklenmedik davranışlarda bulunmazlar ve duygu durumları daha dengelidir (Burger, 2006).

Üçüncü ayırıcı süper güç ise psikotikliklerdir. Psikotik kişiler saldırgan, soğuk, anlayışsız, saldırgan ve başkalarının haklarına saygısız tiplerdir (Eysenck, 1950). Bu kişiler genel olarak psikolojik destek almaya en yakın kişilerdir (Burger, 2006). Hem toplum tarafından hem de psikolojik açıdan ruhsal rahatsızlığı olan insanlar genel olarak bu kişilik boyutunda yer almaktadır. Başkalarına zarar vermekten çekinmeyen bu kişiler genelde yasal cezalandırmaya yakın kişilerdir.

Eysenck biyolojik faktörler etkili olmasaydı böyle büyük bir oranda kültürlerarası benzerliğin söz konusu olmayacağını savunmaktadır. Ona göre kişilik gelişimindeki en önemli faktör biyolojik etmenlerdir. Yapılan araştırmalar da içe dönük-dışa dönük, nevrotik ve psikotik kişilerin bazı nörolojik farklılıklara sahip olabildiğini göstermektedir (Burger, 2006). İçe dönük bir insanın ne kadar girişken olabileceğini veya dışa dönük bir insanın ne kadar sakin ve uysal olabileceğini kişinin bir takım biyolojik özellikleri belirlemektedir.

2.2.6.2 Robert Cloninger

Cloninger de Eysenck gibi kişiliğin gelişimini ve yapısını tanımlamak için biyolojik bir yaklaşım olan psikobiyolojik kuramı geliştirmiştir. Cloninger'in çalışmaları Eysenck'in çalışmalarının daha ayrıntılı bir devamı olarak görülebilir. Cloninger'in psikobiyolojik kuramı bazı karakter ve mizaç boyutları üzerinde durmaktadır. Mizacın doğuştan gelen ve kalıtsal olan kişilik özellikleri olduğunu, karakterin ise insanın yaşamı boyunca içinde yaşamış olduğu toplum, kültür ve din gibi faktörlerin etkisiyle geliştiğini açıklamıştı. Cloninger, doğuştan getirilen, çevresel faktörler karşısında değişmez olduğunu varsaydığı dört mizaç boyutundan bahsetmektedir. Bunlar; yenilik arayışı, zarardan kaçınma, ödül bağımlılığı ve sebat etme boyutlarıdır. Aynı şekilde çevresel faktörlerin etkisiyle oluşan ve gelişen üç karakter boyutunu olduğunu ifade etmektedir. Bunlarda kendini yönetme, iş birliği yapma ve kendini aşma boyutlarıdır.

Cloninger'in dört mizaç boyutunu ele alalım. Yenilik arayışı boyutu, insanın sık sık yeni şeyler araması, dürtüsel olarak karar vermesi ve engellemeden kaçınması gibi

davranışlarını etkileyen kalıtsal yanlılıktır. Zarardan kaçınma boyutunda insanların kötümser endişeler, yabacılardan çekinme ve kaçınma gibi davranışlarını etkilemektedir. Ödül bağımlılığı boyutu insanın kendine aşırı bağlı olması, aşırı duygusallık ve başkaları tarafından onaylanma ihtiyacı gibi kalıtsal yanlılıklardır. Sebat etme boyutu ise engellenme, stres ve yorgunluklara rağmen insanın sürekliliğe devam etmesine yönelik kalıtsal yanlılıktır (Arkar, 2008).

Cloninger'in üç karakter boyutu olduğunu belirtmiştik. Kendini yönetme boyutu kişinin yaşamındaki sorumluluklarını kabul etmesi, kendisine amaçlar belirleyebilmesi ve sorun çözmedeki becerisi ile oluşmaktadır. İşbirliği yapma boyutu empati, sevecen olma, başkalarını kabul etme ve erdemli olmadan oluşmaktadır. Kendini aşma boyutu ise kendilik kaybı, maneviyat ve kişiler arası özdeşimden oluşmaktadır (Arkar, 2008). Cloninger'e göre bu mizaç ve karakter boyutlarının yedisi de davranış üzerinde etkilidir. Bu yapıların genetik, nörolojik ve biyolojik temelleri farklı ortam ve durumlarda insan davranışlarının kavramsallaştırılması için açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır (Piedmont, 2013). Cloninger'in psikobiyolojik kuramı bugün pek çok araştırma sonucunda kabul görmüş bir kuramdır. Ayrıca Cloninger ve arkadaşları yaptıkları çalışmalar neticesinde dört mizaç ve üç karakter boyutunu değerlendirmek için oluşturulmuş 240 maddelik Mizaç ve Karakter Envanteri (TCI)'ni geliştirmiştir (Cloninger vd., 1994).

Bir sonraki başlıkta Cloninger'in temel varsayımlarına ve kişilik sınıflamasına en yakın kişilik modellerinden bir olarak sayabileceğimiz Enneagram modeli üzerinde durulacaktır.

2.3 Enneagram Metodolojisi

Enneagram sözcüğünün kökeni antik Yunancaya dayanmakta olup dokuz anlamına gelen 'ennea' ile noktalar anlamına gelen 'grammos' sözcüklerin birleşiminden türetilmiştir (Palmer, 2010). Enneagramda bu dokuz nokta dokuz kişilik tipini, dokuz bakış açısını, dokuz değer sistemini ve dünyada yer almanın dokuz farklı yöntemini temsil etmektedir (Riso ve Hudson, 2009). Enneagram metodolojisinin doğu kültüründe ortaya çıktığı düşünülmektedir. Özellikle Mezopotamya bölgesi olmak

üzere Pers ülkesine ve Hindistan'a dayandırılmaktadır. Kökeni 4500 yıl öncesine kadar gittiği düşünülen bu metodoloji bazı araştırmacılar tarafından binlerce yıllık sufi bilgeliği olarak da adlandırılmaktadır (Batı, 2019).

Yazılı kaynaklarda fazla bir bilgiye rastlanmayan ve yüzyıllar boyunca sözlü gelenek ile aktarılan Enneagram'ın tasavvufi temellere dayandığı düşünülmektedir. Enneagram metodolojisinin geliştirilmesinde Buhara ve Semerkant'taki Müslüman ilim adamları ve sufi tarikatları önemli role sahip olduğu düşünülmektedir (Riso ve Hudson, 2009). Riso (2003) Enneagram'ın temelinde Pisagor, Platon ve daha öncesinde yapılan matematik keşifleri olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre Enneagram Yunan ve Arap öğretileri ile beraber orta doğudan batıya taşınmıştır. Bu zaman aralığında şimdiki haliyle olmasa da Enneagram'ın İslamcı mistikler, sofiler ve özellikle Nakşibendi tarikatı üyeleri tarafından bireylerin kendilerini tanımaları ve daha geniş bir toplumda insanlar arasında uyum sağlamaları için kullanıldığı düşünülmektedir (Riso, 2003).

Tasavvuf temsilcilerinden Horasan erenleri olarak adlandırılan Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve daha birçok tasavvuf önderinin öğretilerine baktığımızda temellerinin 'insan ve insanın anlam arayışı' felsefesine dayandığını görülmektedir (Gökkyer, 2017). Enneagram, özünde Yunus Emre'nin 'İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir' anlayışı yatan bir yaklaşımdır. Bu anlamda Enneagram'ın özü ile tasavvuf öğretilerinin özünün örtüştüğü söylenebilir. Burada bahsedilen Enneagramdaki öz kavramı tasavvufta ruh kavramına karşılık gelmektedir (Gürsu ve Bozkaya, 2018).

Batının enneagramı öğrenmesi 1930'larda George İvanovich Gurdjieff tarafından verilen eğitimlerle başlamıştır. Gurdjieff verdiği içsel yaşam eğitimlerinde sözlü bir sufi öğretisi olan enneagramdan yararlanmıştır (Palmer, 2010). Daha sonra Ichazo ve Naranjo'nun katkılarıyla bir kişilik tipi modeli haline gelmiştir (Riso ve Hudson, 2009). Enneagramın tarihçesine bakıldığında insanlığın ortak mirası olduğu anlaşılmaktadır. Sufi gelenek içinde ortaya çıksa da bu günkü halini batı dünyası içerisinde almıştır. Batılı bilim adamlarının bilimsel bir zemine oturarak geliştirdikleri bir kişilik tespit ve kişisel gelişim modeline dönüşmüştür.

Enneagram insanı bir bütün olarak ele alır. İnsan, üç varoluş düzeyinin bütünlüğünden oluşmaktadır (Acarkan, 2019). Bu düzeyler spiritüel düzey, psikolojik düzey ve bedensel düzeylerdir. Spiritüel düzeyde insanın aşkın varlık ile olan duygu ve düşünceleri yer almaktadır. Psikolojik düzeyde insanın benlik algısı vardır. Beden ile ruh arasında yer alır. Mizaç ve kişilik özellikleri bu düzeyde yer almaktadır. Beden düzeyinde insanın fiziksel olarak varlığı söz konusudur. İslam ekolünde bu düzeyler ruh, nefis ve bedene denk gelmektedir.

Enneagram, biyopsikolojik bir yaklaşım olarak görülmektedir (Batı, 2019). Çünkü enneagram da biyopsikolojik yaklaşımlarda olduğu gibi insanın doğuştan getirdiği ve kolay kolay değişmeyen mizaç özelliklerine odaklanmaktadır. Enneagrama göre her insanın doğuştan getirdiği mizaç adı verilen bu çekirdek yapı kişiliğin temelidir (Acarkan, 2019). İnsanların kişilik özellikleri arasındaki farklılıklar da mizaç yapılarının farklı olması nedeniyle meydana gelmektedir. İnsanların bu mizaç yapılarını ve özelliklerini bilmesi kendisini tanımasını ve geliştirmesini, çevresindeki insanların anlamasını ve sağlıklı ilişkiler kurmasını sağlayacaktır. Enneagram modeli de tam olarak bunu sağlamaya çalışmaktadır.

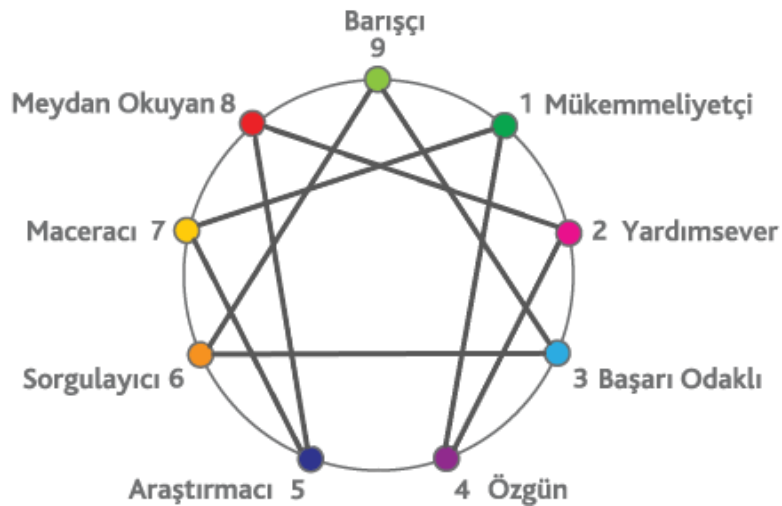
Enneagramı kullanabileceğimiz iki temel alan kendini anlamak ve başkalarını anlamak olarak ifade edilebilir (Riso ve Hudson, 2009). Enneagram daha çok, kişinin kendisini anlaması için kullanılmaktadır. İnsanın kendini anlaması şu an da olduğu kişiyi bilmesi ve tanınması için gereklidir. Enneagram sayesinde kişi güçlü ve zayıf yönlerini, korku, istek ve arzularını, çeşitli durumlar karşısında gösterdiği tepkileri anlar ve ayırt edebilir. İnsanın kendini geliştirmesi ve çevresindekilerle iyi ilişkiler kurabilmesi için öncelikle kendisi anlaması gerekmektedir (Batı, 2019). Kendini anlayan ve bilen insan gelişimini kısıtlayan engelleri de Enneagram sayesinde görebilecektir.

Enneagram bireyin sadece kendisini anlaması için değil başkalarını da anlaması için yol göstermektedir (Riso ve Hudson, 2009). Başkalarını anlamak sosyal ilişkilerin düzenlenmesi ve sağlıklı ilişkiler kurulması için gereklidir. Enneagram sayesinde diğer insanların duygularına, düşüncelerine, korku, istek ve arzuları ile güçlü ve zayıf yönlerine ulaşabilir ve bu sayede sağlıklı bir iletişim kurabiliriz.

Kişilik tiplerini öğrendiğimizde güçlü ve zayıf yönlerimizi bilir, kendimizi anlar ve farkındalık kazanırız. Hem de diğer insanların çeşitli konularda nasıl tepkiler verdiğini, onları nelerin mutlu edip nelerin huzursuz ettiğini, ne kadar samimi ve dürüst olabileceklerini keşfederiz (Riso ve Hudson, 2009). Bu sayede kendimizin dünyayı algılama şeklinden farklı şekillerin de olabileceğini öğrenebiliriz (Batı, 2019). Enneagramın sağladığı bilgiyle kendisi hakkında farkındalık sağlayan birey, sorunlu tavır ve davranışlarının farkına varabilecektir. Enneagram sayesinde diğerlerini de tanıdığından karşısındakilerin kişilik özelliklerini de dikkate alarak tavır geliştirebilecektir. Sonuçta bu şekilde daha doğru ve sağlıklı sosyal ilişkiler kurabilecektir. Enneagram yakın ilişkilerde, tedavi, eğitim, iş yaşamı gibi birçok etkileşim alanında önemli katkılarda bulunur (Riso ve Hudson, 2009).

2.3.1 Enneagram Modelinde Kullanılan Bazı Temel Kavramlar

Enneagram modelini tam olarak anlayabilmemiz için öncelik birkaç önemli kavramı bilmek gerekir. Bu kavramlar merkezler, kanatlar, entegrasyon ve ayrılma yönleri olmak üzere üç başlık altında ele alınabilir. Bu kavramlar kişilik tiplerini anlayabilmemize yardımcı olacak önemli kavramlardır. Kavramlara geçmeden önce dokuz kişilik tipinin kısaca genel özelliklerini açıklamak yararlı olacaktır.

Şekil 2.1 Enneagram şeması

Tip 1: İlkeli, doğru ve hatasız olma arayışında, amaç sahibi, mükemmeliyetçi ve reformcu tip.

Tip 2: Sevgi ve ilgi görme ve gösterme arayışında olan, duygusal, insanlara destek ve değer veren, yardımsever tip.

Tip 3: Hırslı, imaj sahibi, başarılarıyla hayranlık uyandırmayı ve ön çıkmayı seven, başarı odaklı tip.

Tip 4: Anlaşılmaya arayışında olan, çekinken, romantik, farklı ve bireyselliği seven, özgün tip.

Tip 5: Yenilikçi, bilgi ve kendine yeterlilik arayışında olan, duygusal olarak soğuk, derinlemesine araştıran, araştırmacı ve gözlemci tip.

Tip 6: Zihinsel netlik arayan, sorgulayıcı, güvenilir, kendini adayan ve güven odaklı olan, sadık tip.

Tip 7: Meraklı, keyif ve haz arayışında olan, anlık olarak ve güdüleriyle hareket eden, yeni şeyler denemeye istekli, maceracı tip.

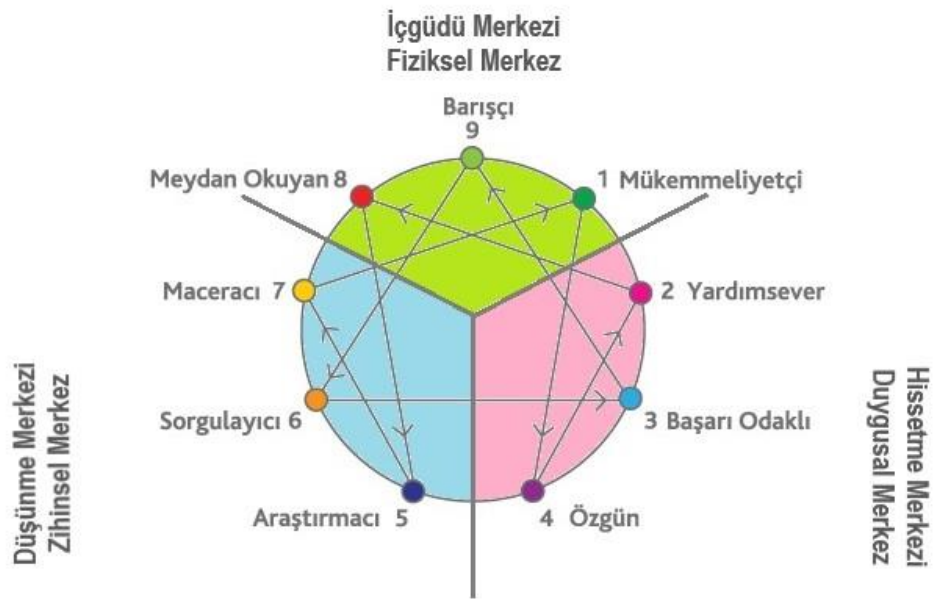
Tip 8: Güçlü, etkin olma ve hâkimiyet arayışında olan, kendinden emin, kararlı, çatışmacı olabilen, meydan okuyan ve lider tip.

Tip 9: Kolay geçinilen, huzurlu, dengeleri koruma ve uyum arayışında olan, çatışmalardan uzak duran, barışçı tip.

2.3.1.1 Merkezler

İnsan; spiritüel düzey, psikolojik düzey ve bedensel düzey olmak üzere üç varoluş düzeyinin bütünlüğünden oluşmaktadır. Mizaç ve kişilik özelliklerinin yer aldığı düzey psikolojik düzeydir. Bu düzeyde insanın beden ve zihin çerçevesinde oluşmuş bir benlik algısı bulunmaktadır. Söz konusu benlik algısı üç merkez ile varlığını korumaktadır. Bunlar fiziksel merkez, zihinsel merkez ve duygusal merkezdir (Acarkan, 2019). İslam felsefesinde kuvve-i gadabiye, kuvve-i şehviye ve kuvve-i akliye bu üç merkezle ilişkilendirilmektedir (Batı, 2019).

Enneagramın dokuz kişilik tipi rastgele oluşturulmuş ve sıralanmış değildir. Kişilik tipleri üçerli olarak üç merkezde toplanırlar ve bu merkezlere Enneagram Üçlüsü adı verilmektedir. Bu merkezler düşünme merkezi veya zihinsel merkez, hissetme merkezi veya duygusal merkez, içgüdü merkezi veya fiziksel merkez olarak adlandırılmaktadır (Riso ve Hudson, 2009). Bu üç merkezin kişinin yaşanan olaylar karşısında tepkilerini, duygularını, tutumlarını, davranışlarını ve kararlarını belirlediği ifade edilir (Çetinkaya, 2019). Her bir merkezden gelen dürtüler kişilik üzerinde önemli etkiye sahiptir. Aynı merkezde bulunan her üçlü kişilik tipi belli özellikleri paylaşır ve aralarında mantıklı bir ilişki vardır. Üçlünün bir tarzı o merkezin simgesi olan özelliği aşırı kullanır, diğeri az kullanır, üçüncüsü ise bu özellikten kopuktur (Riso ve Hudson, 2009).

Şekil 2.2 Enneagram üçlüsü

Düşünme merkezi veya zihinsel merkez olarak adlandırılan merkez, bilme ve muhakeme etme merkezidir. Bu merkezde bulunan bireylerin sorgulama, kavramsallaştırma, sentez yetenekleri güçlü; zihinsel zekâları yüksektir (Batı, 2019). Mantıklı, nesnel, rasyonel ve net insanlardır. Bu merkezde yer alan kişilik tipleri Tip 5 araştırmacı/gözlemci tip, Tip 6 sadık/sorgulayıcı tip ve Tip 7 maceracı/istekli tiptir. Bu üçlü içerisinde Tip 5'ler zihinsel süreçleri aşırı kullanan tiptir. Onlar fikirleri, kavramları ve hayalleri için yaşarlar ve entelektüel yönleri gelişmiştir. Tip 6 bu üçlü grubun birincil tarzıdır. Altılar açık bir düşünme sağlayacak olan iç kılavuzdan

kopukturlar. Aslında altılar aşırı düşünürler ancak ne olup bittiğini anlamaya çalışırken iç kılavuzdan uzaklaşırlar. Tip 7 ise düşünmeyi ve zihinsel süreçleri az kullanır. Bu onların zekâ ve akıl yönünden eksik olduğunu göstermez. Yediler sonucuna dikkat etmeden bir düşünceden diğerine veya doğrudan uygulamaya geçerler. Her üç tipinde farklı nedenlerden doğan ve farklı biçimlerde açığa çıkan güvensizlik ve endişe sorunları vardır (Riso ve Hudson, 2009).

İçgüdü merkezi veya fiziksel merkez olarak adlandırılan merkez, savunma ve koruma merkezidir. Bu merkez bulunan bireyler için uygulama ve eylem aşaması çok önemlidir. Hızlı karar verme ve adaptasyon yetenekleri yüksektir (Batı, 2019). Bu merkezde yer alan kişilik tipleri; Tip 8 meydan okuyan/lider tip, Tip 9 barışçı/uzlaştırıcı tip, Tip 1 mükemmeliyetçi/reformcu tiptir. Tip 8 içgüdüsel enerjilerini aşırı şekilde ifade eden tiptir. Sekizler kendilerini ve başkalarını yoracak şekilde kendilerini, canlılıklarını ve bağımsızlıklarını öne sürerler. İddialıdırlar, kendilerini herkesten daha güçlü ve gerçekçi görürler. Tip 9 bu üçlünün birincil tarzıdır. Dokuzlar içgüdüsel enerjiden kopukturlar. Onlar huzurlarını, sükûnetlerini, hayatlarındaki uyum ve rahatı sürdürmek için içgüdüsel enerjilerini aşmak veya yumuşatmak isterler. Bu da onları başka insanlarla özdeşleşip onlara bağlı yaşamaya neden olmaktadır. Son olarak Tip 1 içgüdüsel enerjisini kontrol eden tiptir. Birler davranış göstermeden önce bunun doğru olup olmadığı anlamak ister. Bu yüzden de içgüdüsel olarak hareket etmemeye çalışır. Her üç tipinde farklı nedenlerden doğan ve farklı biçimlerde açığa çıkan saldırganlık ve bastırma sorunları vardır (Riso ve Hudson, 2009).

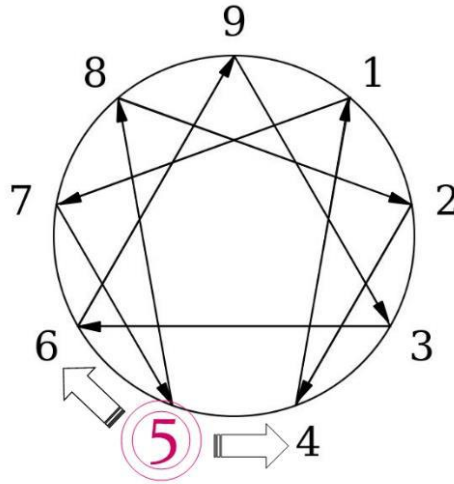
Hissetme merkezi veya duygusal merkez olarak adlandırılan merkez, istek ve arzu merkezidir. Bu merkezde yer alan bireylerin duygusal zekâları yüksektir. Empati, kişisel yakınlık, şeffaf bir iletişim ve sevgi bu merkezdeki bireylerde bulunan önemli özelliklerdir. Onaylanma ihtiyacı yüksek olan bu bireyler dışarıdan nasıl göründüklerine önem verirler (Batı, 2019). Bu merkezde yer alan kişilik tipleri; Tip 2 yardımsever/şefkatli, Tip 3 başarı odaklı ve Tip 4 özgün/bireyci tiptir. Bu üçlünden Tip 2 duygularını aşırı şekilde gösteren tiptir. Coşkulu ve aşırı şekilde dost canlısı olan ikiler, başkaları hakkında yalnızca olumlu duyguları paylaşırlar. Çoğu zaman kendi duygularının ve isteklerinin farkında değildir veya bunları bastırırlar. Tip 3 duygusal

merkezin birincil tarzıdır. Üçler duygulardan kopukturlar. İşe ve başarıya odaklıdırlar. Ama bu süreçte özellikle başkaları tarafından kabul edilme ve değerli atfedilme ihtiyaçları vardır. Tip 4, ikilerin mantiken tam tersidir. Dörtler kendilerinin farkında olup acı içindedirler fakat kendilerini yeterince ifade edemezler. Kendilerini çeşitli sanatsal ve yaratıcı yollarla ifade eden dörtler, duygularını ve hislerini daha çok kendilerine saklarlar. Her üç tipinde farklı nedenlerden doğan ve farklı biçimlerde açığa çıkan kimlik ve düşmanca davranış sorunları vardır (Riso ve Hudson, 2009).

Aslında her insanda bu üç merkezin özellikleri de bulunmakta ve doğuştan gelmektedir. Ancak bu merkezi özelliklerden bir tanesi baskın durumda, bir tanesi yardımcı durumda bir tanesi de çekinik durumdadır. Yani insan bu merkezi özelliklerin iki tanesini güçlü, bir tanesini de zayıf olarak taşımaktadır. Baskın olan merkezi özellikler bireyin temel motivasyon kaynağı ile davranış biçimlerini belirlemektedir. Yardımcı ve çekinik merkezi özellikleri de bireyin kişilik özelliklerinde farklı seviyelerde bulunmaktadır (Batı, 2019).

2.3.1.2 Kanatlar

İnsanlar sadece salt olarak kendi kişilik tiplerinin özelliklerini taşımazlar. Her bir kişi ana kişilik tipinin yanında enneagram şemasında yer alan sağındaki ve solundaki kişilik tiplerinden birinden etkilenir (Batı, 2019). Ana kişilik tipinin yanında kişiliği etkileyen bu kişilik tiplerine kanat adı verilmektedir (Riso ve Hudson, 2009). Örneğin Tip 5'in kanat tipleri Tip 4 ve Tip 6'dır. Araştırmacılar arasında genel kabul kanat tiplerden birinin ana tipi etkilediği yönündedir (Acarkan, 2019). Her birey ana kişilik tipinin özellikleri ile kanat kişilik tipinin özelliklerinin karışımı özellikler taşır (Çetinkaya, 2019). Kanat tipler bazen ana kişilik tipini tamamlayıcı etkide bulunurken bazen de karşıt etki gösterebilir (Karabulut, 2007). Ana kişilik tiplerinde olduğu gibi kanat kişilik tipleri de bireyden bireye farklılık göstermektedir. Kanat tiplerin ana tipi etkileme derecesi de bazen zayıf bazen güçlü etki gösterebilmektedir.

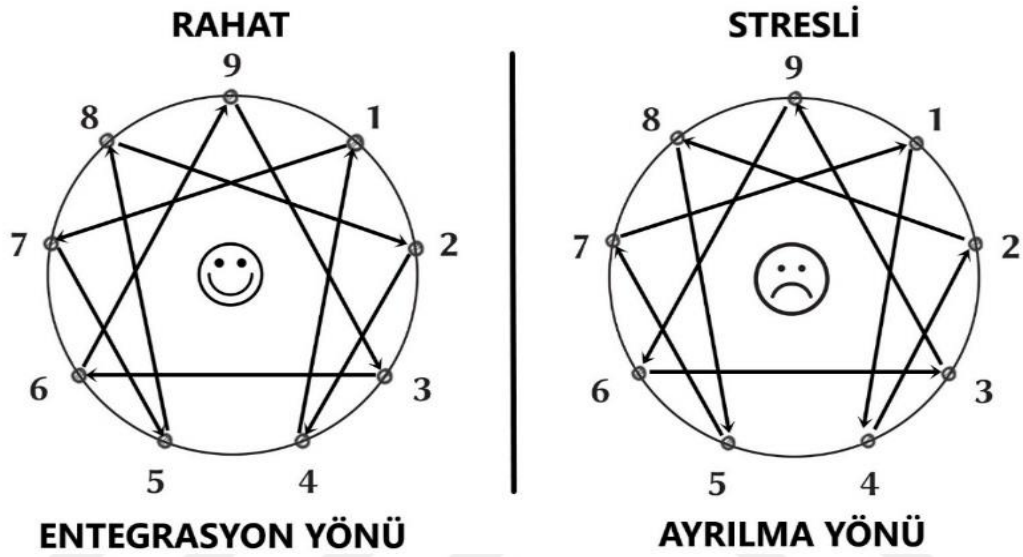
Şekil 2.3 Enneagramda kanatlar

2.3.1.3 Entegresyon ve ayrılma yönleri

İnsanlar karşılaştığı olayları pek çok farklı faktör ışığında değerlendirerek yaşamış olduğu olaylara bir anlam yükler. Birey yaptığı bu değerlendirmeler neticesinde çevresindeki olaylar sebebiyle stres yaşayabilir ya da kendini güvende ve rahat hissedebilir (Batı, 2019). Kişi olumsuz etkilere uzun süre maruz kaldığında stres yaşar ve doğal olarak stres altındayken her zaman sergilediğinden daha farklı tutum ve davranışlar sergiler. Yine her bir kişi olumlu bir süreç girdiğinde veya gerçekleştirmeyi istediği bir durum gerçekleştiğinde rahatlar ve daha rahat davranış ve tutumlar sergileyebilir (Acarkan, 2019).

Stresli ve rahat durumlarda insanların tutum ve davranışlarındaki bu değişimler Enneagramda stres hattı ve rahat hattı olarak adlandırılır. Her birey ana kişilik tipinin baş edemeyeceği büyüklükte stresle karşı karşıya geldiğinde, ana tipinden farklı bir tipin sağlıklı düzeydeki özelliklerini sergiler. Başka bir ifadeyle kişinin ana tipinin özellikleri karşılaşılan stresle baş etmede yetersiz kalması durumunda bir savunma mekanizması olarak bu yöntemin devreye sokulması durumudur. Kişinin stres altında sergilediği bu tutum ve davranışlar aslında kendisinin en sevmediği tutum ve davranışlardır (Acarkan, 2019). Kişi temel arayışını karşıladığında ve temel korkularından kısmen ya da tamamen emin olduğu durumlarda rahatlar. Bu durumda birey ana tipinden farklı bir tipin sağlıklı düzeydeki özelliklerini gösterir. Kişinin rahat hattında sergilediği tipin sağlıklı özellikleri aslında kendisinin en çok ihtiyaç duyduğu

ve kendini geliştirecek olan bir haldir (Acarkan, 2019). Bireylerin stresli ve rahat durumlarda sergilediği bu kişilik özellikleri genellikle geçicidir. Şekil 2.4’de kişilik tiplerinin rahat durumlarda hangi kişilik tipinin sağlıklı düzeyini sergiledikleri rahat hattı ile stresli durumlarda hangi kişilik tipinin sağlıksız düzeyini sergilediği stres hattı gösterilmiştir. Kişinin rahat hattı entegrasyon yönünü, stres hattı ise ayrılma yönünü oluşturmaktadır. Örneğin Tip 1’in entegrasyon yönü Tip 7, ayrılma yönü ise Tip 4’tür.

Şekil 2.4 Entegrasyon ve ayrılma yönleri

2.3.2 Enneagram Kişilik Tipleri

Enneagram modelinde dokuz kişilik tipi bulunmaktadır. Dokuz kişilik tipi dört ana hatta sahiptir. Bunlar; ana kişilik tipi, kanat tipi, stresli iken yaşadığı kişilik tipi ve rahat durumlarda yaşadığı kişilik tipidir. Ana kişilik tipi her bireyde baskın olan kişilik tipidir. Kanat kişilik tipi ise kişinin ana tipinin yanında etkilendiği kişilik tipidir. Bireyin baskı ve etki durumlarında stres hattındaki kişilik tipinin sağlıksız özelliklerini yaşar. Rahatlamış olduğu durumlarda ise rahat hattındaki kişilik tipinin sağlıklı özelliklerini yaşar. Böylece birey dokuz kişilik tipi içinde dört kişilik tipinin özelliklerini taşımaktadır (Acarkan, 2019). Fakat belirtildiği gibi temel ve baskın olan ana kişilik özellikleridir.

2.3.2.1 Tip 1: Mükemmeliyetçi tip

Tip 1'lerin genel özellikleri mükemmeliyetçi, idealist ve reformcu olmalarıdır. Hayatlarını ciddi, kontrollü ve planlı yaşarlar. Mantıklı ve akılcı insanlardır. Hedefleri olan misyon sahibi insanlardır (Batı, 2019). Hayat standartları yüksek ve ilkeli insanlardır. İyice düşünerek hareket ederler. Her zaman doğru ve ideal olanı yapmaya odaklıdır. Yanlış ve eksik yaptıklarını düşündüklerinde oldukça rahatsızlık hissederler. Titiz ve düzenlidirler. Kendilerini ve çevrelerini ideal ve mükemmel hale getirmek için uğraş verirler (Acarkan, 2019). Ahlak konusunda çok hassas bir yapıdadırlar. Kendilerince uyulması gereken kurallara çevrelerindeki herkesin de uymasını isterler. Her şeyin en doğrusunu kendilerinin bildiklerine inanırlar.

Tip 9'un kanat etkisi altındaki Tip 1'ler duygu ve düşüncelerini ifade etme konusunda kontrollüdürler. Çevrelerinde gördükleri yanlışları içten içe eleştirse de müdahale etme konusunda soğukkanlı ve sabırlı bir tavırları vardır. Bu konularda öfkelerini bastırarak çatışmadan uzak durmaya çalışırlar. Ancak doğruluğuna inandıkları konularda katı ve inancıdırlar. Çevresindeki insanlara ideal ve mükemmel hale getirme konusunda müdahale etmekten çok örnek olmaya çalışırlar (Acarkan, 2019).

Tip 2'nin kanat etkisi altındaki Tip 1'ler ilişkilerinde daha girişken, sıcakkanlı ve sahiplenicidirler. Mantık ve akıl temelinde uzlaşma içinde oldukları gibi ilgi, sevgi ve sahiplenme konusunda hassas davranırlar. Genel olarak duygusal yönü zayıf görünen Tip 1'ler bu kanat etkisi altında çok daha duygusal davranış ve özellikler gösterirler. Çevresindeki insanları ideal ve mükemmel hale getirme konusunda çok daha fazla müdahalecidirler. Yanlış ve eksiklere karşı duydukları öfke ve hoşnutsuzluk duygusal olarak kırgınlıkla birleşerek daha öfkeli ve hırçın olabilirler (Acarkan, 2019). Bunun sonucu olarak ani ve aşırı duygusal tepkiler verebilirler. Ama her ne kadar çevresindeki yanlış ve eksikler karşısında tepkilerini ortaya koymak ve bunları düzeltmek isteseler de bunu yaparken kırıncı olamamaya çalışırlar.

Sağlıklı düzeyde Tip 1'ler çok olumlu ve ılımlı bir karaktere sahiptirler. Enerjilerini ve kaynaklarını verimli ve etkin bir şekilde kullanırlar. Kontrollü bir yapıları oldukları için zamanı iyi yönetir, hırslarını ve duygularını dengelemeyi bilirler. Öncelikleri ve

prensipleri vardır. Sağlıklı düzeydeki Tip 1'ler başkalarının hatalarını olduğu gibi kabul edebilme erdemine sahip insanlardır. Aynı zamanda maneviyata ve genel ahlak kurallarına önem veren insanlardır (Batı, 2019). Çevreleri tarafından bilge insanlar olarak değerlendirilirler.

Ortalama düzeyde Tip 1'ler hep haklı olmak isteyen ve öylede olduklarına inanan insanlardır. Hayat standartları yüksek olan bu insanlar çevrelerinde sürekli hatalar görürler ve bunları düzeltmeye çalışarak hem kendilerini hem de çevresindeki insanları yorarlar. Sürekli eleştirel bir tavırları vardır. Hemen hemen her konu hakkında reformcu düşünceleri vardır ve bunları uygulamak isterler. Hata yapmak en çok korktukları şeydir. Fikirlerine değer verilsin isterler. Sabırla ilgili sorunları vardır. Her şey hemen olsun bitsin isterler. Çevrelerindeki her şeyin kendi standartlarına göre olmasını isteyip öyle olmadığında sorun yaşanacağı sabit fikrine sahiptirler (Batı, 2019).

Sağlıksız düzeyde Tip 1'ler katı kuralları olan, hatalara karşı tahammülsüz olan insanlardır. Aşırı titiz, daima mükemmeliyetçi, sinirli ve gergin, takıntılı insanlardır. Çok işkoliktirler. Katı ahlaki kuralları olan bu kişiler içgüdülerini kontrol altına almak için büyük çaba gösterirler (Batı, 2019). Hata yaptıklarında kendilerine karşı dahi sert olurlar. Hata yapan kim olursa olsun taviz göstermezler. Herkes hakkında kesin bir yargıları vardır ve bu yargılar çok sert ve nettir. Kendileri genelde hep haklı başkalarını da haksız görürler. Dar görüşlü ve dogmatik bir düşünce yapıları vardır. Genel olarak her şey ya siyah ya beyaz, ya doğru ya yanlış, ya iyi ya kötüdür (Makas Oral, 2017). Tartıştıkları insanlara karşı tehditkar olabilir. Diğer insanların duygularını ve düşüncelerini pek düşünmezler bu yüzden insanları kırmak ve incitmek onlar için sorun değildir.

Tip 1'ler genel olarak mükemmeliyet arama, hata yapmaktan korkma, doğru ve eksisiz yaşama ve idealist düşünce ve beklentiler gibi eğilimleri nedeniyle stres yaşarlar (Acarkan, 2019). Böyle stres altındaki durumlarda Tip 1'lerin stres hattı olan ayrılma yönündeki Tip 4'ün sağlıksız düzeydeki özelliklerini gösterirler (Palmer, 2010). Yani genel olarak umutsuzluk, tükenmişlik, karamsarlık ve depresif özellikler gösterirler. Tip 1'ler ideallerine ve hedeflerine mükemmeliyet odaklı bir şekilde ulaştıklarında

rahatlarlar. Bu rahatlama durumlarında Tip 1'lerin rahatlama hattı olan entegrasyon yönündeki Tip 7'nin sağlıklı düzeydeki özelliklerini gösterirler (Palmer, 2010). Daha neşeli, keyifli, iyimser ve kabullenici özellikler gösterirler.

2.3.2.2 Tip 2: Yardımsever tip

Tip 2'lerin genel özellikleri yardımsever, şefkatli ve duygusal olmalarıdır. Sevgi dolu, cana yakın, dost canlısı, ilişkilerine çok önem veren, konuşkan ve çabuk iletişim kuran insanlar bu tipin özelliklerini taşırlar (Acarkan, 2019). Çevresindeki insanların ihtiyaç ve sorunlarıyla yakından ilgilenirler ve bundan büyük bir zevk alırlar. Ancak bazen Tip 2'ler başkalarının ihtiyaçlarını karşılama noktasında kendilerinden ödün vererek zarar görebilirler (Batı, 2019). Merhamet ve şefkat duyguları çok gelişmiş olup duygusal paylaşımdan hoşlanan insanlardır. Duygusal kişilik yapısına sahip olan yardımsever tipler mantık - duygu çatışması olduğu durumlarda her zaman duygunun lehine karar verirler (Makas Oral, 2017).

Tip 1'in kanat etkisi altındaki Tip 2'ler duygusallık, sıcakkanlılık ve sosyallik gibi özellikler ile akılcılık, objektiflik, doğruculuk ve kuralcılık gibi özellikler arasında denge kurmuş durumdadırlar. Genel olarak olumsuz durumlarda Tip 1'in özellikleri olan mükemmeliyetçi, eleştirel ve yargılayıcı özellikleri gösterme eğilimi içerisindeyler. Duygusal hal ve davranışlarında kontrollü ve ölçülü olmaya çalışırlar. Yaşadıkları olayları sadece duygusal olarak değil mantık ve ideallerine göre de değerlendirirler (Acarkan, 2019).

Tip 3'ün kanat etkisi altındaki Tip 2'ler hırslı, başarılı insanlarla kendini kıyaslayan ve içten içe rekabet eden, kendini öne çıkarmayı seven insanlardır. Hedeflerine ulaşmak ve istediklerini elde etmek için çok ısrarcıdır. Kendileri hakkında diğer insanların ne düşündüğüne ve imajlarına çok önem verirler. Eleştiriye tepkilidirler ve yaptıkları hataları kabul etme ve özür dileme konusunda çok zorlanırlar (Acarkan, 2019). Bu kanadın etkisindeki Tip 2'ler gerektiğinde duygularını saklayabilir ve politik davranabilirler.

Sağlıklı düzeyde Tip 2'ler empati yetenekleri yüksek, merhametli, başkalarının duygu ve düşüncelerini anlayan ve önemseyen insanlardır. Bu empati yetenekleri sayesinde

karşısındaki insanın yerine kendini koyarak onun ihtiyaçlarını anlar ve karşılamaya çabalar. Aşırı cömert, yardımsever ve verici tiplerdir (Acarkan, 2019). Ancak sağlıklı Tip 2'ler karşısındaki insanın ihtiyaçlarını düşünürken kendi ihtiyaçlarını da göz ardı etmez. Kendisi ve diğerleri arasında dengeyi sağlayabilir. Başka bir kişilik tipinde rastlayamadığımız kadar içten, sürekliliği olan ve karşılıksız bir vericilik özellikleri vardır (Batı, 2019). Mütevazı ve nazik tavırlarıyla dikkat çekerler. Her zaman olumlu ve duygusal düşünür ve sorunlara karşı daha ılımlı bir yaklaşım sergilerler. Bu da onların orta noktacı olarak nitelendirilmelerini sağlar.

Ortalama düzeyde Tip 2'ler bencillikten uzak, karşılık beklemeyen, empatik ve çıkarıcı olmayan insanlardır. İnsanları kazanmak ve onlarla yakın olmak isterler (Batı, 2019). Çevresindeki insanların onlara ihtiyaç duymasını isterler. Aslında diğer insanların kendisine bağımlı olmasını isterken kendisi diğer insanların ilgisine bağımlı olmaktadır. Önemseydiği kişilerin ihtiyaçlarını karşılamaya ve onlara yardım etmeye kendilerini zorunlu hisseder ve yardım eder fakat bunun neticesinde yeterli geri bildirim almadıklarında kendilerini suiistimal edilmiş ve kullanılmış hissederler (Acarkan, 2019). Böyle durumlarda onlar için zor olsa da bir süreliğine yardım etmekten geri dururlar.

Sağlıksız düzeyde Tip 2'ler yardım ettikleri kişiler tarafından istediği ilgiyi görmezse takdir edilmediği ve istenmediği hissine kapılır. Bu duruma kızar, içerler ve sürekli şikâyet ederek karşısındakini suçlar. Böylece karşı tarafa kendini suçlu hissettirip elde etmek istediği ilgiyi elde etmeye ve istediklerini yaptırmaya çalışır. Çevresindeki insanların hayatlarına müdahale etme ve yönlendirme hakkını kendinde görür. Zaman zaman saldırgan tavırlar sergileyebilir ve sıklıkla saplantılı oldukları görülür (Batı, 2019). Genellikle yaptığı yardımları gündeme getiren bu insanlar karşısındakilere hesap sorarak yaptıkları iyiliğin karşılığı görmek isterler (Acarkan, 2019).

Tip 2'ler genel olarak duygularını, yardım etme istediğini, başkaları tarafından takdir edilme, ilgi görme ve onaylanma isteğini yönetemediğinde stres yaşar (Acarkan, 2019). Stres yaşadığı zamanlarda Tip 2'ler ayrılma yönündeki Tip 8'in sağlıksız düzeydeki özelliklerini gösterirler (Palmer, 2010). Yani stres altında Tip 2'ler acımasız, öfkeli, kırıcı, suçlayıcı ve saldırgan özellikler gösterebilir. Tip 2'ler

sevildiğini ve değer gördüğünü hissettiklerinde, istek ve beklentileri zamanında karşılandığında ve ilişkileri yolunda olup bir şey yapma ihtiyacı hissetmediği zamanlarda rahatlarlar (Acarkan, 2019). Bu rahatlama durumlarında Tip 2'lerin rahatlama hattı olan entegrasyon yönündeki Tip 4'nin sağlıklı düzeydeki özelliklerini gösterirler (Palmer, 2010). Rahatladığı zamanlarda duyguları üzerinde düşünür, bir beklentisi olmadan davranır, ilişkilerinden bağımsız olarak kendi değerini fark ederler.

2.3.2.3 Tip 3: Başarı odaklı tip

Tip 3'lerin genel özellikleri başarı odaklı, motivatör ve hedefe kilitli olmalarıdır. Bu kişilik özelliğini taşıyan bireyler kendine güvenen, girişken olan, boş durmayı sevmeyen, rekabetçi, hırslı ve kendine hayranlık uyandırmayı seven insanlardır (Acarkan, 2019). Enerjilerini sadece hedefe yönelik kullanırlar ve sonuç odaklıdırlar. Kendinden emin görünen, dikkat çekici ve etkileyici olmaya çalışan, sürekli takdir edilmekten ve övülmekten hoşlanan tiplerdir (Riso ve Hudson, 2009). Başarı odaklı tipler sosyal çevreye rahatça uyum sağlarlar. Gayet dışa dönük bir yapıya sahiptirler. Sosyal bir ortamda kimlerle nasıl konuşacaklarını ve kime nasıl davranacaklarını çok iyi bilirler. Bulundukları ortamın en dikkat çekici ve etkileyici öğelerini kısa süre içinde kendilerine uygulamakta oldukça başarılıdırlar (Makas Oral, 2017). Başarısızlığa ve yenilgiye hiç tahammül edemezler.

Tip 2'nin kanat etkisi altındaki Tip 3'ler özellikle yakın ilişkilerinde duygusal, sıcakkanlı ve sosyal olurlar. Rekabet etme, başarılı ve hırslı olma özelliklerinin yanı sıra ilişkilerinde yardımsever ve destekleyici olma eğilimindedirler. Çevresindeki insanların ihtiyaçlarına önem verir ve onları destekleme, cesaretlendirme ve sahiplenme eğilimi gösterirler. Bazen duygularını gizleme konusunda başarısız olabilirler (Acarkan, 2019).

Tip 4'ün kanat etkisi altındaki Tip 3'ler kendilerini ve hislerini anlama ihtiyacı duyar ve sık sık yalnız kalıp düşünme ihtiyacı hissederler. Diğer insanlardan bağımsız olarak ne istediğini ve neyin anlamlı olduğu konusunda düşünürler. Zaman zaman özeleştiri yaparlar. Yaptıkları işte farklılık oluşturmayı, giyimlerinde ve tarzlarında farklı ve

özgün olmayı severler. İlişkilerinde samimi ve uyumludurlar ve kendilerine yakın kişilerle derin bağlar kurarlar (Acarkan, 2019).

Sağlıklı düzeyde Tip 3'ler hedeflerine ulaşmak için rekabete girmeden azimle çalışırlar. Başarılı bir sonuca ulaşamadığında bunu başarısızlık olarak görmeden analiz eder ve kabullenip önüne bakarlar (Acarkan, 2019). Yeterliliklerine ve yetersizliklerine karşı objektiftirler. İşsiz geçirdikleri dönemlerde rahatsız ve eksik hissetlerini ifade ederler. Karizmatik, profesyonel ve yeniliklere açık insanlardır. İmaj düşkün olan bu insanlar bulundukları ortama kolay adapte olabilme yeteneğine sahiptirler (Batı, 2019).

Ortalama düzeyde Tip 3'ler başarıyı elde etmek için rekabetçi bir şekilde hırsla çalışırlar ve başarısızlığa tahammülleri yoktur. Hedefe ulaşmak için elinden gelen her şeyi yaparlar ve şartları zorlarlar. Yetersizliklerini gizleyerek kendilerini öne çıkarmaya çalışırlar (Acarkan, 2019). Kariyerlerine aşırı önem veren bu insanların sosyal hayatlarında takdir edilmek ve saygı görmek temel motivasyonlarıdır. İtibar düşkün ve kibirlidir. Sahip oldukları ve başardıkları şeylerden söz etmeyi çok severler. Kendilerini çok severler ve narsist özellikler taşırlar (Batı, 2019).

Sağlıksız düzeyde Tip 3'ler yıkıcı bir rekabet duygusu içerisinde aşırı hırsla ne olursa olsun hedefe ve başarıya ulaşmak için tüm kuralları çiğnemeye meyilli insanlardır. Tüm bunlara rağmen başarıya ulaşamadığında bu durumu kabullenemez, çevresindeki başarılı insanları suçlar, aşağılar ve çatışma yaşarlar (Acarkan, 2019). İntikam peşinde koşup zarar verici ve saldırgan olabilir. Sosyal hayatlarında çıkar amaçlı yalan söyleme, çarpıtma ve insanları aldatma gibi davranışlar sergileyebilirler. Tamahkâr ve bencildirler. Başarılı insanları kıskanırlar ve onlara karşı öfke beslerler. Bu düzeydeki Tip 3'ler bir takım psikolojik rahatsızlık yaşamaya meyilli insanlardır (Batı, 2019).

Tip 3'ler genel olarak istediği ilgi ve hayranlığı uyandırıp sosyal imaj ve konumunu arzu ettiği noktaya getiremediğinde, kendini yetersiz ve eksik hissedip tüm çabasına rağmen başarıya ulaşamadığında ve başarıya ulaşma yolunda karşılaştığı engelleri aşamadığında stres yaşarlar. Stres yaşadığı zamanlarda Tip 3'ler ayrılma yönündeki Tip 9'un sağlıksız düzeydeki özelliklerini gösterirler (Palmer, 2010). Yani karamsar,

ümitsiz, özgüveni düşük ve kendilerini yetersiz ve beceriksiz hissederler. Tip 3'ler hedeflerine ulaşarak hayranlık ve takdir topladıklarında, arzuladığı konumu elde ettiğinde, kendisiyle rekabet edilmedi ve başarıları övüldüğünde rahatlarlar (Acarkan, 2019). Rahatlama durumlarında Tip 3'ler entegrasyon yönü olan Tip 6'nın sağlıklı düzeyinde özelliklerini gösterirler (Palmer, 2010). Bu durumlarda ilke ve prensip odaklı, özenli ve dikkatli, başkalarına karşı destekleyici ve paylaşımcı özellikler sergilerler.

2.3.2.4 Tip 4: Özgün tip

Tip 4'lerin genel özellikleri özgün ve bireyselliğe düşkün olmalarıdır. Anlamaya, anlaşılma ve sezgilerine önem verirler. Farklı olmaktan ve estetik değeri olan şeylerden hoşlanırlar. İçli ve hüzünlü bir yanları vardır. Duygusal anlamda çok fazla iniş çıkışlar ve ani değişimler mevcuttur. Çok kolay incinen ve kırılgan olan duygusal yapılarına karşın bunu karşısındakine belli etmek istemezler, kendi kendine fark edilsin isterler. Sanatsal tarafları çok gelişmiştir. Tutkulu bir yapıdadırlar. Bu bireyler için özgünlük çok önemli olduğundan normalin dışına çıkan her şey ilgilerini çok çabuk çeker (Riso ve Hudson, 2009).

Tip 3'ün kanat etkisi altındaki Tip 4'ler yaratıcılıkla hırsı birleştirerek hedeflerine ulaşma ve başarılı olmanın yanında hayata anlam ve farklı bir etki katmak isterler. Daha dışa dönük, üretken ve rekabetçi olurlar. Kendisi ve başarıları konusunda fark ediliş ve takdir beklerler. Daha pratik ve abartılıdır. Yeterince ilgi görmediğinde ve anlaşmadığını hissettiğinde kibirli davranışlar sergileyebilir. Farklılık ve özgünlüklerini açık şekilde vurgulamaya çalışır (Acarkan, 2019).

Tip 5'in kanat etkisi altındaki Tip 4'ler yaptığı işlerde başkalarını memnun etmek ve toplumsal kabul ve statüye sahip olmaktan ziyade kendilerini tatmin etmeye önem verirler. Hayata ve olaylara hem duygusal hem de akılcı şekilde bakabilen bu insanlar duygularını rasyonellikle kontrol etmeye çalışırlar. Bilimsel ve felsefi konulara ilgi duyar, objektif, tarafsız ve analitik düşünebilirler. Takdir almak ve ilgi çekmekten çok üretken olmakla ilgilidirler (Acarkan, 2019). Farklı şeyler üretmeyi ve ortaya koymayı severler.

Sağlıklı düzeyde Tip 4'ler kendilerine ve başkalarına karşı nazik, düşünceli, duyarlı ve anlayışlı bireylerdir (Acarkan, 2019). Özgün bir varoluşa sahip olduklarını bilirler. İnsanlarla uyum içindedirler ve çevrelerine katkı sağlayan, üretken insanlardır. Sezgisel tutumlarının sonucu olarak kibar ve seçkin insanlardır (Batı, 2019). Sorunlar karşısında çözüm odaklı bir çaba gösterirler. Eksikliklerinin farkındadırlar fakat eksikliklerini bir problem olarak görmezler. Dürüst, samimi, tutkulu ve gizemli insanlardır.

Ortalama düzeyde Tip 4'ler özgün bir kimlik arayışı içindedirler. Bunun için kendilerini anlamaya, kim oldukları sorusunu cevaplamaya çalışırlar. Özlemini duydukları bir benlik algıları vardır ve bu benliğe ulaşmak için çaba içindedirler (Batı, 2019). Sıra dışı ve farklı olmak gerektiğine inanırlar ve bu yüzden olumsuzluklara ve eksikliklere çok fazla takılırlar. Zaman zaman kendilerini insanlardan ve toplumdan geri çekerler. Topluma uyma konusunda sorun yaşarlar ve bazen bu konuda tepkisel davrandıkları görülür (Acarkan, 2019). Çevrelerinde uyum sağlayamadıklarında dramatik bir ruh haline bürünür, fazlasıyla alıngan olur ve öfkelenebilirler.

Sağlıksız düzeyde Tip 4'ler özgün ve ideal benliklerine ulaşamadıklarını ve buna imkân verilmediğini düşünerek yoğun bir boşluk duygusu yaşarlar. Bu durumdan çevreyi suçlayarak topluma karşı öfkeli, asi ve yıkıcı olurlar. Topluma uyum sağlamak istemezler ve toplumdan koparlar (Riso ve Hudson, 2009). Hatta yakınlarında dahi uzaklaşabilirler. Zihinsel bir karmaşa içinde sürekli bir tatminsizlik yaşayarak değersiz olduklarını düşünebilirler. Bunun sonucu olarak tepkileri kendilerine yönelebilir, kendilerine zarar verebilir ve kendi hayatlarını sabote edebilirler (Batı, 2019).

Tip 4'ler genel olarak kişisel kimlikleri üzerinden eleştirilmeleri, duygularının anlaşılmaması ve duygularına duyarsız davranılması, hayatın anlamına ve hayallerine ulaşma umudunun kalmaması, hayatı kendi tercihlerine göre yaşayamama gibi durumlarda stres yaşarlar (Acarkan, 2019). Stres yaşadığı zamanlarda Tip 4'ler ayrılma yönündeki Tip 2'nin sağlıksız düzeydeki özelliklerini gösterirler (Palmer, 2010). Boş vermiş, yüzeysel, umursamaz, aldatıcı, dışa dönük ve görünürde rahat ve neşeli davranırlar. Tip 4'ler kimliklerini tatmin edici bir şekilde yaşayabildiklerinde, duygularını olduğu gibi ifade edebilip olumlu geri bildirimler aldıklarında, insanlara

ve hayata olumlu ve nitelikli katkıda bulunduklarını hissettiklerinde rahatlarlar (Acarkan, 2019). Bu durumlarda Tip 4'ler entegrasyon yönündeki Tip 1'in sağlıklı düzeyindeki özellikleri gösterirler. Rasyonel ve planlı, gerçekçi, çözüm odaklı, hedefleri olan, objektif ve kendine güvenen özellikler yaşarlar.

2.3.2.5 Tip 5: Araştırmacı tip

Tip 5'lerin genel özellikleri araştırmacı ve gözlemci olmalarıdır. Nesnel ve akılcı bir yapıya sahip, analitik şekilde gözlem yapan, içe dönük olup yalnız kalıp düşünmeyi seven araştırmacı tiplerdir (Acarkan, 2019). Bu tipe sahip bireyler kalabalık ve tanımadığı ortamlara girmekten hoşlanmazlar. Duygusal tepkilerden ziyade akılcı ve mantıklı davranışlar sergilerler. Neden-sonuç ilişkisini daima sorgular ve etraflarında gelişen her şeyi objektif bir şekilde değerlendirebilirler (Makas Oral, 2017). Mükemmel seviyede karar verme becerileri olan yaratıcı entelektüellerdirler. Bildikleri oranda kendilerini iyi hissederler.

Tip 4'ün kanat etkisi altındaki Tip 5'ler, duygu ve sezgilerine yoğunlaşarak kendini anlamaya çalışmaktadır. İlişkilerinde daha sıcakkanlı ve empatik olurlar. Akıl ve mantık yoluyla sonuca ulaşamadığı noktalarda güçlü sezgisel özelliğiyle hareket eder. Sanatsal ve estetik değerlere daha fazla önem verir. Anlaşılma ve kendisini ifade etmek noktasında daha isteklidirler. Zaman zaman farklı olma isteği nedeniyle kendisini yalnız ve yaşadığı dünyaya yabancı hissedebilirler (Acarkan, 2019).

Tip 6'nın kanat etkisi altındaki Tip 5'ler, ketum bir yapıları olmasına rağmen daha uyumlu görünürler. Duygu ve davranışlarında daha kontrollü, mesafeli, şüpheli ve temkinlidirler. İnsanlara güven noktasında daha duyarlıdır. Güvenmediği kişilere karşı tepki göstermekten ziyade kendilerini geri çekme ve mesafe koyma davranışı gösterirler (Riso ve Hudson, 2009). Öfkelendiğinde yıkıcı ve zarar verici tepkiler göstermek yerine dışlayıcı bir tavır takınırlar. Kendilerine güvenleri de çabuk sarsılabilen insanlardır. Yeterliliklerinden sık sık şüphe ederler. Yanlış yapma ve zarar görme korkusu, kınanma ve dışlanma kaygısıyla birleşir (Acarkan, 2019).

Sağlıklı düzeyde Tip 5'ler, yüksek öngörü yeteneklerine ve sezgilere sahiptir. Gözlem yetenekleri de çok gelişmiştir. Hafızaları güçlüdür ve çok dikkatlidirler. Araştırma ve

keşfetme onlar için çok önemlidir (Batı, 2019). Yaratıcı zekâları ön plandadır. Sakin ve dingin bir şekilde varoluşu anlamaya çalışırlar. Farklı insanları anlamaya çalışır ve kabullenirler. Duyguları geri planda olsa da oldukça yakın ve nazik tavırlara sahiptirler. Önyargılardan kurtulmuş ve objektif insanlardır. Fiziksel olarak aktif olmaya önem verirler.

Ortalama düzeyde Tip 5'ler, entelektüel alanlara ilgili ve zihinsel gelişime önem veren insanlardır. Duygu ve sezgileri yadsır ve akıl ve mantığa önem verirler (Acarkan, 2019). Her türlü olayı, nesneyi ve kişiyi kavramsal hale getirirler. Hisleri ve duygularıyla karar almaktan korkarlar ve çekinirler. Bireyseldirler, insanlarla kolay kaynaşamazlar, yalnız olmayı tercih ederler. Sorunlarını ve yetersizliklerini ifade etmek istemezler. Öğrenme ve bilgi onlar için temel içsel ihtiyaçtır (Batı, 2019).

Sağlıksız düzeyde Tip 5'ler, salt akıl ve mantık ile düşünür ve hareket ederler. Farklı düşüncelere karşı tahammülleri olmayıp öfkeli tepkiler verirler. Kendilerini toplumdan izole eder sık sık yalnız kalmak ve inzivaya çekilmek gibi eğilimleri vardır (Acarkan, 2019). Yetersizliklerini inkâr ederler. Stres altında sosyal hayattan koparlar. Hatta gerçeklikten sıyrılma noktasına varabilirler. Zihinleri istikrarsızlaşır, ketumlaşırlar ve kişi hayatı önemsemem ve içine kapanma davranışları gösterebilir (Batı, 2019). Çevrelerine karşı saldırgan, çatışmacı ve şüpheli oldukları görülür.

Tip 5'ler genel olarak kendilerini bilgisiz ve yetersiz gördüklerinde, hayatlarındaki belirsizlikleri gideremediklerinde, zihinsel olarak yorulduklarında ve gerginlik yaşadıklarında, yeterince yalnız kalamayıp istemediği halde insanlarla muhatap olmak zorunda kaldıklarında ve kendisinden çok fazla beklenti olması ve baskı hissetmesi gibi durumlarda stres yaşarlar (Acarkan, 2019). Bu gibi durumlarda ayrılma yönü olan Tip 7'nin sağlıksız düzeyindeki özellikleri sergilerler (Palmer, 2010). Dürtüsel ve dağınık, yüzeysel davranan, kontrolsüz ve tepkisel davranırlar. Tip 5'ler bilgi ve yeterlilik konusunda kendilerini yetkin hissettiklerinde ve bu yetkinlik çevresi tarafından kabul edildiğinde ve verimli, üretken ve hayatın getirdiklerinin üstesinden gelebileceğini hissettiğinde rahatlar (Acarkan, 2019). Rahatlama durumlarında entegrasyon yönü olan Tip 8'in sağlıklı düzeydeki özelliklerini yaşarlar (Palmer,

2010). Dışa dönük, etkin ve konuşkan, cesur ve kendine güvenen, aktif ve yönlendirici davranışlar gösterirler.

2.3.2.6 Tip 6: Sorgulayıcı tip

Tip 6'ların genel özellikleri sadık ve sorgulayıcı olmalarıdır. Sorgulayıcı ve ihtiyatlı olan bu kişilik tipindeki kişiler aynı zamanda güvenilir, dürüst ve planlı insanlardır. Tehlike ve zarardan kaçınan, netlikten hoşlanan, garantici, temkinli ve meraklı tiplerdir. Önemsemiği kişilerle uyumlu olmaya özen gösterirler. Yeni tanıdığı kişilere karşı emin oluncaya kadar güven duymazlar. Ancak güvenini kazanan kişilere çok sadıktırlar. Olumsuz ve belirsiz durumlarda çabuk kaygılanırlar. Hızlı karar verme becerileri zayıftır. Kendilerini her zaman en kötüsüne hazırladıkları için çok fazla hayal kırıklığı yaşamazlar (Batı, 2019).

Tip 5'in kanat etkisi altındaki Tip 6'lar, oldukça ciddi, kontrol sahibi ve özdenetime sahip bireylerdir. Akılcılığa, mantığa ve kurallara önem verirler. Çevrelerini analitik bir şekilde dikkatli ve gözlemler, sistemli çalışmaktan hoşlanırlar. İçe dönüktürler ve olayları sakince düşünüp değerlendirir ve ani karar almaktan kaçınırlar. Bağımsız olmayı, kendi kendine yetmeyi ve yalnızlığı severler (Acarkan, 2019).

Tip 7'nin kanat etkisi altındaki Tip 6'lar, dost canlısı, konuşkan, canlı ve enerjik olmayı severler. İyi ve eğlenceli zaman geçirmekten hoşlanan, dışa dönük ve hareketli insanlardır. Kaygılı ve stresli durumlarda daha tepkisel ve dürtüsel davranır. Yanlış olduğunu düşündüğü şeylere müdahale etmeye eğilimli bir yapısı vardır (Acarkan, 2019). Rahat ve güven içinde hissettiğinde ise neşeli ve eğlenceli tavırlar sergilerler.

Sağlıklı düzeyde Tip 6'lar, destekleyici, güven veren, çalışkan ve adil bireylerdir. Sadakat duyguları yüksek olan bu bireyler gruplar içerisinde güvenilir özellikleri ile dikkat çekerler (Batı, 2019). Dürüst, sezgisel ve öngörülü bireylerdir. Cesurdurlar, kendilerine güvenleri yüksek ve öz disiplinleri güçlüdür. Sorun tespit ettiklerinde çözüm odaklıdır. Güçlüklerle mücadele özellikleri gelişmiştir. Konsantrasyonları yüksek olan aksiyon insanlarıdır. Dost canlısıdır ve insanlara ölçülü bir güven içindedirler (Acarkan, 2019).

Ortalama düzeyde Tip 6'lar, olası kötü durumları düşünerek tedbir almakla uğraşırlar. Böylece kendilerini garantiye almak isterler. Hayatlarındaki yeniliklerde kendilerine güvenmekte zorluk çeker ve ürkek davranırlar. Kararsız bir yapıları vardır. Çevresindeki insanlara güvenmekte zorlanırlar. Sık sık onların güvenilirliklerini test etmeye çalışırlar. Güvenini kıranları affetmeleri çok zordur. Kendisine karşı da özgüveni düşüktür. Yaşadığı gerilimlerin ve kuşkunun üstesinden gelebilmek için inatçı ve tepkisel davranır, artan güvensizliği telafi etmek için isyankâr olabilirler (Batı, 2019).

Sağlıksız düzeyde Tip 6'lar, sürekli olumsuzluklarla karşılaşacaklarını ve bunlarla baş edemeyeceklerini düşünerek kararsızlık yaşarlar ve eyleme geçemezler. Özgüvenleri çok düşüktür. Zarar görmekten korkarlar. Yeteri kadar güvende olmadıkları hissine kapılırlar. Bu durum paranoya seviyesine çıkabilmekte kronik olarak endişe durumuna dönüşebilmektedir (Batı, 2019). Hayat onlara göre çok tehlikelidir. Korkarlar, kaçarlar, kabuklarına çekilirler. Karar vermekte zorlanır, işlerini geciktirir ve aşağılık duygusuna kapılabilirler. Bir yandan desteklenmek isterler bir yandan kimseye zayıflıklarını göstermek istemediklerini için destek istemezler. Bu düzeydeki Tip 6'larda panik atalar görülebilmektedir (Riso ve Hudson, 2009).

Tip 6'lar genel olarak yeterince düşünemediği konularda karar vermesi için zorlandığında, güven duyduğu kişiler tarafında güven sarsıcı sadakatsizlikler ve hayal kırıklıkları yaşadığında, kendisini güvende hissetmeyip bu durumu da bir türlü düzeltemediğinde stres yaşarlar (Acarkan, 2019). Stres yaşadığı durumlarda Tip 6'lar ayrılma yönündeki Tip 3'ün sağlıksız düzeyindeki özellikleri gösterirler (Palmer, 2010). Gergin, öfkeli ve saldırgan, çatışmacı, suçlayıcı, merhametsiz, kibirli ve bencil olabilirler. Tip 6'lar kendilerini güven içinde hissettiklerinde, belirsizliklerin ortadan kalktığı durumlarda, güvendiği insanların güvenini hak ettiklerini hissettiğinde rahatlarlar (Acarkan, 2019). Rahatlama durumlarında entegrasyon yönündeki Tip 9'un sağlıklı düzeydeki özelliklerini sergilerler (Palmer, 2010). Yani kaygısız ve huzurlu, sakin ve rahat, iyimser ve uyumlu olurlar.

2.3.2.7 Tip 7: Maceracı tip

Tip 7'lerin genel özellikleri yeniliğe açık, hareketli, istekli ve maceracı olmalarıdır. Yenilik ve değişiklikten hoşlanan, keyfine düşkün olan, dışa dönük, neşeli, iyimser, heyecan arayan maceracı tiptir (Acarkan, 2019). Keşfetmeyi ve yeni şeyler denemeyi severler. Enerjileri çok yüksek insanlardır. Bu tipe sahip bireyler sıkıntı veya problem yaşayacakları durumlardan uzak durur, olaylara her zaman pozitif bakarlar. Pratik çözümler üretebilirler, olayların canlarını sıkmasına izin vermezler. Teorik ve kitabi bilgiye nazaran pratik ve kullanışlı bilgiler ilgilerini çektiği için bir şeyleri okuyarak değil bizzat kendileri yaparak ve yaşayarak öğrenmeyi tercih ederler (Riso ve Hudson, 2009).

Tip 6'nın kanat etkisi altındaki Tip 7'ler, olumsuz bir durumla karşılaştıklarında endişe ve kaygıya kapılma eğilimleri yüksek insanlardır. Bir şeyler ters gittiğinde kuşku ve kaygılı tavırları dikkat çeker. Tehlike ve zarar görme durumları söz konusu olduğu konularda daha kontrollü hareket ederler. Endişe ve korkuya daha eğilimli bir yapıları olup çatışma ve stresli zamanlarda rahatlayabilecekleri şeyler ararlar. Zora gelme, risk alma ve meydan okuma konularında çekimser davranırlar (Acarkan, 2019).

Tip 8'in kanat etkisi altındaki Tip 7'ler, Tip 8'in kişilik özellikleri olan hırs, azim ve güç ile Tip 7'nin kişilik özellikleri olan pratik zekâyla birleşerek çok daha stratejik düşünen ve ikna edici bir insan olabilirler. Açık ve dobra bir yapıya sahip olup hızlı ve pratiktirler. Hayattan zevk almayı ve hayatın güzelliklerini görmeyi bilirler. Olumsuz bir durumla karşılaştıklarında öfkeli, iddiacı ve rekabetçi olabilirler. Kedisine çok güvenen, baskıcı, pervasız, öfke ve meydan okuma eğiliminde olan insanlardır (Acarkan, 2019). Hedeflerine ulaşma konusunda hırslı ve karalıdır. Hedeflerinin önündeki engelleri ve kişileri küçümseyip dışlama eğilimi içindedirler. Korkuları ve eksikleri ile yüzleşmekten ve kabullenmekten çekinirler.

Sağlıklı düzeyde Tip 7'ler, neşeli, iyimser, esprili ve enerjiktiler. Eğlenmeyi ve eğlendirmeyi severler. Heyecan verici ve daha önceden deneyimlenmemiş şeyler yapmaktan hoşlanırlar. Özgür ruhlu, olumlu, kendileriyle barışık, mutlu ve canlı bir yapıya sahiptirler (Riso ve Hudson, 2009). Olumsuz durumlar karşısında sorumluluk

alır ve tüm dikkat ve enerjileriyle sorunun üstesinden gelmeye çalışırlar (Acarkan, 2019). Çevresindeki insanların ihtiyaç ve beklentilerine karşı duyarlı olup fedakâr davranışlar gösterebilirler. Kendi eksik ve hatalarıyla yüzleşir ve bunları düzeltmek için çaba sarfeder. Dışa dökün ve ince sevkleri olan bireylerdir. Olayları kıvrak zekâları sayesinde çabuk kavrarlar. Tinsel konular üzerinde de fazlaca düşünürler. Sağlıklı düzey Tip 7'lerin tüm bu özellikler sayesinde hayattan daha fazla doyum aldıkları söylenebilir (Batı, 2019).

Ortalama düzeyde Tip 7'ler, sürekli neşeli ve keyifli olmaya çabalar, sıkıntılardan olabildiğince kaçarlar. Zor ve keyif almadıkları işleri erteler ve yapmak istemezler. Ancak istek ve dürtülerini erteleme konusunda sıkıntı yaşayabilirler. Eksikliklerini ve hatalarını görmek istemez ve değiştirmek için uğraşmazlar. Kendilerini ifade edip gösteriş yapmak onlar için önemlidir. Abartılı konuşur, mübalağa eder ve dikkat çekmek isterler (Acarkan, 2019). Bu yüzden çoğu zaman zor duruma düşerler. Onlar için bir işe başlamak o işi bitirmekten daha önemlidir. Bu yüzden çoğu işi yarıda bırakabilirler. Sıkılmaktan, monotonluktan ve bağlanmaktan hoşlanmazlar. Endişe düzeyleri arttığında sorumluluklarından kaçtıkları ve reddettikleri görülür (Batı, 2019).

Sağlıksız düzeyde Tip 7'ler, neşeli ve keyifli hissetmek için kendilerini zorunlu hissederler. Olumsuz ve sıkıntılı durumları çözmek yerine kaçarlar. Çünkü bunlardan keyif ve haz almamaktadır. Zaman yönetimi konusunda sıkıntıları vardır. İstek ve dürtülerini kontrol etme konusunda sıkıntı yaşarlar. Kendilerini tatmin etme ve haz alma konusunda hiçbir sınır tanımazlar (Acarkan, 2019). Hatalarını eksiklerini kabul etmez, yaptıklarının doğru olduğunu iddia eder. Her şeyi deneyimlemek ister ve bunu yapamazsa anlık öfke, bıkkınlık ve panik yaşarlar (Batı, 2019). Umutsuzluğa düşerek boş vermişlik yaşayabilir ve huysuzlaşabilirler. Ruhsal sıkıntılar yaşayabilir ve sağlık problemleri görülebilir. Ayrıca narsistik özellikler gösterirler. Kendilerini üstün görürler ve özgüvenleri fazlaca yüksek olur. Bu nedenle nesnellikten kopabilirler.

Tip 7'ler hoşuna gitmeyen bir durumla baş etmek zorunda kalıp baş edemediğinde, sürekli kontrol edilme ve baskı hissettiğinde, tüm uğraşlarına rağmen hedeflerine ulaşamadığında stres yaşarlar (Acarkan, 2019). Böyle durumlarda ayrılma yönü olan

Tip'in sağlıklı düzeydeki özelliklerini sergilerler (Palmer, 2010). Yani öfkeli ve gergin, eleştirel ve yargılayıcı, katı ve tavizsiz, kuralcı olurlar. Tip 7'ler istek ve hedeflerine kolaylıkla ve engellenmeden erişebildiklerinde, keyif, neşe ve haz ihtiyaçları karşılandığında, olumsuz ve acı verici olaylar yaşanmayacağını hissettiği zamanlarda ve özgür olduklarını hissettiklerinde rahatlama yaşarlar. Rahatlama yaşadıkları zamanlarda entegrasyon yönü olan rahat hattındaki Tip 5'in sağlıklı düzey özelliklerini gösterirler (Palmer, 2010). Sakin, dingin ve odaklanmış, kendini disipline edebilen, konsantre, objektif ve nesnel, eksik ve hataları kabul eden özellikler sergilerler.

2.3.2.8 Tip 8: Reis tip

Tip 8'ler genel olarak meydan okuma, mücadele etme ve liderlik özellikleriyle öne çıkan tiplerdir. Güçlü, cesur, ilişkilerinde hâkimiyeti ve kontrolü elinde tutan, kendine güveni yüksek olan bireylerdir. Güçlü olmayı seven bu tipe sahip bireyler biraz sert, cömert ve çevresini yönetmekten hoşlanan insanlardır (Batı, 2019). Baskın ve bağımsız olmayı adaleti sağlamayı isterler. Hırslıdırlar, kavga ve çatışmadan çekinmezler. En saldırgan kişilik tipidir. Özgüvenleri çok yüksek olan bu kişilik tipine sahip bireylerin özgüvenlerinin altında güçlü fiziksel kapasitelerine olan güvenleri vardır (Riso ve Hudson, 2009). Başkalarını kontrol ederek ve yöneterek ortaya ön plana çıkmaktan hoşlanırlar. Ancak çevreleri kendilerini sınırlandırmaya ve yönlendirmeye kalkarsa buna asla tahammülleri yoktur (Makas Oral, 2017).

Tip 7'nin kanat etkisi altındaki Tip 8'ler, bu iki tipin özellikleri bakımından birbirini destekler nitelikte olduğu için güçlü bir kişilik yapısı meydana getirir. En enerjik, hareketli ve hızlı kişiler genellikle bu gruptan çıkar. Güçlü, bağımsız, baskın ve enerjik olmak ile deneyime açıklık, yenilik ve haz arayışı, pratik ve sonuç odaklı olma gibi özelliklerin bu grupta birleşmiş olur (Acarkan, 2019). Risk almaktan çekinmeyen, coşkulu, eğlenceli ve macera arayan bir tip ortaya çıkar. Lakin yüksek enerjileri ve sonuç odaklı yapısı nedeniyle sabır konusunda sıkıntı yaşarlar (Batı, 2019). Çevresindeki insanları kontrol etmek ve hükmetmek isterler. Özgüvenleri çok yüksektir.

Tip 9'un kanat etkisi altındaki Tip 8'ler, bu iki tipin birbirine zıt özelliklerini bünyesinde barındırır. Tip 9'un uyum, barış, sabır ve çatışmadan kaçınma gibi özellikleri ile Tip 8'in çabuk öfkelenen, meydan okuyan, çatışmadan çekinmeyen ve aceleci özellikleri birbirleriyle zıtlıklar içermektedir (Acarkan, 2019). Bu yüzden bu zıtlık bazen dengeleyici bir bütünlük bazen de çatışma ve ikilem meydana gelir. Bu bireyler genelde sakin, uyumlu ve tepkilerinde kontrollüdür. Öfkelerini kontrol etmeye çalışır ve öfkesini ortaya koyma konusunda acele etmez ancak gerektiği durumlarda da öfkesini göstermekten kaçınmaz. Rahat ve huzurlu ortamları sever, ilişkilerinde uyumlu ve dengeli olma çabasıdadır.

Sağlıklı düzeyde Tip 8'ler, kararlı, irade sahibi ve cesur insanlardır. Esnek, merhametli, anlayışlı, şefkatli ve alçak gönüllü bir şekilde insanlarla iletişim kurarlar (Batı, 2019). Kendinden güçsüzleri ve zayıfları koruyan ve sahiplene bir yapıya sahiptir. Ne istediğini bilen, görev bilinci yüksek olan ve adillik peşinde olan insanlardır. Kendilerini ve çevresindeki haklı olduğunu düşündükleri savunmasını bilen güçlü insanlardır. Hedeflerine ulaşma yolunda karşılaştıkları engelleri aşmaya çalışır ancak bunu yapamadığı durumlarda eksikliklerini ve yetersizliklerini kabul eder ve bunları düzeltmeye çalışırlar. Gerektiği durumlarda sabırlı olmayı, eleştirilere açık olmayı bilen insanlarıdır (Acarkan, 2019).

Ortalama düzeyde Tip 8'ler, kendi kendine yetmek isteyen, bağımlı olmaktan çok korkan ve bu yüzden kendini öne çıkarıp güçlü görünmeye çalışan insanlardır (Batı, 2019). Bağımsızlığa çok düşkünlerdir. Hak, adalet, eşitlik ve cesaret gibi kavramlar onlar için çok önemlidir. Güçsüz ve zayıfı koruyarak ve bundan kendilerine pay çıkararak onlara hükmetmeye çalışırlar. Otoriteye inanırlar ve otoritenin de kendi ellerinde olmasını isterler. İnsanlara karşı yönlendirici olan bu insanlar bu konuda zaman zaman zorlayıcı tavırlar sergileyebilirler (Riso ve Hudson, 2009). Çalışkan insanlardır. Saygıyı ve otoriteyi hak ederek elde etmek isterler.

Sağlıksız düzeyde Tip 8'ler, baskıcı ve katı şekilde otoriter, ölçüsüz şekilde öfkeli ve despot bir yapıları vardır. Geride olmaya, eleştiriye ve kendinden farklı düşüncelere şiddetle karşı çıkar. Sınır, engel ve kural tanımaz olabilirler (Acarkan, 2019). Eksikliklerine tahammül edemez, her zaman ve her durumda baskın ve hükmedici

olmaya çalışırlar. Çevrelerinden sürekli itaat beklerler ve itaat etmelerini sağlamak için her şeyi yapabilirler. Hatta bu konuda çok acımasız ve saldırgan olabilirler. Çevrelerini korkuturlar. Otoriteyi kaybetme korkusu ve endişesi yaşarlar. Bu durum sosyopatik eğilimler göstermelerine neden olabilmektedir (Batı, 2019).

Tip 8'ler, kısıtlanma ve engellenme durumuyla karşılaştıkları ve bunu yenemedikleri zamanlarda, baskı altında tutuldukları ve kontrol edildiklerinde ve bu baskıyı ortadan kaldıramadıklarında, haksız bir durumla karşılaşp buna boyun eğmek zorunda kaldıklarında ve güç ve baskınlığını kaybettiği durumlarda stres yaşarlar (Acarkan, 2019). Stres durumlarında Tip 8'ler ayrılma yönündeki Tip 5'in sağlıklı düzey özelliklerini sergilerler (Palmer, 2010). Böyle zamanlarda paranoyak, kararsız, özgüvensiz ve güçsüz, aşırı düşünceli, korku dolu ve endişeli bir hal alırlar. Tip 8'ler, güç, etkinlik ve otoriterlerine karşı bir tehdit olmadığına, istek ve hedefleri karşısında bir engel olmadığına ve çevresindeki insanların iyi niyetli, adil insanlar olup otoritesini kabul ettiklerinde rahatlarlar (Acarkan, 2019). Rahatlama durumunda entegrasyon yönü olan Tip 2'nin sağlıklı düzey özelliklerini yansıtır (Palmer, 2010). Bu durumlarda şefkatli ve alçak gönüllü, kabullenici, duygularını gösteren, hassas ve duyarlı insanlar olurlar.

2.3.2.9 Tip 9: Barışçı tip

Tip 9'ların genel özellikleri, huzur ve sükûnet arayan çevreyle uyuma gayret eden, kavga ve çatışmadan kaçınan barışçı olmalarıdır. Bu tipe sahip bireyler uyumlu, yumuşak huylu, sakin, aceleci olmayan ağır insanlardır (Acarkan, 2019). Baskıyı sevmezler ve baskı altında çalışmaktan hoşlanmazlar. Hayattan beklentileri düşüktür, çünkü eğer yüksek beklentilerine ulaşamazlarsa üzürlüdür. Bu üzülmeye riskini göze alamadıkları için de yeni şeyler denemezler. İnsanları oldukları gibi kabul eder, çatışmadan kaçınırlar. İyi insan olmaya çalışırlar (Batı, 2019).

Tip 8'in kanat etkisi altındaki Tip 9'lar, bazen uyumlu ve kabullenici, bazen de baskın ve otoriter olurlar. Bu ikilem onların zaman zaman gergin ve öfkeli tavırlar sergilemelerine neden olabilmektedir. Uzun süreli stresli ve gergin durumlarda tepkisel ve çatışmacı davranabilirler. Uyumlu özellikler sergilediği zamanlarda açık

sözlü, sosyal ve bağımsız olma eğilimi gösterirler. Uyumlu ve barışçı olmasının yanı sıra dayanıklı ve güçlü bir yapıları vardır (Acarkan, 2019).

Tip 1'in kanat etkisi altındaki Tip 9'lar, titiz ve düzenli, kontrollü ve prensip sahibi olup akılcı ve mantıklı olma eğilimindedirler. Duygularını kontrol etmeye çalışırlar. İdealist ve reformcu olup prensiplerine ve ideallerine göre yaşamaya çalışırlar. Yaptıkları iş ve eylemleri tam ve mükemmel şekilde yapmaya çalışırlar (Acarkan, 2019). Objektif insanlardır.

Sağlıklı düzeyde Tip 9'lar, duygularını ve içgüdüsel davranışlarını dengeleyebilen, öz denetimi yüksek, tepkilerinin farkında olan, nerede nasıl davranacağını bilen ve insanlarla uyum ve barış içinde yaşayan insanlardır (Batı, 2019). Çatışmalardan kaçınan, esnek ve kabullenici insanlardır ancak gerektiğinde hayır diyebilirler. Çevresine karşı duyarlı, sevgi dolu, mütevazı ve güven verici insanlardır. Farklı insanlara, fikirlere ve olaylara karşı önyargılı olmayıp olduğu gibi kabul edebilirler (Riso ve Hudson, 2009). Planlı ve üretken olup sorunları fark ettiklerinde cesur ve çözüm odaklı bir yaklaşım sergilerler. Hayatlarında gerçek bir memnuniyet içinde oldukları görülür (Acarkan, 2019).

Ortalama düzeyde Tip 9'lar, kabullenici ve dengeleyici olma ihtiyacı duyarlar. Bu yüzden kolay kolay hayır diyemezler. Arkadaş canlısı ve olumlu kişilerdir. Yeniliklere açıktırlar. Sabırlı bireylerdir ancak sorunları çok fazla biriktiğinde tepki gösterirler (Riso ve Hudson, 2009). Çatışmadan kaçmaya çalışma, herhangi bir çatışmaya neden olmama, başkaları ne der korkusuyla hareket etme gibi özellikleri nedeniyle gerilim düzeyleri artış gösterir. Böyle durumlarda düzeni ve istikrarı bozulabilir, duygusal olarak dağılabilirler. Çekinik tavırlar sergilemeye başlar, inatçı bir yapıya bürünür, üşengeçlik yapar, tepkisizleşir ve hissizleşirler (Batı, 2019). Yaşam tempoları yavaşlar, sanki enerjileri çekilmiş gibi davranırlar.

Sağlıksız düzeyde Tip 9'lar, çevresindeki kişilere ve olaylara karşı pasif bir uyum ve aşırı tepki arasında gidip gelirler. Kendilerini aşağılama, eksik, başarısız, beceriksiz ve eksik görme eğilimi içindedirler (Acarkan, 2019). Öğrenilmiş çaresizlik yaşarlar. Olumsuz bir durumu kontrol edebilecek yeterliliğe sahip olsalar bile kontrol

edemeyeceklerini düşünerek harekete geçmez ve tepki vermezler. Gayesiz, hedefsiz ve boşlukta hissi içinde yaşarlar. Uyum ve rahatlığa ulaşmak onlar için tek yol olup bu yolda görmezden gelir, vazgeçer, harekete geçmez. Ciddi şekilde öfke sorunu yaşarlar ve öfkelerini bastırmak için yoğun çaba sarf ederler. Üretken olma konusunda sorunlar başlar. Psikopatik davranışlar ve depresyon görülebilir (Batı, 2019). İnatçı olurlar ve onlara yardım etmek isteyen insanlara karşı da öfkeyle tepki verirler. Tam anlamıyla duygusal çöküş meydana gelir.

Tip 9'lar ihtiyaç ve beklentilerine duyarsız kalındığında, gerginlik ve çatışma ortamında bulunup bu ortamdan uzaklaşamadıklarında, baskı ve zorlama hissettiklerinde stres yaşarlar (Acarkan, 2019). Böyle durumlarda ayrılma yönündeki Tip 6'nın sağlıklı düzey özelliklerini sergilerler (Palmer, 2010). Yani gergin, tedirgin ve muhalif, tepkisel ve kararsız, çekingen ve alıngan tutumlar gösterirler. Tip 9'lar kendini yeterli gördüklerinde, ihtiyaçları karşılandığında ve bunun sürekliliğine inandıklarında, çevresiyle uyum içinde ve barışık bir hayat sürdürdüklerinde rahatlama hissederler (Acarkan, 2019). Rahatlama durumlarda entegrasyon yönündeki Tip 3'ün sağlıklı düzeydeki özelliklerini sergilerler (Palmer, 2010). Böyle durumlarda aktif, enerjik ve girişken, üretken ve gayretli, hedefe odaklı, dikkatli ve özgüveni yüksek davranışlar gösterirler.

Görüldüğü gibi Enneagram modeli kapsamı en geniş kişilik sınıflandırmalarından birini ortaya koymaktadır. Sonraki başlıktan hem kavram olarak kişiliğin hem de Enneagram metodolojisinin din ile ilişkisi üzerinde durulacaktır.

2.4 Din ile Kişilik İlişkisi

Din, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olan ve insan hayatının her safhasında etkili olan önemli bir kültür ögesidir. İnsanın bütün ilgi ve deneyimlerine yayılmanın yanı sıra din, bireyin temel tutumlarını, ilişkilerini, güdülerini, değerlerini ve hedeflerini belirler ve hayatının bütün safhalarını yönetir. Dini inancı olan birey din ile hayatının anlamını kavrar, toplum ise din ile düzenini sağlar (Şentürk, 1994). İnanan insanın duygu, düşünce, tutum, kişilik ve davranış temeline yerleşen din, kültürel, toplumsal ve kişiliksel bir yapıya dönüşür (Turan, 2009). İnsanların duygu,

düşünce, tutum ve davranışlarını ve sosyal hayatını etkileyen din faktörü, kişiliğin oluşumunda ve gelişiminde de önemli bir etmendir. Toplumsal hayatın en ince ayrıntılarına kadar nüfus eden din faktörü, özellikle ebeveynlerin çocuk yetiştirme biçimleri ve bireyin sosyal hayatla teması yoluyla kişiliğe tesir eder.

Kişilik ile din arasındaki ilişkiyi incelerken üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan biri de birey kişiliğinin gelişim dönemleridir. Freud, kişiliğin oluşumunu 0-5 yaş arası erken çocukluk döneminde gerçekleştiğini belirtirken, Erikson kişiliğin, bireyin doğumun ölümüne kadar devamlı gelişim ve değişim içerisinde olduğunu ileri sürmüştür (Burger, 2006). Kişilik üzerine son yıllarda yapılan araştırmalara bakıldığında da kişiliğin, bireyin büyümesi ve gelişmesiyle ve bireysel tecrübeleri ile değiştiğini ve geliştiğini doğrulamaktadır (Turan, 2009).

Bireyin çevresi ve sosyal hayatla etkileşime girmesi sürecinde gelişmeye devam eden kişiliği, toplumun diğer özellikleri ile olduğu gibi toplumun dini ile de karşılıklı etkileşim içerisine girer. Bu etkileşimde bir toplumun dini inancının özellikleri kişiliğin şekillenmesine etki ederken, bazı kişilik özellikleri de dinin algılanması, yorumlanması, yaşanması ve inancın şeklinin belirlenmesinde etkili olur. Yani bireyin kişiliği din, dindarlık ve maneviyat ile ilgili tercihleri etkilerken, toplumun dini inançları da kişilik özelliklerinin şekillenmesinde etkili olmaktadır.

Din ve kişilik üzerine yapılan araştırmalar genel olarak dindarlık ve maneviyat gibi dini kavramlar ile Beş Faktör Kişilik Modelindeki bazı kişilik boyutları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. er-Ruveyte ve arkadaşlarının (2010) yapmış olduğu bir araştırmada dini yönelimler ile kişiliğin uyumluluk, sorumluluk ve dışa dönüklük boyutları arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Yine başka bir araştırmada dindarlık ile sorumluluk ve uyumluluk kişilik özellikleri arasında pozitif ilişkiler çıkmaktadır.

Kişilik özellikleri ile dindarlık düzeyleri ve dinsel eğilim arasında çeşitli ilişkiler söz konusudur. Özellikle uyumluluk ve sorumluluk boyutları ile dindarlık ve maneviyat arasındaki olumlu ilişki ve psikotizm ile olan negatif ilişki dikkat çekmektedir (Şentepe ve Güven, 2015). New York'ta yapılan bir araştırmada 10.000 kişiye uygulanan çok sayıda psikolojik test, dini bir inanca sahip olan ve bunu bir cemaate

devam ederek pekiştirenlerin diğerlerine göre daha olumlu ve daha güçlü bir kişiliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur (Akto, 2011).

Görüldüğü gibi din kişiliği, kişilik de dini etkileyen birer olgudur. Din ve kişilik arasındaki bu ilişki geçmişte olduğu gibi günümüzde de merak edilmekte ve ampirik çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Yapılan çalışmalarda çoğunda benzer sonuçlar elde edilmekte ve din ile kişilik arasındaki ilişki doğrulanmaktadır. Din ile kişilik arasındaki bu ilişki bize insanların dindarlık ve maneviyat alanlarından biri olan dini yönelim biçimleri arasında da bir ilişki olabileceğini göstermektedir.

2.5 Dini Yönelim Biçimleri

Dini algılayış ve yaşayış biçimlerinde farklılıkların olması, insanların dindarlıklarının ve dini yönelimlerinin çeşitli biçimlerde sınıflandırılması gerekliliğini meydana getirmiştir (İkis ve Kuşat, 2021). Bu doğrultuda dindarlığın ve dini yönelimlerin tek boyutlu olduğunu savunanlar olduğu gibi çok boyutlu olduğunu savunanlar da olmuştur (Yıldız, 2001). Bu çalışmada ise içsel, dışsal, sorgulayıcı ve fundamentalist dini yönelim üzerinde durulacaktır.

Allport dini yönelim kavramını insanların dini inanç ve değerlerini yaşayış şekli olarak açıklamaktadır (Allport ve Roos, 1967). Allport'a göre din kişinin bireysel ihtiyaçlarının sonucunda meydana gelen ve kişinin niyet ve tercihlerine göre değişen bir olgudur (Kayıklık, 2003; Acar Çınar, 2018). Dini yönelim için kısaca insanın dine karşı psikolojik yönelimlerinin bir bütünüdür denilebilir (Yüksel, 2019). Dini yönelim konusunda en belirgin kavramsallaştırmayı yapan Allport dini yönelimi içsel ve dışsal dini yönelim olmak üzere iki kategoride sınıflandırmıştır (Allport ve Roos, 1967).

İçsel dini yönelime sahip bireyler için din hayattaki diğer her şeyden önde gelir. Onlar için din bir araç değil amaçtır (Allport ve Roos, 1967). Dini inançlarına, değerlerine ve yaşantılarına sıkı sıkıya bağlıdırlar (Eryücel, 2018). Bu bireyler yaşamlarının diğer alanlarını din ile uyumlu hale getirmeye çaba gösterirler. Kısaca içsel dini yönelim bireyin Tanrı'nın memnuniyetini kazanmak için içtenlikle ve bir karşılık beklentisi içinde olmadan yönelmesi halidir (Yüksel, 2019).

Dışsal dini yönelime sahip bireyler için din bir takım çıkar sağlayan amaçlara ulaşmak için kullanılan bir araçtır (Allport ve Roos, 1967). Bu amaçlar genel olarak sosyalleşme, rahatlık, güvenlik, sosyal statü ve bir takım destek sağlama gibi faydalar elde etmektir (İkis ve Kuşat, 2021). Dışsal dini yönelime sahip bireyler Tanrı'ya yönelmiş olsalar bile aynı zamanda kendilerine de yönelmekten vazgeçmezler (Erdoğan, 2015). Bu bireyler dini kendi çıkarları için kullanırlar ve dini değerleri kendi ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirirler (Allport ve Roos, 1967).

Sorgulayıcı dini yönelim, olgun dini düşünceye sahip olan bireyleri geleneksel dini öğretilere katı bir şekilde bağlı olan bireylerden ayırt etmek için içsel ve dışsal dini yönelime ek olarak ortaya çıkmıştır (Forsyth, 2017). Dini yönelim konusunda özeleştirici ve şüphenin önemli olduğunu ileri süren Batson (1976), sorgulayıcı dini yönelimi önermiştir. Bu yönelimin en belirgin üç özelliği karmaşıklık, şüphe ve belirsizliktir (Batson, 1976). Kısaca bu dini yönelimin temelinde dinin karmaşıklığının bazı varoluşsal soruları ortaya çıkardığı, bu sorular neticesinde din ile ilgili şüphelerin olumlu karşılandığı ve bu sorulara verilen cevapların sürekli değişebileceği üzerinde durulmaktadır (Akış, 2017).

Bir diğer dini yönelim biçimi ise yapılan bir çok araştırmada bir dini yönelim biçimi ve dindarlığın bir boyutu olarak kavramsallaştırılmış olan fundamentalist dini yönelimdir (İkis ve Kuşat, 2021). Fundamentalizm geleneğe bağlılık olarak da tanımlanmaktadır (Hood vd., 2005). Fundamentalist dini yönelimine sahip bir birey dini öğretiler konusunda tartışma ve eleştiriyi kabul etmeyen davranış ve tutum içerisinde. Bu bireylerin hayatlarının merkezinde kutsalları yer alır ve bu kutsallar büyük bir etkiye sahiptir (Erdoğan, 2015).

Hem yerli hem de yabancı literatürde dini yönelim biçimleri konusunda yapılan pek çok çalışma mevcuttur. Yapılan bir araştırmada üniversite öğrencilerinin dışsal dini yönelimleri ile dini içerikli obsesyon düzeyleri arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır (Yüksel, 2019). Dini yönelim ve başa çıkma konusunda yapılan başka bir araştırmada kadercilik başa çıkma stratejisiyle fundamentalist ve içsel dini yönelim arasında ilişki olduğu bulunmuştur (Eryücel, 2018). Öz duyarlılık ve dini yönelimler arasındaki ilişkiyi inceleyen başka bir araştırmada öz duyarlılığın hem içsel dini yönelim ile

hemde fundamentalist dini yönelimle pozitif bir ilişkisi saptanmıştır (İkis ve Kuşat, 2021). Başka bir araştırmada ise psikolojik dayanıklılık ile dini yönelim biçimleri arasındaki ilişki incelenmiş ve içsel dini yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur (Erdoğan, 2015). Dini yönelimler ve mutluluk konusunda yapılan bir araştırmada içsel dini yönelim ile mutluluk arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır (Lewis vd., 2005). Yapılan başka bir araştırmada ise içsel dini yönelim ile cennette sonsuz yaşam ve Tanrı'nın yardımı gibi dini ödüller konusunda bir ilişki olduğu ortaya konmuştur (Lavrič ve Flere, 2011). Yapılan tüm bu çalışmalar dini yönelim biçimlerinin pek çok farklı alanla ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada kullanılan araştırma modeli, araştırma evreni ve örnekleme, veri toplama araçları ve verilerin analizine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

3.1 Araştırma Modeli

Bu araştırma ilişkisel tarama yöntemiyle yapılmış nicel bir çalışmadır. İki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkileri ve bağlantıları inceleyen araştırma yöntemi ilişkisel araştırma olarak adlandırılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2019). Bu araştırmada Enneagram kişilik tipleri, Enneagram temelli dini kişilik tipolojileri ve dini yönelim biçimleri arasındaki ilişki çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Ayrıca dini kişilik kavramı ve araştırmaya katılan bireylerin dini kişilik tipolojileri üzerinde durulmuştur. Bireylerin kişilik tiplerini, dini kişilik tipolojilerini ve dini yönelimlerini ortaya koymak için nicel veri toplama tekniklerinden olan anket ile veriler toplanmıştır.

3.2 Araştırma Katılımcıları

Araştırmanın katılımcıları Kastamonu Üniversitesinde İlahiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mühendislik Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakültesinde okuyan 304 lisans öğrencisinden oluşmaktadır. Katılımcıların sosyo demografik özelliklere göre dağılımı Tablo 3.1’de sunulmuştur.

Tablo 3.1 Sosyo demografik özelliklere göre dağılım

		f	%
Cinsiyet	Erkek	88	28,9
	Kadın	216	71,1
Lise Türü	Fen Lisesi	2	0,7
	Anadolu Lisesi	150	49,3
	İmam Hatip Lisesi	68	22,4
	Mesleki ve Teknik Lise	49	16,1

Tablo 3.1'in devamı

		f	%
Lise Türü	Sosyal Bilimler Lisesi	5	1,6
	Güzel Sanatlar Lisesi	30	9,9
Fakülte Türü	İlahiyat Fakültesi	77	25,3
	Eğitim Fakültesi	70	23,0
	Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi	28	9,2
	Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi	68	22,4
	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	61	20,1
Sosyoekonomik Düzey	Çok düşük	6	2,0
	Düşük	27	8,9
	Orta	208	68,4
	İyi	60	19,7
	Çok iyi	3	1,0
Doğum Sırası	En büyük	93	30,6
	Ortanca	109	35,9
	En küçük	93	30,6
	Tek çocuk	9	3,0
Yerleşim Yeri	Köy	69	22,7
	Kasaba, ilçe	79	26,0
	İl	84	27,6
	Büyükşehir	72	23,7
Dini İnanç	Var	302	99,3
	Yok	2	0,7
Öznel Dindarlık Algısı	Hiç dindar değil	14	4,6
	Dindar değil	27	8,9
	Orta	154	50,7
	Dindar	94	30,9
	Çok dindar	15	4,9
Toplam		304	100

Araştırmada örneklemin %28,9'u erkek, %71,1'i kadın katılımcılardan oluşmaktadır. Örneklemin %0,7'si Fen Lisesinden, %49,3'ü Anadolu Lisesinde, %22,4'ü İmam

Hatip Lisesinden, %16,1'i Mesleki ve Teknik Liseden, %1,6'sı Sosyal Bilimler Lisesinden, %9,9'u ise Güzel Sanatlar Lisesinden mezun olan katılımcılardan oluşmaktadır. Örneklemin %25,3'ü İlahiyat Fakültesinde, %23'ü Eğitim Fakültesinde, %9,2'si Mühendislik ve Mimarlık Fakültesinde, %22,4'ü Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesinde ve %20,1'i İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören katılımcılardan oluşmaktadır. Örneklemin %2'si 'Çok Zayıf'; %8,9'u 'Zayıf'; %68,4'ü 'Orta', %19,7'si 'İyi' ve %1'i 'Çok iyi' sosyoekonomik düzeyde olan katılımcılardan oluşmaktadır. Örneklemin %30,6'sı 'En büyük', %35,9'u 'Ortanca', %30,6'sı 'En küçük' ve %3'ü 'Tek çocuk' doğum sırasında olan katılımcılardan oluşmaktadır. Örneklemin 22,7'si köyde, %26'sı kasaba ve ilçelerde, %27,6'sı illerde, %23,7'si büyükşehirlerde yaşayan katılımcılardan oluşmaktadır. Örneklemin %99,7'si dini inancı var ve %0,3'ü dini inancı yok olan katılımcılardan oluşmaktadır. Örneklemin %4,6'sı 'Hiç dindar değil', %8,9'u 'Dindar değil', %50,7'si 'Orta', %30,9'u 'Dindar' ve %4,9'u 'Çok dindar' öznel dindarlık algısına sahip olan katılımcılardan oluşmaktadır.

3.3 Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Bu araştırmada nicel veri toplama tekniklerin anket ile veriler toplanmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu dört kısımdan oluşmaktadır. Bunlar; kişisel bilgi formu, Nil Enneagram Kişilik Testi, Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi, Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğidir.

3.3.1 Kişisel Bilgi Formu

Bu kısımda ankete katılan katılımcılar hakkında Enneagram kişilik tipleri ve dini yaşayış biçimleri ile ilişkisi olduğu düşünülen bazı değişkenlere yer verilmiştir (cinsiyet, yaş, lise türü, fakülte türü, sosyoekonomik düzey, doğum sırası, yerleşim yeri, dini inanç ve öznel dindarlık algısı).

3.3.2 Nil Enneagram Kişilik Testi

Bu çalışmada katılımcıların kişilik tiplerinin belirlenmesinde Aktürk vd., (2020) tarafından geliştirilen Nil Enneagram Kişilik Testi kullanılmıştır. 9 adet üçerli öbekler

halinde 27 maddeden oluşan Nil Enneagram Kişilik Testinde katılımcılardan kendilerine uygunluk derecesine göre 2 adet öbeği seçmeleri istenmiştir. Demir vd. (2020) Nil Enneagram Kişilik Testinin toplam maddeler için Cronbach alfa değeri 0,756; test-tekrar test güvenilirliği için Cohen's Kappa değeri 0,764 ($p < 0,001$) olarak hesaplamıştır. Bu değer testin güvenilirliği için önemli bir değer olarak kabul edilmektedir. Testin sonuçlarının duyarlılığı ve özgüllüğü farklı kişilik tiplerini tespit etmede %71,4 ile %100 arasında değişmektedir. Ayrıca Nil Enneagram Kişilik Testinin ana kişilik tiplerinin (McNemar-Bowker=12.000, $p=0,364$) ve kişilik kanatlarının (McNemar-Bowker=14.333, $p=0,351$) test tekrar test ölçümleri arasında önemli bir uyum bulunmuştur (Demir vd., 2020).

Bu araştırmada anket çalışmasına başlamadan önce Nil Enneagram Kişilik Testinin güvenilirlik çalışması için 43 kişilik öğrenci grubuna üç hafta arayla test uygulanmıştır. Yapılan çalışmada Nil Enneagram Kişilik Testinin ana kişilik tiplerinin (McNemar-Bowker=4.000, $p=0,549$) ve kişilik kanatlarının (McNemar-Bowker=6.000, $p=0,647$) test-tekrar test ölçümleri arasında önemli bir uyum bulunmuştur. Nil Enneagram Kişilik Testinin ana kişilik ve kanat kişilik tiplerinin test-tekrar test madde dağılımları Tablo 3.2 ve Tablo 3.3'de sunulmuştur.

Tablo 3.2 Nil Enneagram Kişilik Testi ana kişilik test-tekrar test madde dağılımı

		Ana Kişilik (Son Test)									
Ana Kişilik (İlk Test)	Mükemmeliyetçi	Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
		n	3	-	-	-	-	-	-	-	3
		%	100	-	-	-	-	-	-	-	100
	Yardımsever	n	-	4	-	-	-	-	-	-	4
		%	-	100	-	-	-	-	-	-	100
	Başarı Odaklı	n	-	-	2	-	-	-	-	1	3
		%	-	-	66,7	-	-	-	-	33,3	100

Tablo 3.3'ün devamı

		Kanat Kişilik (Son Test)									
Kanat Kişilik (İlk Test)		Mükemmeliyetçi	Yardımcı	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
	Başarı Odaklı	n 1	-	1	-	1	-	-	-	-	3
		% 33,3	-	33,3	-	33,3	-	-	-	-	100
	Özgün	n -	2	-	2	1	-	-	-	-	5
		% -	40	-	40	20	-	-	-	-	100
	Araştırmacı	n -	-	-	1	6	-	-	-	-	7
		% -	-	-	14,3	85,7	-	-	-	-	100
	Sorgulayıcı	n -	-	-	-	-	2	1	-	-	3
		% -	-	-	-	-	66,7	33,3	-	-	100
	Maceracı	n -	-	-	-	-	1	4	-	-	5
		% -	-	-	-	-	20	80	-	-	100
	Reis	n -	-	-	-	-	1	-	1	-	2
		% -	-	-	-	-	50	-	50	-	100
	Barışçı	n -	-	-	-	-	-	-	-	2	2
		% -	-	-	-	-	-	-	-	100	100
Toplam		n 13	3	2	3	8	4	5	2	3	43
		% 30,2	7	4,7	7	18,6	9,3	11,6	4,7	7	100

3.3.3 Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi

Anket formundaki Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Test geliştirilirken Enneagram kişilik kuramı ile ilgili çeşitli kaynaklardan yararlanılarak dokuz farklı kişilik tipini niteleyen sıfat listeleri oluşturulmuştur. Daha sonra bu sıfat listeleri kullanılarak kişilik tiplerinin dini yaşayış biçimleriyle ilişkili olabilecek 9 adet paragraf oluşturulmuştur. Katılımcılardan bu paragraflardan kendilerine en uygun olan iki tanesi öncelik sırasına göre seçmeleri istenmiştir.

Nil Enneagram Kişilik Testinde olduğu gibi anket çalışmasına başlamadan önce güvenilirlik çalışması için 43 kişilik öğrenci grubuna üç hafta arayla paragraflar arasında tercih yapmaları istenmiştir. Yapılan çalışmada birinci tercih edilen paragrafların (McNemar-Bowker=11.333, $p=0,416$) ve ikinci tercih edilen paragrafların (McNemar-Bowker=66.667, $p=0,546$) test tekrar test ölçümleri arasında önemli bir uyum bulunmuştur. Birinci ve ikinci tercih edilen paragrafların test-tekrar test madde dağılımları Tablo 3.4 ve Tablo 3.5’de sunulmuştur.

Tablo 3.4 Birinci tercih edilen paragrafların test-tekrar test madde dağılımı

		1.Tercih (Son Test)									
1.Tercih (İlk Test)		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
	Mükemmeliyetçi	n 3	-	1	-	1	-	-	1	-	6
		% 50	-	16,7	-	16,7	-	-	16,7	-	100
	Yardımsever	n -	7	-	1	-	-	-	-	-	8
		% -	87,5	-	12,5	-	-	-	-	-	100
	Başarı Odaklı	n -	-	5	1	-	-	-	-	2	8
		% -	-	62,5	12,5	-	-	-	-	25	100
	Özgün	n -	-	1	4	-	-	-	-	-	5
		% -	-	20	80	-	-	-	-	-	100
	Araştırmacı	n -	3	-	-	3	1	-	-	-	7
		% -	42,9	-	-	42,9	14,3	-	-	-	100
	Sorgulayıcı	n -	-	-	-	-	1	-	-	-	1
		% -	-	-	-	-	100	-	-	-	100
	Maceracı	n -	-	-	-	-	-	2	-	1	3
		% -	-	-	-	-	-	66,7	-	33,3	100
	Reis	n -	-	-	-	-	-	-	1	-	1
		% -	-	-	-	-	-	-	100	-	100
	Barışçı	n -	1	1	-	-	1	-	-	1	4
		% -	25	25	-	-	25	-	-	25	100
	Toplam	n 3	11	8	6	4	3	2	2	4	43
		% 7	25,6	18,6	14	9,3	7	4,7	4,7	9,3	100

Tablo 3.5 İkinci tercih edilen paragrafların test-tekrar test madde dağılımı

		2.Tercih (Son Test)									
2.Tercih (İlk Test)		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
	Mükemmeliyetçi	n 2	-	1	-	-	-	-	-	1	4
		% 50	-	25	-	-	-	-	-	25	100
	Yardımsever	n -	2	-	1	-	-	2	1	1	7
		% -	28,6	-	14,3	-	-	28,6	14,3	14,3	100
	Başarı Odaklı	n 2	1	1	-	-	1	-	-	-	5
		% 40	20	20	-	-	20	-	-	-	100
	Özgün	n -	1	-	2	1	-	-	1	-	5
		% -	20	-	40	20	-	-	20	-	100
	Araştırmacı	n -	-	-	1	3	-	-	-	-	4
		% -	-	-	25	75	-	-	-	-	100
	Sorgulayıcı	n -	-	-	1	-	1	1	-	-	3
		% -	-	-	33,3	-	33,3	33,3	-	-	100
	Maceracı	n -	-	-	-	-	-	1	-	-	1
		% -	-	-	-	-	-	100	-	-	100
	Reis	n -	-	-	-	-	-	1	1	1	3
		% -	-	-	-	-	-	33,3	33,3	33,3	100
	Barışçı	n -	-	1	-	1	1	2	2	4	11
		% -	-	9,1	-	9,1	9,1	18,2	18,2	36,4	100
	Toplam	n 4	4	3	5	5	3	7	5	7	43
		% 9,3	9,3	7	11,6	11,6	7	16,3	11,6	16,3	100

3.3.4 Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği

Araştırmada katılımcıların dini yönelimlerinin belirlenmesinde Harlak ve Eskin (2018) tarafından geliştirilen Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin Ercan (2009) tarafından revize edilmiş hali olan Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, 21 maddeden oluşan 7’li likert tipi bir ölçektir. Ölçek içsel, dışsal, sorgulayıcı ve fundamentalist dini yönelim olmak üzere dört alt boyuttan

oluşmaktadır. İçsel dini yönelim alt boyutu 6 maddeden (1., 2., 7., 8., 13., 18.), dışsal dini yönelim alt boyutu 6 maddeden (10.,11.,15.,16.,17.), sorgulayıcı dini yönelim alt boyutu 5 maddeden (4., 6., 9., 14., 19.) ve fundamentalist dini yönelim alt boyutu 4 maddeden (3., 5., 12., 20., 21.) oluşmaktadır. Dini yönelimin dört alt boyutundan oluşan Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel ($\alpha = 0,93$), dışsal ($\alpha = 0,83$), sorgulayıcı ($\alpha = 0,73$) ve fundamentalist ($\alpha = 0,81$) dini yönelim alt ölçeklerinin güvenirlik katsayıları, güvenilir olarak değerlendirilebilecek kadar yüksek bulunmuştur (Ercan, 2009). Madde-toplam korelasyonları içsel TO için 0,63 ile 0,87, dışsal TO için 0,45 ile 0,71, sorgulayıcı TO için 0,35 ile 0,62 ve fundamentalist TO için 0,48 ile 0,73 arasında değişmektedir (Ercan, 2009).

Bu araştırmada ölçeğin alt boyutlarının Cronbach alfa değerleri içsel ($\alpha=0,83$), dışsal ($\alpha=0,74$), sorgulayıcı ($\alpha=0,66$), fundamentalist ($\alpha=0,68$) güvenilir olarak değerlendirebilecek kadar yüksek bulunmuştur. Ölçeğin 3.maddesinin faktör yükü içsel dini yönelim alt boyutu (0,53) ve sorgulayıcı dini yönelim alt boyutu (0,50) için bileşik faktör yükü ürettiğinden değerlendirme dışından tutulmuştur. Yine ölçeğin 13.maddesinin faktör yükü içsel dini yönelim alt boyutu (0,44) ve dışsal dini yönelim alt boyutu (0,52) için bileşik faktör yükü ürettiğinden değerlendirme dışından tutulmuştur. Böylece ölçek 19 madde üzerinden analiz edilmiştir. Maddelerin 4 alt boyutuna ait açıklayıcılık yüzdeleri ve Cronbach alfa değerleri ile maddelerin faktör yükleri Tablo 3.6’da sunulmuştur.

Tablo 3.6 Maddelerin 4 alt boyutuna ait açıklayıcılık yüzdeleri ve Cronbach Alfa değerleri ile maddelerin faktör yükleri

	Faktör Yüğü
<u>1.Alt boyut:</u> (Açıklayıcılık değeri % = 17.016; $\alpha = 0,83$)	
(İçsel Dini Yönelim)	
İçimden geldiğı için Allah’a inanırım.	0,783
Allah’ın varlığını hissettiğim zamanlarda şükrederim.	0,813
Allah’ın varlığını sık sık derinden hissederim.	0,744
İbadet, benim için Allah’tan bir şey dileme fırsatı değil, sükûnet ve Allah’ın varlığını hissetme yoludur.	0,600
İçimden geldiğı için dua ederim.	0,721

Tablo 3.6'nın devamı

	Faktör Yüğü
2.Alt boyut: (Açıklayıcılık değeri % = 13.786; a = 0,74)	
(Dışsal Dini Yönelim)	
Dua etmemin amacı mutlu ve sakin bir hayatı garanti etmektir.	0,607
Din, her şeyden önce, başıma acı ve felaket geldiğı zaman beni teselli eder.	0,670
İbadet etmek için en önemli sebep Allah'ın yardımını ve korumasını sağlamaktır.	0,760
Öbür dünyada cezalandırılmamak adına dini kurallara bağlı yaşamaya çalışırım.	0,655
Toplumda iyi bir yer edinmek için dinime bağlı kalmaya çalışırım.	0,540
3.Alt boyut: (Açıklayıcılık değeri % = 11.598; a = 0,66)	
(Sorgulayıcı Dini Yönelim)	
Birçok dini konu hakkındaki görüşlerim hâlâ değişmektedir.	0,572
Dini, sorgulamadan sunulduğu gibi kabul edemem.	0,664
Dinin kurallarını sorgular ve kendime göre uygulayırım.	0,673
Ben değiştikçe dini inançlarım da benimle birlikte değişip gelişir.	0,601
Dine şüpheli yaklaşmanın beni yeni açılımlara yönlendirdiğini düşünüyorum.	0,710
4.Alt boyut: (Açıklayıcılık değeri % = 11.307; a = 0,68)	
(Fundamentalist Dini Yönelim)	
Din kuralları değiştirilemez bir bütündür; ya hepsini olduğu gibi kabul edersiniz, ya da hepsini rededersiniz.	0,722
İnançlı bir kişi olarak dini kuralların yarım yamalak uygulanmasına karşıyım.	0,548
Hayatta her konuda dini kuralları temel alırım.	0,619
Dinimin ön gördüğü kurallar üzerinde sorgulanıp, yorum yapılmasını dine karşı gelmekle bir tutarım.	0,737

3.4 Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen nicel verilerin analizinde SPSS 26 programı kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan Nil Enneagram Kişilik Testi ve Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi analizinde betimleyici istatistiklerin yanı sıra Spearman Brown korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Demografik değişkenlere göre

karşılaştırılmalarında ise çapraz tablolardan yararlanılmış ve Ki-Kare analizi uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine ilişkin elde edilen puanlara Kolmogorov-Smirnov normallik testi analizinde test sonuçlarına göre elde edilen p değerleri içsel dini yönelim alt boyutu için 0,000 hata düzeyi 0,05’den küçük olduğundan dolayı normal dağılıma uyum sağlamamaktadır. Dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının p değerleri 0,000 hata düzeyi 0,05’den büyük olduğundan dolayı normal dağılıma uyum sağlamaktadır. Bu nedenle, Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ile Nil Enneagram Kişilik Testi, Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi ve demografik değişkenler arasındaki istatistiksel analiz testlerinde ve aralarındaki ilişkinin araştırılmasında parametrik olmayan istatistiki yöntemler kullanılmıştır. Bu amaçla, iki gruba sahip değişkenlerin analizinde Mann-Whitney U testi, üç veya daha fazla gruba sahip olan değişkenlerin analizinde Kruskal-Wallis Testi kullanılmıştır. Gruplardan elde edilen farkın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesinde Independent Samples testi ile ikili karşılaştırmalarla fark analizi yapılmıştır. Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile Nil Enneagram Kişilik Testi, Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi ve demografik değişkenler arasındaki istatistiksel analiz testlerinde ve aralarındaki ilişkinin araştırılmasında parametrik istatistiki yöntemler kullanılmıştır. Bu amaçla araştırmamızda birden fazla bağımlı değişken olduğundan gruplar arasındaki ilişkiyi incelemek için MAVOVA testi kullanılmıştır. Gruplardan elde edilen farkın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesinde çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır.

4. BULGULAR

4.1 Nil Enneagram Kişilik Testine İlişkin Bulgular

Bu bölümde Nil Enneagram Kişilik Testinin çeşitli sosyo-demografik değişkenlerle arasındaki analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

4.1.1 Nil Enneagram Kişilik Testinin Betimsel Analiz Sonuçları

Nil Enneagram Kişilik Testinin ana kişilik tipi ve kanat kişilik tipi değişkenlerine ilişkin betimsel analiz sonuçları Tablo 4.1 ve Tablo 4.2’de sunulmuştur.

Tablo 4.1 Ana kişilik tiplerine göre katılımcıların dağılımı

		f	%
Ana Kişilik Tipi	Mükemmeliyetçi	53	17,4
	Yardımsever	42	13,8
	Başarı Odaklı	42	13,8
	Özgün	36	11,8
	Araştırmacı	33	10,8
	Sorgulayıcı	25	8,2
	Maceracı	24	7,8
	Reis	13	4,2
	Barışçı	36	11,8
Toplam		304	100

Araştırmaya katılan katılımcıların Nil Enneagram Kişilik Testine göre ana kişilik tipi tercihleri betimsel olarak incelendiğinde mükemmeliyetçi tip %17,4 ile en çok rastlanan kişilik tipi olarak bulunmuştur. Mükemmeliyetçi tipi yüzde %13,8 ile yardımsever ve başarı odaklı tip takip etmiştir. Katılımcılar arasında en az rastlanan kişilik tipi ise %4,2 ile reis tip olmuştur.

Tablo 4.2 Kanat kişilik tiplerine göre katılımcıların dağılımı

		f	%
Kanat Kişilik	Mükemmeliyetçi	39	12,8
	Yardımsever	37	12,1
	Başarı Odaklı	34	11,1
	Özgün	47	15,4
	Araştırmacı	40	13,1
	Sorgulayıcı	32	10,5
	Maceracı	18	5,9
	Reis	24	7,8
	Barışçı	33	10,8
	Toplam	304	100

Araştırmaya katılan katılımcıların Nil Enneagram Kişilik Testine göre kanat kişilik tipi tercihleri betimsel olarak incelendiğinde özgün tip %15,4 ile en çok tercih edilen kişilik tipi olmuştur. Özgün tipi sırasıyla %13,1 ile araştırmacı tip ve %12,8 ile mükemmeliyetçi tip takip etmektedir. Katılımcılar arasında en az tercih edilen kanat kişilik tipi ise %5,9 ile maceracı tip olmuştur.

4.1.2 Katılımcıların Cinsiyetleri İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyetleri ile ana kişilik tipleri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.3’de sunulmuştur.

Tablo 4.3 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin cinsiyet değişkenine göre dağılımı

		Ana Kişilik Tipi										
Cinsiyet			Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
		n	15	16	16	11	5	6	4	8	7	88
Erkek		%	17	18,2	18,2	12,5	5,7	6,8	4,5	9,1	8	100
Kadın		n	38	26	26	25	28	19	20	5	29	216
		%	17,6	12	12	11,6	13	8,8	9,3	2,3	13,4	100
Toplam		n	53	42	42	36	33	25	24	13	36	304
		%	17,4	13,8	13,8	11,8	10,9	8,2	7,9	4,3	11,8	100

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan erkek katılımcıların ana kişilik tipleri %18,2 ile yardımsever tip ve başarı odaklı tip olarak bulunmuştur. Mükemmeliyetçi tip de %17 ile önemli sayılabilecek düzeyde en çok rastlanan üçüncü kişilik tipi olmuştur. Erkek katılımcılar arasında en az rastlana kişilik tipi ise %4,5 ile maceracı tip olmuştur. Araştırmaya katılan kadın katılımcılar arasında en çok rastlanan kişilik tipi %17,6 ile mükemmeliyetçi tip olarak bulunmuştur. %13,4 ile barışçı tip ise kadın katılımcılar arasında en çok rastlanan diğer kişilik tipi olmuştur. Kadın katılımcılar arasında en az rastlanan kişilik tipi ise %2,3 ile reis kişilik tipi olmuştur.

Cinsiyet değişkeni ile ana kişilik tipi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi uygulanmış fakat %5'in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana kişilik tipleri ile kanat kişilik tipleri uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,281$; $p>0,5$).

4.1.3 Katılımcıların Mezun Oldukları Lise Türü İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların öğrenim gördükleri fakülte türü ile ana kişilik tipleri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.4'de sunulmuştur.

Tablo 4.4 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin mezun olunan lise türü değişkenine göre dağılımı

		Ana Kişilik Tipi									Toplam
			Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	
		n									
Lise Türü	Fen Lisesi	n	1	-	1	-	-	-	-	-	2
		%	50	-	50	-	-	-	-	-	100
	Anadolu Lisesi	n	22	25	20	19	20	14	9	6	150
		%	14,7	16,7	13,3	12,7	13,3	9,3	6	4	100
	İmam Hatip Lisesi	n	12	6	10	7	8	5	3	3	68
		%	17,6	8,8	14,7	10,3	11,8	7,4	4,4	4,4	100

Tablo 4.4'ün devamı

		Ana Kişilik Tipi									
Lise Türü		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
	n	9	8	6	5	3	2	7	3	6	49
Mesleki ve Teknik Lise	%	18,4	16,3	12,2	10,2	6,1	4,1	14,3	6,1	12,2	100
	n	-	-	1	-	2	2	-	-	-	5
Sosyal Bilimler Lisesi	%	-	-	20	-	40	40	-	-	-	100
	n	9	3	4	5	-	2	5	1	1	30
Güzel Sanatlar Lisesi	%	30	10	13,3	16,7	-	6,7	16,7	3,3	3,3	100
	n	53	42	42	36	33	25	24	13	36	304
Toplam	%	17,4	13,8	13,8	11,8	10,9	8,2	7,9	4,3	11,8	100

Tablo incelendiğinde Fen Lisesinden mezun olan katılımcı sayısı yetersiz olmasına rağmen mükemmeliyetçi tip ile başarı odaklı tipin ön plana çıktığı görülmektedir. Anadolu lisesinden mezun olan öğrencilerin ana kişilik tipleri %16,7 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %4 oranla reis tip olmuştur. İmam Hatip Lisesinden mezun olan öğrencilerin ana kişilik tipleri %17,6 oranla mükemmeliyetçi tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipleri ise %4,4 oranla maceracı ve reis tip olarak bulunmuştur. Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinden mezun olan katılımcıların ana kişilik tipleri %18,4 oranla mükemmeliyetçi tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %4,1 oranla sorgulayıcı tip olmuştur. Sosyal Bilimler Lisesinden mezun olan katılımcı sayısı az olmasına rağmen araştırmacı ve sorgulayıcı tipin ön plana çıktığı görülmektedir. Son olarak Güzel Sanatlar Lisesinden mezun olan öğrencilerin ana kişilik tipleri %16,4 oranla özgün ve maceracı tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %3,3 oranla reis ve barışçı tip olmuştur.

Mezun olunan lise türü değişkeni ile ana kişilik tipi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi uygulanmış fakat %5'in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana kişilik tipleri ile kanat kişilik tipleri uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,210$; $p>0,5$).

4.1.4 Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Fakülte Türü İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların öğrenim gördükleri fakülte türü ile ana kişilik tipleri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.5’de sunulmuştur.

Tablo 4.5 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin öğrenim gördükleri fakülte türü değişkenine göre dağılımı

Fakülte Türü		Ana Kişilik Tipi									
		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
İlahiyat Fakültesi	n	17		7		10		6		8	
	%	22,1		9,1		13		7,8		10,4	
Eğitim Fakültesi	n	12		13		12		7		9	
	%	17,1		18,6		17,1		10		12,9	
Mühendislik ve Mimarlık Fak.	n	4		4		3		2		1	
	%	14,3		14,3		10,7		7,1		3,6	
Güzel Sanatlar ve Tasarım Fak.	n	12		11		8		14		4	
	%	17,6		16,2		11,8		20,6		5,9	
İktisadi ve İdari Bilimler Fak.	n	8		7		9		7		9	
	%	13,1		11,5		14,8		11,5		14,8	
Toplam	n	53		42		42		36		33	
	%	17,4		13,8		13,8		11,8		10,9	

Tablo incelendiğinde İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören katılımcıların ana kişilik tipleri %22,1 oranla mükemmeliyetçi tip olarak bulunmuştur. Barışçı tip %20,8 ile önemli sayılabilecek bir oranla en çok tercih rastlanan ikinci ana kişilik tipi olmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %2,6 oranla reis tip olmuştur. Eğitim Fakültesinde öğrenim gören katılımcılar arasında %18,6 oranla en çok rastlanan ana kişilik tipi yardımsever tip olarak bulunmuştur. %17,1 oranla mükemmeliyetçi tip ve başarı odaklı tip en çok rastlanan diğer iki kişilik tipi olmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %2,9 oranla maceracı ve reis tip olmuştur. Mimarlık ve Mühendislik Fakültesinde öğrenim gören katılımcılar arasında %14,3 oranla mükemmeliyetçi tip, yardımsever

tip ve barışçı tip en çok rastlanan edilen ana kişilik tipleri olarak bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %3,6 oranla sorgulayıcı tip olmuştur. Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesinde öğrenim gören katılımcılar arasında %20,6 oranla en çok rastlanan ana kişilik tipi özgün tip olarak bulunmuştur. %17,6 oranla mükemmeliyetçi tip en çok rastlanan diğer ana kişilik tipi olmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %2,9 oranla reis tip olmuştur. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören katılımcılar arasında ise %14,8 oranla başarı odaklı tip ve sorgulayıcı tip en çok rastlanan ana kişilik tipleri olmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %4 oranla maceracı ve reis tip olmuştur.

Fakülte türü değişkeni ile ana kişilik tipi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi uygulanmış fakat %5'in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana kişilik tipleri ile kanat kişilik tipleri uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,168$; $p>0,5$).

4.1.5 Katılımcıların Sosyoekonomik Durumları İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların sosyoekonomik durumları ile ana kişilik tipleri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.6'da sunulmuştur.

Tablo 4.6 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin sosyoekonomik durum değişkenine göre dağılımı

Sosyoekonomik Durum		Ana Kişilik									
		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
		n									
Çok düşük	n	1	3	1	-	-	-	1	-	-	6
	%	16,7	50	16,7	-	-	-	16,7	-	-	100
Düşük	n	7	3	4	6	2	3	-	1	1	27
	%	25,9	11,1	14,8	22,2	7,4	11,1	-	3,7	3,7	100

Tablo 4.6'nın devamı

		Ana Kişilik											
Sosyoekonomik Durum	Orta		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam	
		n	30	28	32	24	22	16	15	9	32	208	
		%	14,4	13,5	15,4	11,5	10,6	7,7	7,2	4,3	15,4	100	
	İyi		n	15	7	3	6	9	6	8	3	60	
			%	25	11,7	5	10	15	10	13,3	5	5	100
	Çok iyi		n	-	1	2	-	-	-	-	-	-	3
			%	-	33,3	66,7	-	-	-	-	-	-	100
	Toplam		n	53	42	42	36	33	25	24	13	36	304
			%	17,4	13,8	13,8	11,8	10,9	8,2	7,9	4,3	11,8	100

Tablo incelendiğinde katılımcılardan sosyoekonomik durumu çok düşük seviyede olanların ana kişilik tipi %50 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. Sosyoekonomik durumu düşük seviyede olanların ana kişilik tipi %25,9 oranla mükemmeliyetçi tip olarak bulunmuştur. Sosyoekonomik durumu orta seviyede olanların ana kişilik tipi %15,4 oranla başarı odaklı ve barışçı tip olarak bulunmuştur. Sosyoekonomik durumu iyi seviyede olanların ana kişilik tipi %25 oranla mükemmeliyetçi tip olarak bulunmuştur. Sosyoekonomik durumu çok iyi seviyede olanların ana kişilik tipi %66,7 oranla başarı odaklı tip olarak bulunmuştur.

Katılımcıların sosyoekonomik düzeyi değişkeni ile ana kişilik tipi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi uygulanmış fakat %5'in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana kişilik tipleri ile kanat kişilik tipleri uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,261$; $p>0,5$).

4.1.6 Katılımcıların Doğum Sıraları İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların doğum sıraları ile ana kişilik tipleri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.7'de sunulmuştur.

Tablo 4.7 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin doğum sırası değişkenine göre dağılımı

		Ana Kişilik										
			Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
Doğum Sırası	En büyük	n	13	15	12	10	13	5	7	3	15	93
		%	14	16,1	12,9	10,8	14	5,4	7,5	3,2	16,1	100
	Ortanca	n	22	13	16	14	12	8	10	6	8	109
		%	20,2	11,9	14,7	12,8	11	7,3	9,2	5,5	7,3	1
	En küçük	n	16	14	13	11	7	10	6	4	12	93
		%	17,2	15,1	14	11,8	7,5	10,8	6,5	4,3	12,9	100
	Tek çocuk	n	2	-	1	1	1	2	1	-	1	9
		%	22,2	-	11,1	11,1	11,1	22,2	11,1	-	11,1	100
	Toplam	n	53	42	42	36	33	25	24	13	36	304
		%	17,4	13,8	13,8	11,8	10,9	8,2	7,9	4,3	11,8	100

Tablo incelendiğinde doğum sırasına göre katılımcılar arasında en büyük olanların ana kişilik tipleri %16,1 oranla yardımsever ve barışçı tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise reis tip olmuştur. Doğum sırasına göre ortanca çocuk olanların ana kişilik tipleri %20,2 oranla mükemmeliyetçi tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %5,5 ile reis tip olmuştur. Doğum sırasına göre en küçük çocuk olanların ana kişilik tipleri %17,2 oranla mükemmeliyetçi tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %4,3 oranla reis tip olmuştur. Tek çocuk olan katılımcı sayısı az olmasına karşın mükemmeliyetçi tip ile sorgulayıcı tip ön plana çıkmaktadır.

Doğum sırası ile kişilik tipleri arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi analizi uygulanmış fakat %5'in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana kişilik tipleri ile kanat kişilik tipleri uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,857$; $p>0,5$).

4.1.7 Katılımcıların Yerleşim Yerleri İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların yerleşim yerleri ile ana kişilik tipleri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.8’da sunulmuştur.

Tablo 4.8 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin yerleşim yeri değişkenine göre dağılımı

			Ana Kişilik									
			Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
Yerleşim Yeri	Köy	n	9	10	9	5	9	7	5	3	12	69
		%	13	14,5	13	7,2	13	10,1	7,2	4,3	17,4	100
	Kasaba, ilçe	n	17	9	11	9	8	6	8	3	8	79
		%	21,5	11,4	13,9	11,4	10,1	7,6	10,1	3,8	10,1	100
	İl	n	14	12	15	14	6	5	3	5	10	84
		%	16,7	14,3	17,9	16,7	7,1	6	3,6	6	11,9	100
	Büyükşehir	n	13	11	7	8	10	7	8	2	6	72
		%	18,1	15,3	9,7	11,1	13,9	9,7	11,1	2,8	8,3	100
	Toplam	n	53	42	42	36	33	25	24	13	36	304
		%	17,4	13,8	13,8	11,8	10,9	8,2	7,9	4,3	11,8	100

Tablo incelendiğinde katılımcılar arasında köyde yaşayanların ana kişilik tiplerinin %14,5 oranla yardımsever tip olduğu bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %4,3 oranla reis tip olmuştur. Kasaba, ilçede yaşayan katılımcıların ana kişilik tipleri %21,5 oranla mükemmeliyetçi tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %3,8 oranla reis tip olmuştur. İl merkezinde yaşayan katılımcıların ana kişilik tipi ise %17,9 oranla başarı odaklı tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %3,6 oranla maceracı tip olmuştur. Büyükşehirde yaşayan katılımcıların ana kişilik tipi %18,1 oranla mükemmeliyetçi tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %4,3 oranla reis tip olmuştur.

Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yeri ile kişilik tipleri arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi analizi uygulanmış fakat %5’in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana kişilik tipleri ile kanat kişilik tipleri uygun bir

biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,887$; $p>0,5$).

4.1.8 Katılımcıların Öznel Dindarlık Algıları İle Ana Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların öznel dindarlık algıları ile ana kişilik tipleri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.9’da sunulmuştur.

Tablo 4.9 Katılımcıların ana kişilik tiplerinin öznel dindarlık algısı değişkenine göre dağılımı

		Ana Kişilik Tipi										
		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam	
Öznel Dindarlık Algısı	Hiç dindar değil	n	1	2	2	5	-	-	1	1	2	14
		%	7,1	14,3	14,3	35,7	-	-	7,1	7,1	14,3	100
	Dindar değil	n	6	3	4	4	1	4	3	2	-	27
		%	22,2	11,1	14,8	14,8	3,7	14,8	11,1	7,4	-	100
	Orta	n	23	19	17	16	21	12	18	6	22	154
		%	14,9	12,3	11	10,4	13,6	7,8	11,7	3,9	14,3	100
	Dindar	n	21	16	16	10	10	6	2	3	10	94
		%	22,3	17	17	10,6	10,6	6,4	2,1	3,2	10,6	100
	Çok dindar	n	2	2	3	1	1	3	-	1	2	15
		%	13,3	13,3	20	6,7	6,7	20	-	6,7	13,3	100
Toplam	n	53	42	42	36	33	25	24	13	36	304	
	%	17,4	13,8	13,8	11,8	10,9	8,2	7,9	4,3	11,8	100	

Tablo incelendiğinde kendini ‘Hiç dindar değil’ olarak tanımlayan 14 katılımcının ana kişilik tipi incelendiğinde %35,7 oranla başarı odaklı tip bulunmuştur. Kendini ‘Dindar değil’ olarak tanımlayan 27 katılımcının ana kişilik tipi %22,2 oranla mükemmeliyetçi tip bulunmuştur. Kendini ‘Orta’ seviyede tanımlayan 154 katılımcının ana kişilik tipi %14,9 oranla mükemmeliyetçi tip bulunmuştur. Ancak diğer kişilik tiplerinin oranlarının da birbirine yakın olduğu görülmektedir. Kendini ‘Dindar’ olarak tanımlayan 94 katılımcının ana kişilik tipi %22,3 oranla

mükemmeliyetçi tip olarak bulunmuştur. Kendini ‘Çok dindar’ olarak tanımlayan 15 katılımcının ana kişilik tipleri %20 oranla başarı odaklı tip ve sorgulayıcı tip olarak bulunmuştur.

Öznel dindarlık algısı değişkeni ile ana kişilik tipi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi uygulanmış fakat %5’in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana kişilik tipleri ile kanat kişilik tipleri uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,231$; $p>0,5$).

4.2 Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testine İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmacı tarafından geliştirilen Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi ile çeşitli sosyo-demografik değişkenler arasındaki analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

4.2.1 Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testinin Betimsel Analiz Sonuçları

Birinci ve ikinci tercih edilen dini kişilik tipolojilerine ilişkin betimsel analiz sonuçları Tablo 4.10 ve Tablo 4.11’de sunulmuştur.

Tablo 4.10 Birinci tercih edilen dini kişilik tipolojilerine göre katılımcıların dağılımı

	f	%	
1. Dini Kişilik Tipolojisi	Mükemmeliyetçi	27	8,8
	Yardımsever	111	36,5
	Başarı Odaklı	48	15,7
	Özgün	41	13,4
	Araştırmacı	27	8,8
	Sorgulayıcı	9	2,9
	Maceracı	8	2,6
	Reis	3	0,9
	Barışçı	30	9,8
	Toplam	304	100

Araştırmaya katılan katılımcıların dini kişilik tipleriyle ilgili hazırlanan paragraflardan birinci tercihleri incelendiğinde yardımsever tip %36,5 ile en çok rastlanan dini kişilik tipolojisi olarak bulunmuştur. Yardımsever tipi yüzde %15,7 ile başarı odaklı tip ve %13,4 ile özgün tip takip etmektedir. Katılımcılar arasında en az rastlanan dini kişilik tipolojisi ise %3 ile reis tip olmuştur.

Tablo 4.11 İkinci tercih edilen dini kişilik tiplerine göre katılımcıların dağılımı

		f	%
2. Dini Kişilik Tipolojisi	Mükemmeliyetçi	14	4,6
	Yardımsever	42	13,8
	Başarı Odaklı	67	22
	Özgün	66	21,7
	Araştırmacı	36	11,8
	Sorgulayıcı	13	4,2
	Maceracı	19	6,2
	Reis	11	3,6
	Barışçı	36	11,8
	Toplam	304	100

Araştırmaya katılan katılımcıların dini kişilik tipleri ile ilgili hazırlanan paragraflardan ikinci tercihleri incelendiğinde başarı odaklı tip %22 ile en çok rastlanan dini kişilik tipolojisi olarak bulunmuştur. Başarı odaklı tipi yüzde %21,7 ile özgün tip takip etmektedir. Katılımcılar arasında en az rastlanan dini kişilik tipolojisi ise %3,6 ile reis tip olmuştur.

4.2.2 Katılımcıların Cinsiyetleri İle Dini Kişilik Tiplerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyetleri ile birinci tercih ettikleri dini kişilik tipleri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.12’de sunulmuştur.

Tablo 4.12 Katılımcıların dini kişilik tiplerinin cinsiyet değişkenine göre dağılımı

		Dini Kişilik Tipolojileri										
			Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
Cinsiyet	Erkek	n	11	22	18	9	11	2	3	1	11	88
		%	12,5	25	20,5	10,2	12,5	2,3	3,4	1,1	12,5	100
	Kadın	n	16	89	30	32	16	7	5	2	19	216
		%	7,4	41,2	13,9	14,8	7,4	3,2	2,3	0.9	8,8	100
Toplam		n	27	111	48	41	27	9	8	3	30	304
		%	8,9	36,5	15,8	13,5	8,9	3	2,6	1	9,9	100

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan erkek katılımcıların birinci ettikleri dini kişilik tipleri %25 ile yardımsever tip olarak bulunmuştur. Başarı odaklı tip de %20,5 ile önemli sayılabilecek düzeyde en çok rastlanan ikinci dini kişilik tipi olmuştur. Erkek katılımcılar arasında en az rastlanan dini kişilik tipi ise %1,1 ile reis tip olmuştur. Araştırmaya katılan kadın katılımcılar arasında en çok rastlanan dini kişilik tipi %41,2 gibi yüksek bir oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. Kadın katılımcılar arasında en az rastlanan kişilik tipi ise %0,9 ile reis kişilik tipi olmuştur.

Cinsiyet değişkeni ile dini kişilik tipi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi uygulanmış fakat %5'in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana dini kişilik tipleri ile kanat dini kişilik tipleri uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlanmıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,142$; $p>0,05$).

4.2.3 Katılımcıların Mezun Oldukları Lise Türü İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların mezun oldukları lise türü ile birinci tercih ettikleri dini kişilik tipolojileri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.13’de sunulmuştur.

Tablo 4.13 Katılımcıların dini kişilik tipolojilerinin mezun olunan lise türü değişkenine göre dağılımı

		Dini Kişilik Tipolojileri									
Lise Türü		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
	n	-	-	-	1	-	-	1	-	-	2
	%	-	-	-	50	-	-	50	-	-	100
Fen Lisesi	n	11	55	23	18	19	6	3	-	15	150
	%	7,3	36,7	15,3	12	12,7	4	2	-	10	100
Anadolu Lisesi	n	6	23	12	12	2	1	2	3	7	68
	%	8,8	33,8	17,6	17,6	2,9	1,5	2,9	4,4	10,3	100
İmam Hatip Lisesi	n	5	18	10	5	6	-	2	-	3	49
	%	10,2	36,7	20,4	10,2	12,2	-	4,1	-	6,1	100
Mesleki ve Teknik Lise	n	-	3	-	1	-	-	-	-	1	5
	%	-	60	-	20	-	-	-	-	20	100
Sosyal Bilimler Lisesi	n	5	12	3	4	-	2	-	-	4	30
	%	16,7	40	10	13,3	-	6,7	-	-	13,3	100
Güzel Sanatlar Lisesi	n	27	111	48	41	27	9	8	3	30	304
	%	8,9	36,5	15,8	13,5	8,9	3	2,6	1	9,9	100
Toplam	n	27	111	48	41	27	9	8	3	30	304
	%	8,9	36,5	15,8	13,5	8,9	3	2,6	1	9,9	100

Tablo incelendiğinde Fen Lisesinden mezun olan katılımcı sayısı az olmasına karşın özgün tip ile maceracı tip öne çıkmaktadır. Anadolu Lisesinden mezun olan katılımcıların dini kişilik tipolojisi %36,7 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan dini kişilik tipolojisi olan reis tipi hiçbir katılımcı işaretlememiştir. İmam Hatip Lisesinden mezun olan katılımcıların dini kişilik tipolojisi %33,8 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan dini kişilik tipolojisi ise %1,5 oranla sorgulayıcı tip olmuştur. Mesleki ve Teknik Liselerinden mezun olan

katılımcıların dini kişilik tipolojisi %36,7 oranla yardımsever tip olmuştur. Sorgulayıcı ve reis dini kişilik tipolojilerini ise hiçbir katılımcı tercih etmemiştir. Sosyal Bilimler Lisesinden mezun olan katılımcı sayısı az olmakla birlikte %60 oranla yardımsever tip ön plana çıkmaktadır. Güzel Sanatlar Lisesinde mezun olan katılımcıların dini kişilik tipolojileri %40 oranla yardımsever olarak bulunmuştur. Araştırmacı, maceracı ve reis tipi ise hiçbir katılımcı tercih etmemiştir.

Mezun olunan lise türü değişkeni ile ana dini kişilik tipolojisi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi uygulanmış fakat %5'in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana dini kişilik tipolojileri ile kanat dini kişilik tipolojileri uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,178$; $p>0,5$).

4.2.4 Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Fakülte Türü İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların öğrenim gördükleri fakülte türü ile birinci tercih ettikleri dini kişilik tipolojileri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.14'de sunulmuştur.

Tablo 4.14 Katılımcıların dini kişilik tipolojilerinin öğrenim gördükleri fakülte değişkenine göre dağılımı

		Dini Kişilik Tipolojileri										
Fakülte Türü			Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
	İlahiyat Fakültesi	n	6	25	16	15	2	2	2	3	6	77
		%	7,8	32,5	20,8	19,5	2,6	2,6	2,6	3,9	7,8	100
	Eğitim Fakültesi	n	4	27	10	6	10	2	4	-	7	70
		%	5,7	38,6	14,3	8,6	14,3	2,9	5,7	-	10	100

Tablo 4.14'ün devamı

		Dini Kişilik Tipolojileri										
Fakülte Türü		n	Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
	Mühendislik ve	n	2	9	4	6	1	2	1	-	3	28
	Mimarlık Fakültesi	%	7,1	32,1	14,3	21,4	3,6	7,1	3,6	-	10,7	100
	Güzel Sanatlar ve	n	7	26	12	8	4	3	1	-	7	68
	Tasarım Fakültesi	%	10,3	38,2	17,6	11,8	5,9	4,4	1,5	-	10,3	100
	İktisadi ve İdari	n	8	24	6	6	10	-	-	-	7	61
	Bilimler Fakültesi	%	13,1	39,3	9,8	9,8	16,4	-	-	-	11,5	100
	Toplam	n	27	111	48	41	27	9	8	3	30	304
		%	8,9	36,5	15,8	13,5	8,9	3	2,6	1	9,9	100

Tablo incelendiğinde İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören katılımcıların birinci tercih ettikleri dini kişilik tipolojisi %32,5 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. Başarı odaklı tip %20,8 ile önemli sayılabilecek bir oranla en çok tercih rastlanan ikinci dini kişilik tipolojisi olmuştur. Eğitim Fakültesinde öğrenim gören katılımcılar arasında %38,6 oranla birinci tercih ettikleri dini kişilik tipolojisi yardımsever tip olarak bulunmuştur. %14,3 oranla başarı odaklı tip ve araştırmacı tip en çok rastlanan diğer iki dini kişilik tipolojisi olmuştur. Mimarlık ve Mühendislik Fakültesinde öğrenim gören katılımcılar arasında %32,1 oranla yardımsever tip birinci tercih edilen dini kişilik tipolojisi olarak bulunmuştur. Özgün tip ise %21,4 oranla ikinci tercih edilen dini kişilik tipolojisi olmuştur. Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesinde öğrenim gören katılımcılar arasında %38,2 oranla birinci tercih ettikleri dini kişilik tipolojisi yardımsever tip olarak bulunmuştur. %17,6 oranla başarı odaklı tip en çok tercih edilen ikinci dini kişilik tipolojisi olmuştur. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören katılımcılar arasında ise %39,3 oranla yardımsever tip en çok tercih edilen dini kişilik tipolojisi olmuştur.

Fakülte türü değişkeni ile dini kişilik tipolojisi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi uygulanmış fakat %5'in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana dini kişilik tipolojileri ile kanat dini kişilik tipolojileri

uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,144$; $p>0,5$).

4.2.5 Katılımcıların Sosyoekonomik Düzeyleri İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların sosyoekonomik düzeyleri ile birinci tercih edilen dini kişilik tipolojileri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.15’de sunulmuştur.

Tablo 4.15 Katılımcıların dini kişilik tipolojilerinin sosyoekonomik durum değişkenine göre dağılımı

		Dini Kişilik Tipolojileri									
		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
		n	-	2	2	1	1	-	-	-	6
Sosyoekonomik Durum	Çok düşük	%	-	33,3	33,3	16,7	16,7	-	-	-	100
	Düşük	n	2	9	6	4	1	2	1	-	27
		%	7,4	33,3	22,2	14,8	3,7	7,4	3,7	-	100
	Orta	n	19	77	30	26	18	7	5	3	208
		%	9,1	37	14,4	12,5	8,7	3,4	2,4	1,4	100
	İyi	n	6	22	9	10	7	-	2	-	60
		%	10	36,7	15	16,7	11,7	-	3,3	-	100
	Çok iyi	n	-	1	1	-	-	-	-	-	3
		%	-	33,3	33,3	-	-	-	-	-	100
	Toplam	n	27	111	48	41	27	9	8	3	304
		%	8,9	36,5	15,8	13,5	8,9	3	2,6	1	100

Tablo incelendiğinde sosyoekonomik düzeyi çok düşük seviyede olan katılımcı sayısı az olmasına karşın yardımsever ve başarı odaklı dini kişilik tipolojisi ön plana çıkmaktadır. Sosyoekonomik düzeyi düşük seviyede olan katılımcıların dini kişilik tipolojisi %33,3 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. Reis kişilik tipi ise hiçbir katılımcı tarafından tercih edilmemiştir. Sosyoekonomik düzeyi orta seviyede olan

katılımcıların dini kişilik tipolojisi %37 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan dini kişilik tipolojisi ise %1,4 oranla reis tip olmuştur. Sosyoekonomik düzeyi iyi seviyede olan katılımcılar arasından en çok rastlanan dini kişilik tipolojisi %36,7 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. Sorgulayıcı ve reis tip ise hiçbir katılımcı tarafından tercih edilmemiştir. Sosyoekonomik düzeyi çok iyi olan katılımcı sayısı az olmasına karşın yardımsever, başarı odaklı ve barışçı tip ön plana çıkmaktadır.

Sosyoekonomik düzeyi değişkeni ile dini kişilik tipolojisi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi uygulanmış fakat %5'in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana dini kişilik tipolojileri ile kanat dini kişilik tipolojileri uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,917$; $p>0,5$).

4.2.6 Katılımcıların Doğum Sıraları İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların doğum sıraları ile birinci tercih edilen dini kişilik tipolojileri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.16'da sunulmuştur.

Tablo 4.16 Katılımcıların dini kişilik tipolojilerinin doğum sırası değişkenine göre dağılımı

		Dini Kişilik Tipolojileri										
		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam	
Doğum Sırası	En büyük	n	10	33	14	19	7	1	1	1	7	93
		%	10,8	35,5	15,1	20,4	7,5	1,1	1,1	1,1	7,5	100
	Ortanca	n	9	40	19	10	13	2	1	1	14	109
		%	8,3	36,7	17,4	9,2	11,9	1,8	0,9	0,9	12,8	100

Tablo 4.16'nın devamı

		Dini Kişilik Tipolojileri										
		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam	
Doğum Sırası	En küçük	n	6	35	15	11	6	6	5	1	8	93
		%	6,5	37,6	16,1	11,8	6,5	6,5	5,4	1,1	8,6	100
	Tek çocuk	n	2	3	-	1	1	-	1	-	1	9
		%	22,2	33,3	-	11,1	11,1	-	11,1	-	11,1	100
Toplam		n	27	111	48	41	27	9	8	3	30	304
		%	8,9	36,5	15,8	13,5	8,9	3	2,6	1	9,9	100

Tablo incelendiğinde katılımcılar arasında doğum sırasında en büyük çocuk olanların dini kişilik tipolojisi %35,5 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan dini kişilik tipolojisi ise %1,1 oranla sorgulayıcı, maceracı ve reis tip olmuştur. Doğum sırasında ortanca çocuk olan katılımcıların dini kişilik tipolojisi %36,7 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan kişilik tipi ise %0,9 oranla maceracı ve reis tip olmuştur. Doğum sırasında en küçük çocuk olan katılımcıların dini kişilik tipolojisi %37,6 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan dini kişilik tipolojisi ise %1,1 oranla reis tip olmuştur. Tek çocuk olan katılımcıların dini kişilik tipolojisi %33,3 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. Başarı odaklı, sorgulayıcı ve reis dini kişilik tipolojileri ise hiçbir katılımcı tarafından tercih edilmemiştir.

Doğum sırası ile kişilik tipleri arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi analizi uygulanmış fakat %5'in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana dini kişilik tipolojileri ile kanat dini kişilik tipolojileri uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,108$; $p>0,5$).

4.2.7 Katılımcıların Yaşadıkları Yerleşim Yeri İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların yaşadıkları yerleşim yeri ile birinci tercih edilen dini kişilik tipolojileri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.17’de sunulmuştur.

Tablo 4.17 Katılımcıların dini kişilik tipolojilerinin yerleşim yeri değişkenine göre dağılımı

Yerleşim Yeri		Dini Kişilik Tipolojileri									
			Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı
		Toplam									
Köy	n	10	25	12	4	6	3	3	-	6	69
	%	14,5	36,2	17,4	5,8	8,7	4,3	4,3	-	8,7	100
Kasaba, ilçe	n	7	29	12	11	6	1	1	2	10	79
	%	8,9	36,7	15,2	13,9	7,6	1,3	1,3	2,5	12,7	100
İl	n	8	27	16	12	8	2	2	-	9	84
	%	9,5	32,1	19	14,3	9,5	2,4	2,4	-	10,7	100
Büyükşehir	n	2	30	8	14	7	3	2	1	5	72
	%	2,8	41,7	11,1	19,4	9,7	4,2	2,8	1,4	6,9	100
Toplam	n	27	111	48	41	27	9	8	3	30	304
	%	8,9	36,5	15,8	13,5	8,9	3	2,6	1	9,9	100

Tablo incelendiğinde köyde yaşayan katılımcıların dini kişilik tipolojisi %36,2 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. Reis dini kişilik tipolojisi ise hiçbir katılımcı tarafından tercih edilmemiştir. Kasaba veya ilçede yaşayan katılımcıların dini kişilik tipolojisi %36,7 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan dini kişilik tipolojileri ise %1,3 oranla sorgulayıcı ve maceracı tip olmuştur. İl merkezinde yaşayan katılımcıların dini kişilik tipolojisi %32,1 oranla yardımsever tip olmuştur. Reis dini kişilik tipolojisi ise hiçbir katılımcı tarafından tercih edilmemiştir. Büyükşehirde yaşayan katılımcıların dini kişilik tipolojisi %41,7 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. En az rastlanan dini kişilik tipolojisi ise %1,4 oranla reis tip olmuştur.

Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yeri ile kişilik tipleri arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi analizi uygulanmış fakat %5'in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana dini kişilik tipleri ile kanat dini kişilik tipleri uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Bu birleştirme neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,713$; $p>0,5$).

4.2.8 Katılımcıların Öznel Dindarlık Algıları İle Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların öznel dindarlık algıları ile dini kişilik tipleri arasındaki ilişki betimsel olarak incelenerek Tablo 4.18'de sunulmuştur.

Tablo 4.18 Katılımcıların dini kişilik tiplerinin öznel dindarlık algısı değişkenine göre dağılımı

		Dini Kişilik Tipolojileri									
		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
Öznel Dindarlık Algısı	Hiç dindar değil	n	-	2	-	3	5	4	-	-	14
		%	-	14,3	-	21,4	35,7	28,6	-	-	100
	Dindar değil	n	3	12	-	8	3	-	-	1	27
		%	11,1	44,4	-	29,6	11,1	-	-	3,7	100
	Orta	n	12	52	27	18	14	5	7	1	154
		%	7,8	33,8	17,5	11,7	9,1	3,2	4,5	0,6	100
	Dindar	n	10	39	18	10	5	-	1	2	94
		%	10,6	41,5	19,1	10,6	5,3	-	1,1	2,1	100
	Çok dindar	n	2	6	3	2	-	-	-	2	15
		%	13,3	40	20	13,3	-	-	-	13,3	100
	Toplam	n	27	111	48	41	27	9	8	3	304
		%	8,9	36,5	15,8	13,5	8,9	3	2,6	1	100

Tablo incelendiğinde kendini 'Hiç dindar değil' olarak tanımlayan 14 katılımcının dini kişilik tipleri incelendiğinde %35,7 araştırmacı tip bulunmuştur. Kendini 'Dindar

değil’ olarak tanımlayan 27 katılımcının dini kişilik tipolojisi %44,4 oranla yardımsever tip bulunmuştur. Kendini ‘Orta’ seviyede tanımlayan 154 katılımcının dini kişilik tipolojisi %33,8 oranla mükemmeliyetçi tip bulunmuştur. Kendini ‘Dindar’ olarak tanımlayan 94 katılımcının dini kişilik tipolojisi %41,5 oranla yardımsever tip olarak bulunmuştur. Kendini ‘Çok dindar’ olarak tanımlayan 15 katılımcının dini kişilik tipolojisi %40 oranla yardımsever tip ve sorgulayıcı tip olarak bulunmuştur.

Öznel dindarlık algısı değişkeni ile dini kişilik tipolojisi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ki kare testi uygulanmış fakat %5’in altında birden fazla hücre bulunduğu için hesaplanamamıştır. Ana dini kişilik tipolojileri ile kanat dini kişilik tipolojileri uygun bir biçimde birleştirilmiştir. Aynı zamanda dindarlık düzeylerinde de uygun şekilde birleştirme yapılmıştır. Bu birleştirmeler neticesinde analiz tekrarlamıştır. Hücrelerin birleştirilmesine rağmen anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,066$; $p>0,5$).

4.2.9 Birinci Tercih Edilen Dini Kişilik Tipolojileri İle İkinci Tercih Edilen Dini Kişilik Tipolojilerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların seçmiş oldukları birinci ve ikinci dini kişilik tipolojileri paragraf tercihlerine ilişkin bulgular betimsel olarak incelenmiş ve Tablo 4.19’da sunulmuştur.

Tablo 4.19 Birinci tercih edilen dini kişilik tipolojileri ile ikinci tercih edilen dini kişilik tipolojilerinin karşılaştırması

		2. Tercih Edilen Dini Kişilik Tipolojisi										
		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam	
1. Tercih Edilen Dini Kişilik Tipolojisi	Mükemmeliyetçi	n	-	6	4	6	4	1	-	1	5	27
		%	-	22,2	14,8	22,2	14,8	3,7	-	3,7	18,5	100
	Yardımsever	n	5	-	40	31	11	3	4	2	15	111
		%	4,5	-	36	27,9	9,9	2,7	3,6	1,8	13,5	100
	Başarı Odaklı	n	5	9	-	15	5	-	2	5	7	48
		%	10,4	18,8	-	31,3	10,4	-	4,2	10,4	14,6	100

Tablo 4.19'un devamı

		2. Tercih Edilen Dini Kişilik Tipolojisi										
		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam	
1. Tercih Edilen Dini Kişilik Tipolojisi	Özgün	n	1	8	7	-	13	2	7	1	2	41
		%	2,4	19,5	17,1	-	31,7	4,9	17,1	2,4	4,9	100
	Araştırmacı	n	1	5	3	8	-	6	1	1	2	27
		%	3,7	18,5	11,1	29,6	-	22,2	3,7	3,7	7,4	100
	Sorgulayıcı	n	-	3	1	1	-	-	2	-	2	9
		%	-	33,3	11,1	11,1	-	-	22,2	-	22,2	100
	Maceracı	n	1	1	3	-	1	1	-	-	1	8
		%	12,5	12,5	37,5	-	12,5	12,5	-	-	12,5	100
	Reis	n	-	-	1	-	-	-	-	-	2	3
		%	-	-	33,3	-	-	-	-	-	66,7	100
Barışçı	n	1	10	8	5	2	-	3	1	-	30	
	%	3,3	33,3	26,7	16,7	6,7	-	10	3,3	-	100	
Toplam	n	14	42	67	66	36	13	19	11	36	304	
	%	4,6	13,8	22	21,7	11,8	4,3	6,3	3,6	11,8	100	

Tablo incelendiğinde Nil Enneagram Kişilik Testinde olduğu gibi katılımcılardan ikinci tercihleri için birinci tercihlerinin altında veya üstünde tercih yapması istenmediği halde katılımcıların büyük çoğunluğunun Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testinde ikinci tercihlerinin birinci tercihlerinin altında veya üstünde tercih yaptığı görülmüştür.

4.3 Nil Enneagram Kişilik Testi ile Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testine İlişkin Bulgular

Katılımcıların Nil Enneagram Kişilik Testinden elde edilen ana kişilik tipleri ile Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testinden elde edilen dini kişilik tipolojileri betimsel olarak incelenerek Tablo 4.20'de sunulmuştur.

Tablo 4.20 Katılımcıların ana kişilik tipleri ile dini kişilik tipolojilerinin karşılaştırması

		1. Tercih Edilen Dini Kişilik Tipolojisi									
Ana Kişilik Tipi		Mükemmeliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Sorgulayıcı	Maceracı	Reis	Barışçı	Toplam
	n	14	18	7	5	1	2	1	1	4	53
	%	26,4	34	13,2	9,4	1,9	3,8	1,9	1,9	7,5	100
	n	2	24	9	1	3	1	-	1	1	42
	%	4,8	57,1	21,4	2,4	7,1	2,4	-	2,4	2,4	100
	n	1	14	10	7	5	0	1	-	4	42
	%	2,4	33,3	23,8	16,7	11,9	0	2,4	-	9,5	100
	n	2	12	4	6	8	1	-	-	3	36
	%	5,6	33,3	11,1	16,7	22,2	2,8	-	-	8,3	100
	n	1	14	6	4	6	-	-	-	2	33
Ana Kişilik Tipi	%	3	42,4	18,2	12,1	18,2	-	-	-	6,1	100
	n	3	8	1	4	-	1	1	-	7	25
	%	12	32	4	16	-	4	4	-	28	100
	n	1	4	3	8	2	-	3	-	3	24
	%	4,2	16,7	12,5	33,3	8,3	-	12,5	-	12,5	100
	n	1	4	3	-	1	1	1	-	2	13
	%	7,7	30,8	23,1	-	7,7	7,7	7,7	-	15,4	100
	n	2	13	5	6	1	3	1	1	4	36
	%	5,6	36,1	13,9	16,7	2,8	8,3	2,8	2,8	11,1	100
	n	27	111	48	41	27	9	8	3	30	304
Toplam	%	8,9	36,5	15,8	13,5	8,9	3	2,6	1	9,9	100

Tablo incelendiğinde ana kişilik tipleri ile paragraf seçimlerinden elde edilen dini kişilik tipolojileri arasında en fazla uyumun %57,1 ile yardımsever tip olduğu bulunmuştur. Diğer ana kişilik tipleri ile dini kişilik tipolojileri arasında sırasıyla %26,4 ile mükemmeliyetçi tip, %23,8 ile başarı odaklı tip, %18,2 ile araştırmacı tip, %16,7 ile özgün tip, %12,5 ile maceracı tip, %11,1 ile barışçı tip ve %4 ile sorgulayıcı tip uyum bulunmuştur. Reis ana kişilik tipi ile reis dini kişilik tipolojisi arasında herhangi bir uyum bulunamamıştır.

Ana kişilik tipleri ile birinci tercih edilen dini kişilik tipleri arasındaki Spearman Brown korelasyon analizi sonucunda pozitif yönlü, zayıf ama anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur ($p=0,216$; $p>0$). Bu sonuç Enneagram kişilik tipleri ile Enneagram temelli dini kişilik tiplerinin uyumlu özellikler gösterdiği hipotezini desteklemektedir.

4.4 Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin alt boyutları ile çeşitli sosyo-demografik değişkenler arasındaki analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Analizlere başlamadan önce değişkenlere göre karşılaştırmada kullanılacak testlere karar vermek için ölçeğin içsel, dışsal, sorgulayıcı ve fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının ortalama puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Buna göre Skewness ve Kurtosis değerlerine bakarak içsel dini yönelim alt boyutu için ($S=-2.509$, $K=6.806$) verinin normal dağılım göstermediği kabul edilmiş ve analizlerde non-parametrik testlerden yararlanılmıştır. Diğer alt boyutlar için Skewness ve Kurtosis değerlerine bakıldığında dışsal dini yönelim için ($S=-0,415$, $K=-0,215$), sorgulayıcı dini yönelim için ($S=-0,147$, $K=-0,396$), fundamentalist dini yönelim için ($S=-0,231$, $K=-0,374$) verinin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiş ve analizlerde parametrik testlerden yararlanılmıştır. Tüm değişkenler için ortalama puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiş ve benzer sonuçlar elde edildiği için analizler sırasında ayrıca belirtilmemiştir.

4.4.1 Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişki Puan Ortalamaları

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin değer aralıkları Tablo 4.21 de sunulmuştur.

Tablo 4.21 Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin değer aralıkları

Değer aralığı	Katılım düzeyi
1.00-1.85	Kesinlikle katılmıyorum (1)
1.86-2.71	Çoğunlukla katılmıyorum (2)
2.72- 3,57	Kısmen katılmıyorum (3)
3,58-4,43	Kararsızım (4)
4,44- 5,29	Kısmen katılıyorum (5)
5,30-6,15	Çoğunlukla katılıyorum (6)
6,16-7,00	Kesinlikle katılıyorum (7)

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel, dışsal, sorgulayıcı ve fundamentalist dini yönelim düzeylerini gösteren puan ortalamaları Tablo 4.22’de sunulmuştur.

Tablo 4.22 Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği ortalama puanları

Gruplar	N	$\bar{X}$	ss
İçsel Dini Yönelim	304	6,21	1,1
Dışsal Dini Yönelim		4,57	1,41
Sorgulayıcı Dini Yönelim		4,18	1,38
Fundamentalist Dini Yönelim		4,5	1,39

Tablo 4.22’de görüldüğü gibi katılımcıların içsel dini yönelim boyutu puan ortalamaları 6,21’dir. Bu puan ortalaması Tablo 4.21’ye göre “Kesinlikle katılıyorum” yanıtını ifade etmektedir. Buna göre katılımcıların içsel dini yönelim düzeyi yüksek seviyededir.

Tablo 4.22’de görüldüğü gibi katılımcıların dışsal dini yönelim boyutu puan ortalamaları 4,57’dir. Bu puan ortalaması Tablo 4.21’e göre “Kısmen katılıyorum” yanıtını ifade etmektedir. Buna göre katılımcıların dışsal dini yönelim düzeyi orta seviyenin üzerindedir.

Tablo 4.22’de görüldüğü gibi katılımcıların sorgulayıcı dini yönelim boyutu puan ortalamaları 4,18’dir. Bu puan ortalaması Tablo 4.21’e göre “Kararsızım” yanıtını

ifade etmektedir. Buna göre katılımcıların sorgulayıcı dini yönelim düzeyi orta seviyededir.

Tablo 4.22’de görüldüğü gibi katılımcıların dışsal dini yönelim boyutu puan ortalamaları 4,5’dir. Bu puan ortalaması Tablo 4.21’e göre “Kısmen katılıyorum” yanıtını ifade etmektedir. Buna göre katılımcıların fundamentalist dini yönelim düzeyi orta seviyenin üzerindedir.

4.4.2 Katılımcıların Cinsiyetleri ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyi incelemek için non-parametrik bir test olan Mann-Whitney U testi kullanılmıştır.

Tablo 4.23 İçsel dini yönelim alt boyutunun cinsiyet değişkenine göre Mann-Whitney U testi analizi

	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplam	U	p
İçsel Dini Yönelim	Erkek	88	141,02	12409,50	8493,50	0,140
	Kadın	216	157,18	33950,50		

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ortalama puanlarının, katılımcıların cinsiyeti değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Mann-Whitney U testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($U=8493.50$, $p>.05$).

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyi incelemek için parametrik bir test olan MANOVA testi kullanılmıştır.

Tablo 4.24 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının cinsiyet değişkeni ile MANOVA testi analizi

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	F	p	Fark
Dışsal Dini Yönelim	Erkek	88	3,25	1,01	0,505	0,805	-
	Kadın	216	3,27	1			
Sorgulayıcı Dini Yönelim	Erkek	88	3,07	0,94			-
	Kadın	216	2,96	1			
Fundamentalist Dini Yönelim	Erkek	88	2,63	0,77			-
	Kadın	216	2,54	0,8			

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen MANOVA testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($F=0,505$, $p>0,05$).

4.4.3 Katılımcıların Mezun Oldukları Lise Türü ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ile katılımcıların mezun oldukları lise türü değişkeni arasındaki ilişkiyi incelemek için non-parametrik bir test olan Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Analize başlamadan önce Fen Lisesinden ve Sosyal Bilimler Lisesinden mezun olan katılımcı sayısı az olduğundan Anadolu Lisesiyle birleştirilmiştir.

Tablo 4.25 İçsel dini yönelim alt boyutunun mezun olunan lise türü değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi

	Gruplar	N	$\bar{X}$	ss	Sıra Ortalaması	Kruskal Wallis H x^2	p
İçsel Dini Yönelim	Fen - Sosyal - Anadolu Lisesi	157	4,35	0,87	143,49	6,768	0.149
	İmam Hatip Lisesi	68	4,61	0,61	173,38		
	Mesleki ve Teknik Lise	49	4,57	0,51	159,93		
	Güzel Sanatlar Lisesi	30	4,26	1,02	143,08		

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ortalama puanlarının, katılımcıların mezun oldukları lise türüne göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Kruskal Wallis testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=6.768$, $p>0,05$).

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların mezun oldukları lise türü değişkeni arasındaki ilişkiyi incelemek için parametrik bir test olan MANOVA testi kullanılmıştır. Analize başlamadan önce Fen Lisesinden ve Sosyal Bilimler Lisesinden mezun olan katılımcı sayısı az olduğundan Anadolu Lisesiyle birleştirilmiştir.

Tablo 4.26 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının mezun olunan lise türü değişkeni ile MANOVA testi analizi

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	F	p	Fark
Dışsal Dini Yönelim	1.Fen - Sosyal - Anadolu Lisesi	157	3,19	0,96	1.726	.016	
	2.İmam Hatip Lisesi	68	3,52	0,96			
	3.Mesleki ve Teknik Lise	49	3,16	1,03			-
	4.Güzel Sanatlar Lisesi	30	3,25	1,23			
Sorgulayıcı Dini Yönelim	1.Fen – Sosyal - Anadolu Lisesi	157	3,05	0,94			
	2.İmam Hatip Lisesi	68	2,69	1			2 – 4
	3.Mesleki ve Teknik Lise	49	2,87	0,92			3 – 4
	4.Güzel Sanatlar Lisesi	30	3,51	1,09			
Fundamentalist Dini Yönelim	1.Fen – Sosyal - Anadolu Lisesi	157	2,44	0,78			
	2.İmam Hatip Lisesi	68	2,8	0,74			
	3.Mesleki ve Teknik Lise	49	2,58	0,73			1 – 2
	5.Güzel Sanatlar Lisesi	30	2,72	0,94			

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların mezun oldukları lise türü arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen MANOVA testi sonucunda gruplar istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F=1.726$, $p<0,05$). MANOVA testi sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc testi yapılmıştır. Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma analizi sonucunda sorgulayıcı dini yönelim alt boyutunda İmam Hatip Lisesi ile Güzel Sanatlar Lisesi arasında Güzel Sanatlar Lisesi lehine anlamlı bir fark saptanmıştır ($p=0,01$; $p<0,05$). Ayrıca sorgulayıcı dini yönelim alt boyutunda Güzel Sanatlar Lisesi ile Mesleki ve Teknik Lise arasında Güzel Sanatlar Lisesi lehine anlamlı bir fark saptanmıştır ($p=0,39$; $p<0,05$). Fundamentalist dini yönelim alt boyutunda ise Fen, Sosyal Bilimler ve Anadolu Lisesi ile İmam Hatip Lisesi arasında İmam Hatip Lisesi lehine anlamlı bir fark saptanmıştır ($p=0,018$; $p<0,05$).

4.4.4 Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Fakülte Türü ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ile katılımcıların öğrenim gördükleri fakülte türü değişkeni arasındaki ilişkiyi incelemek için non-parametrik bir test olan Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır.

Tablo 4.27 İçsel dini yönelim alt boyutunun öğrenim görünen fakülte türü değişkenine göre Kruskal Wallis H testi analizi

Grup	N	$\bar{X}$	ss	Sıra Ortalaması	Kruskal Wallis H χ^2	p	Fark
1.İlahiyat Fakültesi	77	4,67	0,44	177	12,312	0,015	
2.Eğitim Fakültesi	70	4,29	0,91	137			
3.Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi	28	4,37	0,73	131,28			1 - 2
4.Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi	68	4,29	0,92	139,88			1 - 3 1 - 5
5.İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	61	4,51	0,77	163,31			

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ortalama puanlarının, katılımcıların öğrenim gördükleri fakülte türüne göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Kruskal Wallis H testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=12.312$, $p<0,05$). Hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu belirlemek için Kruskal Wallis çoklu karşılaştırma analizi ile fark analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda İlahiyat Fakültesi ile Eğitim Fakültesi ($p=0,006$; $p<0,05$), Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi ($p=0,017$; $p<0,05$) ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ($p=0,011$; $p<0,05$) arasında anlamlı birer ilişki olduğu saptanmıştır.

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların Öğrenim gördükleri fakülte türü değişkeni arasındaki ilişkiyi incelemek için parametrik bir test olan MANOVA testi kullanılmıştır.

Tablo 4.28 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının öğrenim görülen fakülte türü değişkeni ile MANOVA testi analizi

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	F	p	Fark
Dışsal Dini Yönelim	1.İlahiyat Fakültesi	77	3,51	0,87	1.884	.006	
	2.Eğitim Fakültesi	70	3,07	0,92			
	3.Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi	28	2,89	0,7			1 - 3
	4.Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi	68	3,23	1,22			
	5.İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	61	3,38	1,03			
Sorgulayıcı Dini Yönelim	1.İlahiyat Fakültesi	77	2,87	0,97			
	2.Eğitim Fakültesi	70	3,1	0,87			
	3.Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi	28	2,85	0,91			4 - 5
	4.Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi	68	3,25	1,14			
	5.İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	61	2,77	0,93			
Funda- mentalist Dini Yönelim	1.İlahiyat Fakültesi	77	2,74	0,74			
	2.Eğitim Fakültesi	70	2,27	0,69			1 - 2
	3.Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi	28	2,38	0,78			2 - 4
	4.Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi	68	2,67	0,91			2 - 5
	5.İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	61	2,66	0,74			

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların Öğrenim gördükleri fakülte türü arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen MANOVA testi sonucunda gruplar istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F=1.884$, $p<0,05$). MANOVA testi sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc testi yapılmıştır. Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma analizi sonucunda dışsal dini yönelim alt boyutunda İlahiyat Fakültesi ile Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi arasında İlahiyat Fakültesi lehine anlamlı bir fark saptanmıştır ($p=0,39$; $p<0,05$). Sorgulayıcı dini yönelim alt boyutunda Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi arasında Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi lehine anlamlı bir fark saptanmıştır ($p=0,47$, $p<0,05$). Fundamentalist dini yönelim alt boyutunda ise İlahiyat Fakültesi ile Eğitim Fakültesi arasında İlahiyat Fakültesi lehine anlamlı bir fark saptanmıştır ($p=0,03$, $p<0,05$). Yine aynı alt boyutta Eğitim Fakültesi ile Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi arasında Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi lehine ($p=0,025$, $p<0,038$); Eğitim Fakültesi ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi arasında İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi lehine ($p=0,47$, $p<0,05$) anlamlı bir fark saptanmıştır.

4.4.5 Katılımcıların Sosyoekonomik Durumları ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ile katılımcıların Sosyoekonomik durumları arasındaki ilişkiyi incelemek için non-parametrik bir test olan Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Analize başlamadan önce katılımcı sayısı yetersiz olduğundan ‘Çok düşük’ ile ‘Düşük’; ‘Çok iyi’ ile ‘İyi’ seçenekleri birleştirilmiştir.

Tablo 4.29 İçsel dini yönelim alt boyutunun sosyoekonomik durum değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	Sıra	Kruskal Wallis H		
					Ortalaması	χ^2	p	Fark
İçsel Dini Yönelim	Çok düşük - Düşük	33	4,41	0,78	146,92	2,958	0,228	
	Orta	208	4,41	0,79	148,32			-
	Çok iyi - İyi	63	4,53	0,78	169,21			

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ortalama puanlarının, katılımcıların sosyoekonomik durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Kruskal Wallis testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=2.958$, $p>0,05$).

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların sosyoekonomik durumları arasındaki ilişkiyi incelemek için parametrik bir test olan MANOVA testi kullanılmıştır. Analize başlamadan önce katılımcı sayısı yetersiz olduğundan ‘Çok düşük’ ile ‘Düşük’; ‘Çok iyi’ ile ‘İyi’ seçenekleri birleştirilmiştir.

Tablo 4.30 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının sosyoekonomik durum değişkeni ile MANOVA testi analizi

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	F	p	Fark
Dışsal Dini Yönelim	Çok düşük - Düşük	33	3,09	1,16	0,953	0,492	
	Orta	208	3,26	0,94			-
	Çok iyi - İyi	63	3,36	1,10			
Sorgulayıcı Dini Yönelim	Çok düşük - Düşük	33	3,21	1,03			
	Orta	208	2,97	0,97			-
	Çok iyi - İyi	63	2,94	1,02			
Fundamentalist Dini Yönelim	Çok düşük - Düşük	33	2,65	0,87			
	Orta	208	2,53	0,79			-
	Çok iyi - İyi	63	2,65	0,77			

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların sosyoekonomik durumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen

MANOVA testi sonucunda gruplar istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($F=1.026$, $p>0,05$).

4.4.6 Katılımcıların Doğum Sırası ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ile katılımcıların doğum sıraları arasındaki ilişkiyi incelemek için non-parametrik bir test olan Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Tablo 4.31 İçsel dini yönelim alt boyutunun doğum sırası değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi

		Grup	N	$\bar{X}$	ss	Sıra Ortalaması	Kruskal Wallis H x^2	p	Fark
İçsel Dini Yönelim	En büyük		93	4,43	0,69	145,57	6,999	0,072	
	Ortanca		109	4,53	0,73	169,46			
	En küçük		93	4,36	0,9	142,24			
	Tek çocuk		9	4,17	0,99	124,61			-

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ortalama puanlarının, katılımcıların doğum sıralarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Kruskal Wallis testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($x^2=6.999$, $p>0,05$).

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların doğum sıraları arasındaki ilişkiyi incelemek için parametrik bir test olan MANOVA testi kullanılmıştır.

Tablo 4.32 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının doğum sırası değişkeni ile MANOVA testi analizi

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	F	p	Fark
Dışsal Dini Yönelim	En büyük	93	3,16	0,98	1,579	0,057	-
	Ortanca	109	3,31	1,02			
	En küçük	93	3,33	0,99			
	Tek çocuk	9	3,11	1,14			
Sorgulayıcı Dini Yönelim	En büyük	93	3,08	0,91			-
	Ortanca	109	3,08	1,01			
	En küçük	93	2,78	0,97			
	Tek çocuk	9	3,01	1,38			
Fundamentalist Dini Yönelim	En büyük	93	2,43	0,84			-
	Ortanca	109	2,66	0,81			
	En küçük	93	2,57	0,67			
	Tek çocuk	9	2,95	1,02			

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların doğum sıraları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen MANOVA testi sonucunda gruplar istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($F=1.579$, $p>0,05$).

4.4.7 Katılımcıların Yerleşim Yerleri ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ile katılımcıların yerleşim yerleri arasındaki ilişkiyi incelemek için non-parametrik bir test olan Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Tablo 4.33 İçsel dini yönelim alt boyutunun yerleşim yeri değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi

		Grup	N	$\bar{X}$	ss	Sıra Ortalaması	Kruskal Wallis H χ^2	p	Fark
İçsel Dini Yönelim		Köy	69	4,48	0,77	161,42	5,684	0,128	
		Kasaba, ilçe	79	4,32	0,83	136,96			
		İl	84	4,34	0,94	147,1			-
		Büyükşehir	72	4,63	0,44	167,27			

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ortalama puanlarının, katılımcıların yerleşim yerlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Kruskal Wallis testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=5.684$, $p>0,05$).

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların yerleşim yerleri arasındaki ilişkiyi incelemek için parametrik bir test olan MANOVA testi kullanılmıştır.

Tablo 4.34 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının yerleşim yeri değişkeni ile MANOVA testi analizi

		Grup	N	$\bar{X}$	ss	F	p	Fark
Dışsal Dini Yönelim		Köy	69	3,27	1,02	1.661	0,083	-
		Kasaba, ilçe	79	3,34	0,93			
		İl	84	3,21	1,06			
		Büyükşehir	72	3,24	1,01			
Sorgulayıcı Dini Yönelim		Köy	69	2,99	1,07			-
		Kasaba, ilçe	79	3,07	1,03			
		İl	84	3,04	0,93			
		Büyükşehir	72	2,83	0,9			
Fundamentalist Dini Yönelim		Köy	69	2,62	0,72			-
		Kasaba, ilçe	79	2,54	0,82			
		İl	84	2,55	0,86			
		Büyükşehir	72	2,58	0,75			

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların yerleşim yerleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen MANOVA testi sonucunda gruplar istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($F=1.661$, $p>0,05$).

4.4.8 Katılımcıların Öznel Dindarlık Algıları ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ile katılımcıların öznel dindarlık algıları ile ilişkiyi incelemek için non-parametrik bir test olan Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Tablo 4.35 İçsel dini yönelim alt boyutunun öznel dindarlık algısı değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	Sıra	Kruskal Wallis H		
					Ortalaması	χ^2	p	Fark
İçsel Dini Yönelim	1.Hiç dindar değil	14	2,6	1,55	57,78	31,272	0,000	1 - 3
	2.Dindar değil	27	4	1,08	110,94			1 - 4
	3.Orta	154	4,52	0,56	152,94			1 - 5
	4.Dindar	94	4,66	0,4	170,35			2 - 3
								2 - 4
	5.Çok dindar	15	4,74	0,42	199,3			2 - 5
								3 - 5

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ortalama puanlarının, katılımcıların öznel dindarlık algılarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Kruskal Wallis testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=31.272$, $p<0,05$). Hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu belirlemek için non-parametrik bir test olan Kruskal Wallis çoklu karşılaştırma analizi ile fark analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ‘Hiç dindar değil’ ile ‘Orta’ ($p=0,000$; $p<0,05$), ‘Dindar’ ($p=0,000$; $p<0,05$) ve ‘Çok dindar’ ($p=0,000$; $p<0,05$) arasında anlamlı birer ilişki olduğu saptanmıştır. ‘Dindar değil’ ile ‘Orta’ ($p=0,020$; $p<0,05$), ‘Dindar’ ($p=0,002$; $p<0,05$) ve ‘Çok dindar’ ($p=0,002$;

$p<0,05$) arasında anlamlı birer ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca ‘Orta’ ile ‘Çok dindar’ arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p=0,048$; $p<0,05$).

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların öznel dindarlık algıları arasındaki ilişkiyi incelemek için parametrik bir test olan MANOVA testi kullanılmıştır.

Tablo 4.36 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının öznel dindarlık algısı değişkeni ile MANOVA testi analizi

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	F	p	Fark
Dışsal Dini Yönelim	1.Hiç dindar değil	14	2,08	1,48	2,006	.002	
	2.Dindar değil	27	3,04	0,89			1 - 2
	3.Orta	154	3,35	0,87			1 - 3
	4.Dindar	94	3,35	1,01			1 - 4
	5.Çok dindar	15	3,37	1,22			1 - 5
Sorgulayıcı Dini Yönelim	1.Hiç dindar değil	14	3,83	0,69			
	2.Dindar değil	27	3,46	0,93			1 - 3
	3.Orta	154	3	0,95			1 - 4
	4.Dindar	94	2,72	0,94			2 - 4
	5.Çok dindar	15	2,91	1,25			
Fundamentalist Dini Yönelim	1.Hiç dindar değil	14	1,64	0,79			1 - 3 1 - 4
	2.Dindar değil	27	2,03	0,84			1 - 5 2 - 3
	3.Orta	154	2,52	0,71			2 - 4 2 - 5
	4.Dindar	94	2,81	0,71			3 - 4 3 - 5
	5.Çok dindar	15	3,37	0,65			4 - 5

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların öznel dindarlık algısı arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen MANOVA testi sonucunda gruplar istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F=2.006$, $p<0,05$). MANOVA testi sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc testi yapılmıştır. Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma analizi sonucunda dışsal dini yönelim alt boyutunda ‘Hiç dindar değil’ ile ‘Dindar değil’ ($p=0,004$; $p<0,05$), ‘Orta’ ($p=0,000$; $p<0,05$), ‘Dindar’ ($p=0,000$; $p<0,05$) ve ‘Çok dindar’ ($p=0,000$; $p<0,05$) arasında

anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Sorgulayıcı dini yönelim alt boyutunda ‘Hiç dindar değil’ ile ‘Orta’ ($p=0,017$; $p<0,05$), ‘Dindar’ ($p=0,001$; $p<0,05$) ve ‘Dindar değil’ ile ‘Orta’ arasında ($p=0,005$; $p<0,05$) anlamlı bir fark saptanmıştır. Fundamentalist dini yönelim alt boyutunda ise ‘Hiç dindar değil’ ile ‘Orta’ ($p=0,000$; $p<0,05$), ‘Dindar’ ($p=0,000$; $p<0,05$) ve ‘Çok dindar’ ($p=0,000$; $p<0,05$) arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. ‘Dindar değil’ ile ‘Orta’ ($p=0,010$; $p<0,05$), ‘Dindar’ ($p=0,000$; $p<0,05$) ve ‘Çok dindar’ ($p=0,000$; $p<0,05$) arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. ‘Orta’ ile ‘Dindar’ ($p=0,021$; $p<0,05$) ve ‘Çok dindar’ ($p=0,000$; $p<0,05$) arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Son olarak ‘Dindar’ ile ‘Çok dindar’ arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($p=0,049$; $p<0,05$).

4.5 Nil Enneagram Kişilik Testi ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular

Bu bölümde Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin alt boyutları ile Nil Enneagram Kişilik Testi arasındaki analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Analizlere geçmeden önce karşılaştırmada kullanılacak testlere karar vermek için ölçeğin içsel, dışsal, sorgulayıcı ve fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının ortalama puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Buna göre Skewness ve Kurtosis değerlerine bakarak içsel dini yönelim alt boyutu için ($S=-2.509$, $K=6.806$) verinin normal dağılım göstermediği kabul edilmiş ve analizlerde non-parametrik testlerden yararlanılmıştır. Diğer alt boyutlar için Skewness ve Kurtosis değerlerine bakıldığında dışsal dini yönelim için ($S=-0,415$, $K=-0,215$), sorgulayıcı dini yönelim için ($S=-0,147$, $K=-0,396$), fundamentalist dini yönelim için ($S=-0,231$, $K=-0,374$) verinin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiş ve analizlerde parametrik testlerden yararlanılmıştır.

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ile katılımcıların kişilik tipleri arasındaki ilişkiyi incelemek için non-parametrik bir test olan Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Tablo 4.37 İçsel dini yönelim alt boyutunun ana kişilik tipi değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	Sıra Ortalaması	Kruskal Wallis H		Fark
						χ^2	p	
İçsel Dini Yönelim	Mükemmeliyetçi	53	4,53	0,77	169,71	11,723	0,164	-
	Yardımsever	42	4,55	0,79	178,26			
	Başarı Odaklı	42	4,45	0,75	150,54			
	Özgün	36	4,25	0,99	130,77			
	Araştırmacı	33	4,45	0,48	131,95			
	Sorgulayıcı	25	4,58	0,43	154,94			
	Maceracı	24	4,36	0,71	140,06			
	Reis	13	4,1	1,28	126			
	Barışçı	36	4,38	0,84	156,09			

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ortalama puanlarının, katılımcıların kişilik tiplerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Kruskal Wallis testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=11.723$, $p>0,05$).

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların kişilik tipleri arasındaki ilişkiyi incelemek için parametrik bir test olan MANOVA testi kullanılmıştır.

Tablo 4.38 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının ana kişilik tipi değişkeni ile MANOVA testi analizi

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	F	p	Fark
Dışsal Dini Yönelim	Mükemmeliyetçi	53	3,36	0,93	1,225	0,137	-
	Yardımsever	42	3,5	0,98			
	Başarı Odaklı	42	3,28	1,09			
	Özgün	36	2,95	1,25			
	Araştırmacı	33	3,27	0,71			
	Sorgulayıcı	25	3,29	1			
	Maceracı	24	3,39	1,05			

Tablo 4.38'in devamı

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	F	p	Fark
Dışsal Dini Yönelim	Reis	13	2,78	1,06			
	Barışçı	36	3,21	0,94			
Sorgulayıcı Dini Yönelim	Mükemmeliyetçi	53	2,97	0,94			
	Yardımsever	42	2,85	0,97			
	Başarı Odaklı	42	3,1	1,17			
	Özgün	36	3,4	1,09			
	Araştırmacı	33	2,96	0,81			-
	Sorgulayıcı	25	2,91	0,95			
	Maceracı	24	3,34	0,82			
	Reis	13	2,69	0,86			
	Barışçı	36	2,62	0,93			
	Mükemmeliyetçi	53	2,69	0,75			
Fundamentalist Dini Yönelim	Yardımsever	42	2,75	0,65			
	Başarı Odaklı	42	2,69	0,76			
	Özgün	36	2,44	1,05			
	Araştırmacı	33	2,3	0,74			-
	Sorgulayıcı	25	2,62	0,78			
	Maceracı	24	2,55	0,73			
	Reis	13	2,4	0,98			
	Barışçı	36	2,51	0,78			

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların kişilik tipleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen MANOVA testi sonucunda gruplar istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($F=1.225$, $p>0,05$).

Bu bulgulara göre Enneagram kişilik tiplerinin dini yönelimleri kişilik özellikleriyle uyumlu özellikler göstermediği görülmektedir.

4.6 Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi İle Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğine İlişkin Bulgular

Bu bölümde Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin alt boyutları ile Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri arasındaki analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Analizlere geçmeden önce karşılaştırmada kullanılacak testlere karar vermek için ölçeğin içsel, dışsal, sorgulayıcı ve fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının ortalama puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Buna göre Skewness ve Kurtosis değerlerine bakarak içsel dini yönelim alt boyutu için ($S=-2.509$, $K=6.806$) verinin normal dağılım göstermediği kabul edilmiş ve analizlerde non-parametrik testlerden yararlanılmıştır. Diğer alt boyutlar için Skewness ve Kurtosis değerlerine bakıldığında dışsal dini yönelim için ($S=-0,415$, $K=-0,215$), sorgulayıcı dini yönelim için ($S=-0,147$, $K=-0,396$), fundamentalist dini yönelim için ($S=-0,231$, $K=-0,374$) verinin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiş ve analizlerde parametrik testlerden yararlanılmıştır.

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ile katılımcıların dini kişilik tipolojileri arasındaki ilişkiyi incelemek için non-parametrik bir test olan Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Analize başlamadan önce katılımcı sayısı az olduğunu için Maceracı dini kişilik tipolojisi ile kanat dini kişilik tipolojisi olan Reis dini kişilik tipolojisii birleştirilmiştir.

Tablo 4.39 İçsel dini yönelim alt boyutunun dini kişilik tipolojisi değişkenine göre Kruskal Wallis testi analizi

Grup	N	$\bar{X}$	ss	Sıra Ortalaması	Kruskal Wallis H		Fark
					χ^2	p	
1.Mükemmelliyeççi	27	4,73	0,4	191,85	19,973	0,006	1 - 4 1
2.Yardımsever	111	4,5	0,73	161,57			- 5 1 -
3.Başarı Odaklı	48	4,6	0,56	168,30			6 1 - 7
4.Özgün	41	4,34	0,77	131,91			1 - 8 2
5.Araştırmacı	27	4,21	1,05	137,61			- 6 2 -
6.Sorgulayıcı	9	3,2	1,82	100,16			7 3 - 4
7.Maceracı - Reis	11	4,19	0,63	100,86			3 - 6 3
8.Barışçı	30	4,47	0,47	134,38			- 7

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ortalama puanlarının, katılımcıların dini kişilik tiplerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Kruskal Wallis testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=19.973$, $p<0,05$). Hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu belirlemek için Kruskal Wallis çoklu karşılaştırma analizi ile fark analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ‘Mükemmeliyetçi Tip’ ile ‘Özgün Tip’ ($p=0,005$; $p<0,05$), ‘Araştırmacı Tip’ ($p=0,022$; $p<0,05$), ‘Sorgulayıcı Tip’ ($p=0,006$; $p<0,05$), ‘Maceracı - Reis Tip’ ($p=0,003$; $p<0,05$) ve ‘Barışçı Tip’ ($p=0,012$; $p<0,05$) arasında anlamlı birer ilişki olduğu saptanmıştır. ‘Yardımsever Tip’ ile ‘Sorgulayıcı Tip’ ($p=0,041$; $p<0,05$) ve ‘Maceracı – Reis Tip’ ($p=0,027$; $p<0,05$) arasında anlamlı birer ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca ‘Başarı Odaklı Tip’ ile ‘Özgün Tip’ ($p=0,048$; $p<0,05$), ‘Sorgulayıcı Tip’ ($p=0,030$; $p<0,05$) ve ‘Maceracı – Reis Tip’ ($p=0,020$; $p<0,05$) arasında anlamlı birer ilişki olduğu saptanmıştır.

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların kişilik tipleri arasındaki ilişkiyi incelemek için parametrik bir test olan MANOVA testi kullanılmıştır. Analize başlamadan önce katılımcı sayısı az olduğunu için Maceracı dini kişilik tipolojisi ile kanat dini kişilik tipolojisi olan Reis dini kişilik tipolojisi birleştirilmiştir.

Tablo 4.40 Dışsal, Sorgulayıcı ve Fundamentalist dini yönelim alt boyutlarının dini kişilik tipolojisi değişkeni ile MANOVA testi analizi

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	F	p	Fark
Dışsal Dini Yönelim	1.Mükemmeliyetçi	27	3,77	0,87	1,737	.002	1 - 4
	2.Yardımsever	111	3,40	1,03			1 - 5
	3.Başarı Odaklı	48	3,56	0,82			1 - 6
	4.Özgün	41	2,85	0,78			1 - 8
	5.Araştırmacı	27	2,79	1,06			2 - 4
	6.Sorgulayıcı	9	2,39	1,36			2 - 6
	7.Maceracı - Reis	11	3,61	0,79			3 - 4
	8.Barışçı	30	2,93	0,89			3 - 5
							3 - 6

Tablo 4.40'ın devamı

	Grup	N	$\bar{X}$	ss	F	p	Fark
Sorgulayıcı Dini Yönelim	1.Mükemmelliyeççi	27	3,17	1,19			
	2.Yardımsever	111	2,85	1			
	3.Başarı Odaklı	48	3,04	0,91			2 - 5
	4.Özgün	41	3,02	0,84			5 - 8
	5.Araştırmacı	27	3,57	0,74			6 - 8
	6.Sorgulayıcı	9	3,6	0,87			
	7.Maceracı - Reis	11	3,33	0,72			
	8.Barişçi	30	2,41	1,03			
Fundamentalist Dini Yönelim	1.Mükemmelliyeççi	27	3,16	0,79			
	2.Yardımsever	111	2,58	0,76			
	3.Başarı Odaklı	48	2,68	0,74			1 - 2
	4.Özgün	41	2,41	0,77			1 - 4
	5.Araştırmacı	27	2,11	0,84			1 - 5
	6.Sorgulayıcı	9	2,17	0,92			1 - 8 3
	7.Maceracı - Reis	11	2,77	0,65			- 5
	8.Barişçi	30	2,54	0,73			

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve fundamentalist dini yönelim alt boyutları ile katılımcıların dini kişilik tipleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen MANOVA testi sonucunda gruplar istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F=1.737$, $p<0,05$). MANOVA testi sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc testi yapılmıştır. Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma analizi sonucunda dışsal dini yönelim alt boyutunda ‘Mükemmeliyeççi Tip’ ile ‘Özgün Tip’ ($p=0,003$; $p<0,05$), ‘Araştırmacı Tip’ ($p=0,005$; $p<0,05$), ‘Sorgulayıcı Tip’ ($p=0,005$; $p<0,05$) ve ‘Barişçi Tip’ ($p=0,021$; $p<0,05$) arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. ‘Yardımsever Tip’ ile ‘Özgün Tip’ ($p=0,036$; $p<0,05$) ve ‘Sorgulayıcı Tip’ ($p=0,049$; $p<0,05$) arasında da anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Ayrıca ‘Başarı Odaklı Tip’ ile ‘Özgün Tip’ ($p=0,012$; $p<0,05$), ‘Araştırmacı Tip’ ($p=0,020$; $p<0,05$) ve ‘Sorgulayıcı Tip’ ($p=0,018$; $p<0,05$) arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır.

Sorgulayıcı dini yönelim alt boyutunda ‘Yardımsever Tip’ ile ‘Araştırmacı Tip’ arasında anlamlı bir fark saptanmıştır ($p=0,013$; $p<0,05$). Ayrıca ‘Barışçı Tip’ ile ‘Araştırmacı Tip’ ($p=0,000$; $p<0,05$), ‘Sorgulayıcı Tip’ ($p=0,026$; $p<0,05$) ve ‘Maceracı Tip’ ($p=0,035$; $p<0,05$) arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır.

Fundamentalist dini yönelim alt boyutunda ise ‘Mükemmeliyetçi Tip’ ile ‘Yardımsever Tip’ ($p=0,010$; $p<0,05$), ‘Özgün Tip’ ($p=0,002$; $p<0,05$), ‘Araştırmacı Tip’ ($p=0,000$; $p<0,05$), ‘Sorgulayıcı Tip’ ($p=0,020$; $p<0,05$) ve ‘Barışçı Tip’ ($p=0,050$; $p<0,05$) arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Ayrıca ‘Başarı Odaklı Tip’ ile ‘Araştırmacı Tip’ arasında da anlamlı bir fark saptanmıştır ($p=0,045$; $p<0,05$).

Araştırma bulgularına göre araştırma hipotezlerinden biri olan ‘Enneagram temelli dini kişilik tiplerinin dini yönelimleri dini kişilik özellikleriyle uyumlu özellikler göstermektedir’ hipotezinin desteklenmektedir.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde nicel veri toplama araçlarıyla elde edilen araştırma bulgularına bağlı olarak ilgili alan yazın ile ilişkili olarak tartışma sonuçlarına ve bu sonuçlara dayalı olarak geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

5.1 Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonuçları; Nil Enneagram Kişilik Testi, Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi ve Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin demografik değişkenlere ve kendi aralarındaki ilişkilerden elde edilen bulgulara yönelik sonuçların yer aldığı altı ayrı bölümde ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar, alan yazındaki benzer araştırmaların sonuçları ile birlikte tartışılmıştır.

5.1.1 Nil Enneagram Kişilik Testinden Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar

Bu bölümde araştırmaya katılan katılımcıların kişilik tiplerinin belirlenmesi için kullanılan Nil Enneagram Kişilik Testinden elde edilen bulguların katılımcıların cinsiyetleri, mezun oldukları lise türü, öğrenim gördükleri fakülte türü, sosyoekonomik durum, yerleşim yeri, doğum sırası ve öznel dindarlık algısı değişkenlerine göre sonuçlarına yer verilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre katılımcıların %17,4 oranla en çok mükemmeliyetçi tipe; %4,2 oranla en az reis tipe sahip olduğu bulunmuştur. Erçin (2018) tarafından farklı bir ölçekle gerçekleştirilen çalışmada katılımcılar arasında mükemmeliyetçi tipe sahip olan bireylerin %22,97 oranla en çok; araştırmacı tipe sahip olan bireylerin %4,88 oranla en az olduğu bulunmuştur. Özen (2019) tarafından farklı bir ölçekle gerçekleştirilen başka bir çalışmada en yüksek ortalama puanların sorgulayıcı ve barışçı tipe ait olduğu; en düşük ortalama puanlara ise başarı odaklı ve reis tipe ait olduğu bulunmuştur. Yüksel ve Kızılgeçit (2021) tarafından farklı bir ölçek kullanılarak yapılan başka bir araştırmada katılımcıların en yüksek ortalamaya sorgulayıcı, barışçı ve özgün tiplerde; en düşük ortalamaya reis ve araştırmacı tiplerde

sahip olduğu bulunmuştur. Önceki çalışmalar incelendiğinde araştırma sonucunda elde edilen verilerle benzer sonuçların ortaya çıktığı söylenebilir.

Cinsiyet değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların kişilik tiplerinin cinsiyet değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,281$; $p>0,5$). Erkan (2020) tarafından farklı bir ölçekle yapılan bir araştırmada da Enneagram kişilik tipleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Mezun oldukları lise türü değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların kişilik tiplerinin mezun oldukları lise türü değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,210$; $p>0,5$).

Öğrenim gördükleri fakülte türü değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların kişilik tiplerinin öğrenim gördükleri fakülte türü değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,168$; $p>0,5$).

Sosyoekonomik durum değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların kişilik tiplerinin sosyoekonomik durum değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,261$; $p>0,5$).

Doğum sırası değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların kişilik tiplerinin doğum sırası değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,857$; $p>0,5$). Erkan (2020) tarafından farklı bir ölçekle yapılan bir araştırmada da Enneagram kişilik tipleri ile doğum sırası değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Yerleşim yeri değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların kişilik tiplerinin yerleşim yeri değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,887$; $p>0,5$). Bozik (2021) ve Erkan (2020) tarafından yapılan araştırmalarda da Enneagram kişilik tipleri ile katılımcıların yerleşim yerleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Öznel dindarlık algısı değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların kişilik tiplerinin öznel dindarlık algısı değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,231$; $p>0,5$).

5.1.2 Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojisi Testinden Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar

Bu bölümde araştırmaya katılan katılımcıların dini kişilik tipolojilerinin belirlenmesi için kullanılan Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testinin katılımcıların cinsiyetleri, mezun oldukları lise türü, öğrenim gördükleri fakülte türü, sosyoekonomik durum, yerleşim yeri, doğum sırası ve öznel dindarlık algısı değişkenlerine göre sonuçlarına yer verilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre katılımcılar dini kişilik tipolojileri incelendiğinde %36,5 oranla yardımsever tip en çok; %3 oranla reis tip en az rastlanan dini kişilik tipolojisi olarak bulunmuştur. Yardımsever tipi %15,7 oranla başarı odaklı tip ile %13,4 oranla özgün tip takip etmektedir. Reis tipten sonra en az rastlanan diğer dini kişilik tipolojileri ise %2,6 oranla maceracı tip ve %2,9 oranla sorgulayıcı olarak bulunmuştur.

Bu sonuca göre katılımcıların büyük çoğunluğunun dini kişilik tipolojisini belirleyen temel unsurların sevgi, merhamet, şefkat ve yardımseverlik olduğu söylenebilir. Yine katılımcıların dini kişiliklerinde ibadetler neticesinde Allah'ın takdirini kazanarak elde edeceği ödüllere odaklanmanın da önemli olduğu söylenebilir. Ayrıca birçok katılımcı için de yaradan ile duygusal bağ kurarak ibadetlerini huzurla yerine getirmenin, herkesten farklı şekilde dini ritüelleri gerçekleştirmenin ve tasavvuf gibi sanatsal alanlarla ilgilenmenin dini kişiliklerinde etkili olduğu değerlendirilebilir. Çok az katılımcının da çevresindeki insanlara dini konularda yol gösterme, örnek olma ve liderlik etme davranışını benimsediği değerlendirilebilir. Yine çok az katılımcının dini kişiliğini oluşturan unsurlar arasında ibadetleri sonucunda elde ettiği keyif ve hazzı önemseydiği, sürekli olarak yeni ve farklı dini deneyimler aradığı söylenebilir. Ayrıca çok az katılımcının da dini kişiliğini etkileyen unsurlar arasında dine şüphe ile yaklaşma, sürekli sorgulama ve araştırarak inanma olduğu değerlendirilebilir.

Katılımcıların birinci tercih ettikleri paragraflar ile ikinci tercih ettiği paragraflar arasındaki ilişki incelendiğinde katılımcıların büyük bir kısmının ikinci tercihinin birinci tercihinin altında veya üstünde olduğu saptanmıştır. Bu durum Enneagram kişilik metodolojisinin ana kişilik tipi ile kanat kişilik tipi arasındaki ilişkiye benzerlik göstermektedir. Dini kişilik tiplerinin belirlenmesi için Enneagramdan yararlanılarak oluşturulan bu paragrafların Enneagram ile ne kadar uyumlu olduğu ve ikinci tercihlerin büyük ölçüde kanat dini kişilik tiplerini belirlediği söylenebilir. Aynı zamanda katılımcılardan istenmediği halde kanat dini kişilik tiplerini seçmesi, Enneagram kişilik metodolojisini de destekler niteliktedir.

Cinsiyet değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini kişilik tiplerinin cinsiyet değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,142$; $p>0,5$). Bu durum bize bireylerin dini kişilik özelliklerinde cinsiyet faktörünün belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir.

Mezun oldukları lise türü değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini kişilik tiplerinin mezun oldukları lise türü değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,178$; $p>0,5$). Bu durum bize bireylerin dini kişilik özelliklerinde mezun olunan lise türü faktörünün belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir.

Öğrenim gördükleri fakülte türü değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini kişilik tiplerinin öğrenim gördükleri fakülte türü değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,144$; $p>0,5$). Bu durum bize bireylerin dini kişilik özelliklerinde öğrenim görülen fakülte faktörünün belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir.

Sosyoekonomik durum değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini kişilik tiplerinin sosyoekonomik durum değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,917$; $p>0,5$). Bu durum bize bireylerin dini kişilik özelliklerinde sosyoekonomik düzey faktörünün belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir.

Doğum sırası değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini kişilik tiplerinin doğum sırası değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,108$; $p>0,5$). Bu durum bize bireylerin dini kişilik özelliklerinde doğum sırası faktörünün belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir. Adler, insanların kişiliklerinin oluşumunda ve gelişiminde doğum sırasının etkili olduğunu ileri sürmektedir (Adler, 2015). Ancak araştırma bulgularına bakıldığında dini kişilik tiplerinde doğum sırasının belirleyici bir faktör olarak öne çıkmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun nedeni olarak bireylerin dini anlama ve anlamlandırmaları sürecinde Adler'in kuramında olduğu gibi çocuklukta kardeşler arasındaki rekabetin etkili olmadığı söylenebilir.

Yerleşim yeri değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini kişilik tiplerinin yerleşim yeri değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,713$; $p>0,5$). Bu durum bize bireylerin dini kişilik özelliklerinde yerleşim yeri faktörünün belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir.

Özel dindarlık algısı değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini kişilik tiplerinin özel dindarlık algısı değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,066$; $p>0,5$). Her ne kadar anlamlı bir ilişki bulunamamış olsa da kendini dindar olarak tanımlayan katılımcıların büyük çoğunluğunun yardımsever dini kişilik tipolojisine sahip olduğu görülmektedir. Karşı (2022) tarafından yapılan bir araştırmada yardımseverlik ve dini tutum arasındaki ilişki incelenmiş ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hacıkeleşoğlu ve Kartopu (2017) tarafından gerçekleştirilen başka bir araştırmada dindarlık eğilimi ve merhamet duygusu arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dindarlık ve yardımseverlik arasındaki ilişkiyi inceleyen önceki çalışmalar incelendiğinde araştırma sonucunda elde edilen bulguları destekler nitelikte sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

5.1.3 Nil Enneagram Kişilik Testi İle Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi Arasındaki İlişkiden Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar

Bu bölümde araştırmaya katılan katılımcıların kişilik tiplerinin belirlenmesi için kullanılan Nil Enneagram Kişilik Testi ile dini kişilik tipolojilerinin belirlenmesi için kullanılan Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi arasındaki ilişkiden elde edilen bulguların sonuçlarına yer verilmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar araştırma hipotezlerinden biri olan ‘Enneagram kişilik tipleri ile Enneagram temelli dini kişilik tipolojileri ilişkilidir’ hipotezini desteklemektedir. Kişiliğin diğer birçok özelliğinde olduğu gibi dini anlama, anlamlandırma ve yaşama biçimlerinde de uyum olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Enneagram kişilik tipleri ile dini kişilik tipolojileri arasındaki ilişki incelendiğinde Spearman Brown analizine göre kişilik tipleri ile dini kişilik tipolojileri arasında pozitif yönlü bir uyum söz konusudur ($p=0,216$; $p>0$). Katılımcıların %22 oranlık bir kısmının kişilik tipi ile dini kişilik tipolojisinin benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. En fazla uyum ise %57,1 oranla yardımsever tip olmuştur. Bu durum yardımsever kişilik tipine sahip olan bireylerin diğer tiplere göre inancının merhamet, şefkat ve başkalarına yardım etme gibi öğütlerini yoğun şekilde yaşadığına işaret edebilir. Hiç uyum sağlanamayan reis kişilik tipi için diğer konularda olduğundan farklı olarak dini inançlar konusunda çevresindekilere öğüt verme, yol gösterme ve liderlik etme gibi davranışlar göstermediği sonucuna ulaşılabılır.

Enneagram kişilik tipleri ile dini kişilik tipolojileri arasında her ne kadar pozitif yönlü bir ilişki söz konusu olsa da bu ilişkinin çok zayıf düzeyde olduğu göze çarpmaktadır. Kişiliği oluşturan temel iki kavram mizaç ve karakterdir. Enneagram kişilik tipleri daha çok mizaca, yani doğuştan getirilen kalıtsal kişilik özelliklere odaklanmaktadır (Batı, 2019). Karakter ise kişinin içinde bulunduğu çevrenin etkisiyle gelişen, kişiliğin daha çok sosyal ve ahlaki yönünü oluşturmaktadır (Şirin, 2019). Din, kişinin karakter gelişiminde etkili olan pek çok unsurdan sadece biridir. Enneagram kişilik tipleri ile dini kişilik tipolojileri arasındaki ilişkinin zayıf olmasının nedeni olarak Enneagram

kişilik tiplerinin mizacı, dini kişilik tiptolojilerinin ise karakteri kişiliğin temeline koymasından kaynaklandığı söylenebilir.

Cloninger'in psikobiyolojik kuramı bazı karakter ve mizaç boyutları üzerinde durmakta ve kişiliği bu boyutların etkileşiminin ürünü olarak görmektedir (Cloninger vd., 1994). Dört mizaç ve üç karakter boyutundan oluşan bu kuramın karakter boyutlarından biri olan kendini aşma boyutu kişiliğin daha çok maneviyat alanıyla alakalıdır (Arkar, 2008). Cloninger'in kuramında da görüldüğü gibi mizaç boyutları ve karakter boyutları birbirinden ayrılmış; ayrıca maneviyat alanı ayrı bir karakter alanı olarak ele alınmıştır. Bu durum da yine Enneagram kişilik tipleri ile dini kişilik tiptolojileri arasındaki ilişkinin zayıf olmasını destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Kişilik ve din ilişkisi üzerine yapılan araştırmalarda ruhsallık ve dindarlığın beş faktör modeline göre geliştirilmiş olan kişiliğin yapısal modelinin dışında kaldığını göstermiştir. Bu bağlamda dindarlığın ve ruhsallığın kişiliğin altıncı bir boyutunu temsil ettiği düşünülmektedir (Emmeons ve Paloutzian, 2001). Yine Piedmont dini ve manevi yapıların kişiliğin altıncı bir boyutu olabileceğini ileri sürmekte ve bu yönde çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmektedir (Piedmont, 2013). Araştırmacıların elde ettiği bu sonuçlara bakıldığında benzer bir sonucun yapmış olduğumuz araştırmada da elde edildiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Kişinin Enneagram kişilik tipi özellikleriyle dini kişilik tiptolojisi özelliklerinin farklı olması dini tiptolojilerin kişiliğin farklı bir boyutu olarak ele alınabileceğini göstermektedir.

Enneagram kişilik tipleri ile dini kişilik tiptolojileri arasındaki ilişkinin zayıf çıkmasının nedeni olarak dini kişilik tiptolojisi paragraflarının her ne kadar Enneagram kişilik tiplerinin özelliklerinden yararlanılarak hazırlanmış olursa olsun dini unsurlar söz konusu olduğunda benzer kişilik özelliklerini ölçmediğini göstermektedir. Bu durum bize insanların kişilik tipleri ile dini kişilik tiptolojilerinin birbiri üzerinde etkisi olsa da dini inanç ve yaşayış söz konusu olduğunda farklı kişilik özelliklerine sahip olabileceğini göstermektedir. Örneğin; mükemmeliyetçi kişilik tipine sahip bir kişi dini yaşayış söz konusu olduğunda yardımsever kişilik tipi özelliklerini gösterebilmektedir. Sonuç olarak dini kişilik tiptolojileri daha çok karakter özelliklerini yansıttığı için ayrı bir kişilik kavramı olarak ele alınabileceği görülmektedir.

5.1.4 Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinden Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar

Bu bölümde araştırmaya katılan katılımcıların dini yönelim biçimlerinin belirlenmesi için kullanılan Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeğinin katılımcıların cinsiyetleri, mezun oldukları lise türü, öğrenim gördükleri fakülte türü, sosyoekonomik durum, yerleşim yeri, doğum sırası ve öznel dindarlık algısı değişkenlerine göre sonuçlarına yer verilmiştir.

Cinsiyet değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini yönelimlerinin cinsiyet değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($U=8493.50$, $F=0.505$, $p>0.05$). Cirhinlioğlu (2010) tarafından yapılan bir araştırmada cinsiyet değişkeni ile dini yönelimler arasında bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonucun araştırma sonucunda elde edilen bulguları destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Mezun oldukları lise türü değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini yönelimlerinin mezun oldukları lise türü değişkenine göre dağılımları incelendiğinde sorgulayıcı ve fundamentalist dini yönelim alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F=1.726$, $p<0.05$). Buna göre; Güzel Sanatlar Lisesinden mezun olan katılımcıların Mesleki ve Teknik Lise ile İmam Hatip Lisesinden mezun olan katılımcılara göre sorgulayıcı dini yönelim düzeylerinin daha yüksek olduğunu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Güzel Sanatlar Lisesinden mezun olan katılımcıların Mesleki ve Teknik Lise ile İmam Hatip Lisesinden mezun olan katılımcılara göre dini öğretilere şüphe ile yaklaştıkları, sorguladıkları ve bu konudaki görüşlerinin sürekli değişkenlik gösterdiği söylenebilir. Bu durumun katılımcıların lise çağında aldıkları dini eğitimden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca İmam Hatip Lisesinden mezun olan katılımcıların Anadolu Lisesinde mezun olan katılımcılara göre fundamentalist dini yönelimlerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. İmam Hatip Lisesinden mezun olan katılımcıların Anadolu Lisesinde mezun olan katılımcılara göre dini öğretiler konusunda tartışma ve eleştiriye kabul etmeyen bir tutum içerisinde oldukları söylenebilir.

İçsel ve dışsal dini yönelim alt boyutlarında ise mezun olunan lise türleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Yüksel (2019) tarafından başka bir ölçekle yapılan bir araştırmada mezun olunan lise türü ile içsel ve dışsal dini yönelim arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun araştırma sonucunda elde edilen bulguları destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Öğrenim gördükleri fakülte türü değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini yönelimlerinin öğrenim gördükleri fakülte türü değişkenine göre dağılımları incelendiğinde ölçeğin tüm alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2=12.312$, $F=1.884$, $p<0,05$). Buna göre; İlahiyat Fakültesinde eğitim gören katılımcıların içsel dini yönelim düzeylerinin Eğitim Fakültesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören katılımcılara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlahiyat Fakültesinde eğitim gören katılımcıların diğer üç fakülteye göre dini inançlarına, değerlerine ve yaşantılarına sıkı sıkıya bağlı olduklarını ve yaşamlarını din ile uyumlu hale getirmeye çalıştıklarını gösterebilmektedir.

İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören katılımcıların Mühendislik ve Mimarlık Fakültesinde öğrenim gören katılımcılara göre dışsal dini yönelimlerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Buna göre İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören katılımcılar Mühendislik ve Mimarlık Fakültesinde öğrenim görenlere göre dini kendi çıkarları için kullanmaya daha meyilli oldukları söylenebilir.

Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesinde öğrenim gören katılımcıların sorgulayıcı dini yönelim düzeyleri İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören katılımcılara göre daha yüksek bulunmuştur. Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesinde öğrenim gören katılımcıların İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören katılımcılara göre dini öğretilere şüphe ile yaklaştıkları, sorguladıkları ve bu konudaki görüşlerinin sürekli değişkenlik gösterdiği söylenebilir.

Eğitim Fakültesin öğrenim gören katılımcıların fundamentalist dini yönelimlerinin İlahiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören katılımcılara göre daha düşük olduğu sonucuna

ulaşılmıştır. Buna göre Eğitim Fakültesinde öğrenim gören katılımcıların diğer üç fakültede öğrenim gören katılımcılara dini öğretiler konusunda tartışma ve eleştiriyi kabul etmeyen bir tutum içerisinde olmadıkları ve hayatlarının merkezine bir takım dini kutsallarını koymadıkları söylenebilir.

Sosyoekonomik durum değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini yönelimlerinin sosyoekonomik durum değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($\chi^2=2.958$, $F=1.026$, $p>0,05$). Yüksel (2019) tarafından yapılan bir araştırmada sosyoekonomik değişkeni ile dini yönelimler arasında bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonucun araştırma sonucunda elde edilen bulguları destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Doğum sırası değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini yönelimlerinin doğum sırası değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($\chi^2=6.999$, $F=1.579$, $p>0,05$).

Yerleşim yeri değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini yönelimlerinin yerleşim yeri değişkenine göre dağılımları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($\chi^2=5.684$, $F=1.661$, $p>0,05$).

Öznel dindarlık algısı değişkenine göre; araştırmaya katılan katılımcıların dini yönelimlerinin öznel dindarlık algısı değişkenine göre dağılımları incelendiğinde ölçeğin tüm alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2=31.272$, $F=2.006$, $p<0,05$). Buna göre; hiç dindar değilim diyen katılımcıların içsel dini yönelimleri orta, dindar ve çok dindar olanlara göre düşük seviyede çıkmıştır. Yine kendisini dindar değilim olarak tanımlayan katılımcıların içsel dini yönelimleri orta, dindar ve çok dindar olanlara göre düşük seviyede çıkmıştır. Ayrıca kendini orta derecede dindar olarak tanımlayan katılımcıların da içsel dini yönelimleri kendilerini çok dindar olarak tanımlayan katılımcılara göre düşük çıkmıştır. Buradan hareketle dindarlık seviyesi arttıkça katılımcıların içsel dindarlık düzeylerinin arttığını söyleyebiliriz. Katılımcıların dindarlık seviyesi arttıkça dini inançlarına, değerlerine ve yaşantılarına sıkı sıkıya bağlı olduklarını ve yaşamlarını din ile uyumlu hale getirmeye çalıştıklarını göstermektedir.

Kendini hiç dindar değil olarak tanımlayan katılımcıların diğer katılımcılara göre dışsal dini yönelimlerinin düşük olduğu saptanmıştır. Kendini hiç dindar değil olarak tanımlayan katılımcıların dini inançlara sıkı bir bağlılıkları olmadığı gibi kendi çıkarlarına göre dini kullanma eğiliminde de olmadıkları söylenebilir.

Kendini hiç dindar değil olarak tanımlayan katılımcıların kendini orta ve dindar olarak tanımlayan katılımcılara göre sorgulayıcı dini yönelimlerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kendini hiç dindar değil olarak tanımlayan katılımcıların orta ve dindar olarak tanımlayan katılımcılara göre dini sorguladıkları ve şüphe ile yaklaştıkları söylenebilir. Yine kendini dindar değil olarak tanımlayan katılımcıların da kendini dindar olarak tanımlayan katılımcılara göre sorgulayıcı dini yönelimlerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre dindarlık seviyesi azaldıkça sorgulayıcı dini yönelimin arttığını söylenebilir.

Fundamentalist dini yönelim ile ilgili bulgular incelendiğinde hemen hemen dindarlığın tüm seviyeleri arasında bir ilişki söz konusudur. Buna göre dindarlık seviyesi arttıkça fundamentalist dini yönelimde artmaktadır. Kendini hiç dindar değil olarak tanımlayan katılımcılardan, kendini çok dindar olarak tanımlayan katılımcılara doğru seviye arttıkça fundamentalist dini yönelim boyutundaki ortalama puanlarda artış göstermektedir. Buradan hareketle dindarlık seviyesi arttıkça katılımcıların dini öğretiler konusunda tartışma ve eleştiriye kabul etmeyen bir tutum içerisinde oldukları ve hayatlarının merkezine bir takım dini kutsallarını koydukları söylenebilir.

5.1.5 Nil Enneagram Kişilik Testi İle Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği Arasındaki İlişkidен Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar

Bu bölümde araştırmaya katılan katılımcıların kişilik tipleri ile dini yönelimleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($\chi^2=11.723$, $F=1.225$, $p>0,05$). Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara bakıldığında ‘Enneagram kişilik tipleri ile dini yönelim biçimleri anlamlı biçimde farklılaşmaktadır’ hipotezinin desteklenmediği sonucuna ulaşılmaktadır.

5.1.6 Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği Arasındaki İlişkiden Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar

Bu bölümde araştırmaya katılan katılımcıların dini kişilik tipolojilerinin belirlenmesi için kullanılan Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi ile dini yönelimlerinin belirlenmesi için kullanılan Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği arasındaki ilişkiden elde edilen bulguların sonuçlarına yer verilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre ‘Enneagram temelli dini kişilik tipolojilerine göre dini yönelim biçimleri anlamlı şekilde farklılaşmaktadır’ hipotezinin desteklendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum bizi kişilik dini kişilik tipolojilerinin dini yönelim biçimlerini etkilediği ve uyumlu özellikler gösterdiğini ifade etmektedir.

Elde edilen bulgulara göre dini kişilik tipolojileri ile içsel dini yönelim arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur ($\chi^2=19.973$, $p<0,05$). Mükemmeliyetçi dini kişilik tipolojisine sahip olan katılımcıların özgün, araştırmacı, sorgulayıcı, maceracı ve barışçı dini kişilik tipolojilerine sahip olan katılımcılara göre içsel dini yönelimleri anlamlı bir şekilde daha yüksek olarak bulunmuştur. Yardımsever dini kişilik tipolojisine sahip olan bireylerin ise sorgulayıcı ve maceracı dini kişilik tipolojilerine sahip olanlara göre içsel dini yönelimleri anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca başarı odaklı dini yönelime sahip olan katılımcıların özgün, sorgulayıcı ve maceracı dini kişilik tipolojisine sahip olan katılımcılara göre içsel dini yönelimlerinin anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Dini kişilik tipolojileriyle içsel dini yönelim arasında en yüksek puan ortalamasının mükemmeliyetçi dini kişilik tipolojisinde olduğu; en düşük puan ortalamasına ise sorgulayıcı dini kişilik tipolojisinde olduğu görülmektedir. Buna göre mükemmeliyetçi dini kişilik tipolojisine sahip olan bireylerin dini değerlerine ve yaşantılarına sıkı sıkıya bağlı oldukları ve yaşamlarını din ile uyumlu hale getirmeye çalıştıkları söylenebilir. Mükemmeliyetçi dini kişilik tipolojisinin genel özellikleri arasında sayabileceğimiz dini kurallara sıkı sıkıya bağlılık, dini kurallara uygun bir yaşam sürme konusunda

disiplinli ve titiz olunması, dini yaşayış konusunda düzenli, tutarlı ve kontrollü olunması içsel dini yönelim ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre dini kişilik tipolojileri ile dışsal, sorgulayıcı ve fundamentalist dini yönelim biçimleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($F=1.737$, $p<0,05$). Mükemmeliyetçi dini kişilik tipolojisine sahip olan katılımcıların dışsal dini yönelimlerinin özgün, araştırmacı, sorgulayıcı ve barışçı dini kişilik tipolojilerine sahip olan katılımcılara göre yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Yardımsever dini kişilik tipolojisine sahip olan bireylerin ise özgün ve sorgulayıcı dini kişilik tipolojisine sahip olanlara göre dışsal dini yönelimleri anlamlı şekilde daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Ayrıca başarı odaklı dini yönelime sahip olan katılımcıların özgün, araştırmacı ve sorgulayıcı dini kişilik tipolojisine sahip olan katılımcılara göre dışsal dini yönelimlerinin anlamlı şekilde daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Bulgulara bakıldığında içsel dini yönelim ile dışsal dini yönelim arasında benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir. Mükemmeliyetçi, yardımsever ve başarı odaklı dini kişilik tipolojilerine sahip olan katılımcıların diğerlerine göre dini inançları daha yüksek olsa dahi dini kendi çıkarlarına göre kullanma eğiliminin olabileceği değerlendirilebilir.

Yardımsever dini kişilik tipolojisine sahip olan bireylerin sorgulayıcı dini yönelimlerinin araştırmacı dini kişilik tipolojisine sahip olan katılımcılara göre daha düşük düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu durum araştırmacı tipe sahip olan bireylerin göre dini sorguladıkları, şüphe ile yaklaştıkları ve bu konudaki fikirlerinin değişkenlik gösterebildiği söylenebilir. Ayrıca barışçı dini kişilik tipolojisine sahip bireylerin araştırmacı, sorgulayıcı ve maceracı tiplere göre sorgulayıcı dini yönelimleri anlamlı bir şekilde farklılaşmakta ve düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Aynı zamanda barışçı kişilik tipine sahip olan bireylerin sorgulayıcı dini yönelim puanları diğer tiplere göre en düşük seviyededir. Barışçı dini kişilik tipolojisine sahip bireylerin dini sorgulama ve şüphe ile yaklaşma konusunda temkinli oldukları söylenebilir. Barışçı dini kişilik tipolojisine sahip bireylerin genel özelliklerinden olan dini konuları sorgulamaktan ve tartışmaktan kaçınma konusunda sorgulayıcı dini yönelim ile aralarında negatif ilişki olduğu sonucuna ulaşılabilir. Sorgulayıcı dini yönelim düzeyleri incelendiğin en yüksek puan ortalamalarına araştırmacı, sorgulayıcı ve

maceracı dini kişilik tiplerinde olduğu görülmektedir. Bu kişilik tiplerinin genel özellikleri düşüldüğünde üçünde de dini kuralları araştırma, sorgulama ve yeniliklere açık olma gibi özellikler göze çarpmaktadır. Bu özelliklerin sorgulayıcı dini yönelim ile uyumlu özellikler olduğu söylenebilir.

Mükemmeliyetçi dini kişilik tipolojisine sahip katılımcıların fundamentalist dini yönelim düzeylerinin yardımsever, özgün, araştırmacı, sorgulayıcı ve barışçı dini kişilik tiplerine göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Mükemmeliyetçi dini kişilik tipolojisine sahip katılımcıların dini öğretiler konusunda tartışma ve eleştiriyi kabul etmeyen bir tutum içerisinde oldukları ve hayatlarının merkezine bir takım dini kutsallarını koydukları söylenebilir. Başarı odaklı dini kişilik tipolojisi araştırmacı tipe göre fundamentalist dini yönelim düzeyi daha yüksek çıkmıştır. Bu durum dini inanç konusunda alacağı ödüle odaklananların dini konularda araştırma ve sorgulama yapanlara göre daha fundamentalist bir tutuma sebep olduğu şeklinde yorumlanabilir. Fundamentalist dini yönelim düzeyi en yüksek çıkan reis dini kişilik tipolojisinin çevresindeki insanların dini konulardaki hatalarını düzeltme isteği, dini konularda tartışma ve kavgadan kaçınmama davranışı gibi özellikleri fundamentalist dini yönelimle uyumlu özellikler olduğu söylenebilir.

Araştırma sonuçları incelendiğinde dini kişilik tiplerinin aralarında anlamlı bir ilişki söz konusu olan dini yönelimlerin dini kişilik tiplerinin genel özellikleriyle uyumlu ve benzer olduğu göstermektedir. Bu durum bize bireylerin hangi dini kişilik tipolojisinde olduğunun kişilerin dini yönelimlerini etkilediği sonucuna ulaştırmaktadır.

5.2 Öneriler

Yapılan araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar bize Enneagram metodolojisinden yararlanılarak geliştirilebilecek olan dini kişilik tipleri modelinin din psikolojisi alanında yeni ve farklı ilişkilerin ortaya çıkarılmasında faydalı olacağını göstermektedir. Ayrıca dini kişilik kavramının, çok geniş bir alan olan kişiliğin ayrı bir boyutu olarak nitel ve nicel çalışmalarla incelenmesi önemli faydalar sağlayabilir.

İlerde yapılacak çalışmalarla çeşitli kişilik ölçekleri gibi dini kişiliği de ölçecek ayrı bir ölçme aracı geliştirilmesi de önemli görülmekte ve önerilmektedir.

Bireylerin dini kişilik tiplerinin tespiti konusunda yapılacak çalışmalar ve geliştirilecek ölçeklerin dini ve manevi danışmanlık alanında da yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Kişilerin dini kişiliklerinin tespiti daha uygun ve bireye özgü rehberliğin yapılmasına ve daha verimli sonuçların elde edilmesine olanak sağlayacaktır. Bu kapsam psikoloji alanında Enneagram modelinin kullanıldığı pek çok psikolojik destek programı olduğu bilinmektedir. Enneagramdan yararlanılarak geliştirilecek Enneagram dini kişilik modelinin dini ve manevi danışmanlıkta kullanılması yararlı olacağı düşünülmekte ve önerilmektedir.

Enneagram metodolojisi temelinde maneviyat ile ilgili alanları reddetmeyen bir yapıdadır. Bu nedenle dindarlık, dini tutum, Tanrı algısı, dini başa çıkma gibi din psikolojisi alanında kullanılan pek çok değişkenle diğer kişilik modellerine göre Enneagram modeli kullanılarak yapılacak olan nitel ve nicel çalışmaların daha anlamlı ilişkileri ortaya çıkarabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar Çınar, H. (2018). Din görevlilerinin dini yönelim biçimleri ile psikolojik iyi oluş durumları arasındaki ilişki: Sivas örneği. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(26), 1-18.
- Acarkan, İ. (2019). *Enneagram ile kendini keşfet*. Timaş Yayınları.
- Adler, A. (2015). *Bireysel psikoloji*. (A. Kılıçoğlu, Çev.) Say Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1918)
- Akış, F. (2017). Din ve birey (Batson, Schoenrade, Ventis). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 17(1), 517-520. doi:https://doi.org/10.30627/cuilah.326659
- Akto, A. (2011). Kişilik oluşumunda dinin rolü. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(2), 191-217. doi:https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001085
- Allport, G. W., & Roos, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432-443. doi:https://doi.org/10.1037/h0021212
- Arkar, H. (2008). Cloninger'in mizaç ve karakter boyutları ile kişilik bozuklukları arasındaki ilişki. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 11(3), 115-124.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J., & Hoeksema, S. N. (2010). *Psikolojiye giriş*. (Y. Alogan, Çev.) Arkadaş Yayınevi. (Orijinal yayın tarihi 1996)
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Anı Yayıncılık.
- Baldwin, G. L. (2012, 4 Ağustos). A personality theory of Christian spirituality. [Bildiri sunumu]. Winebrenner Theological Seminary, Ohio.
- Bandura, A. (2002). Social foundations of thought and action. D. F. Marks (Ed.), *The Health Psychology Reader içinde* (s. 94-106). Sage Publications Ltd.
- Batı, U. (2019). *Enneagram ile kişilik analizi*. Alfa Basım Yayım.
- Batson, C. D. (1976). Religion as prosocial: agent or double agent? *Journal for the Scientific Study of Religion*, 15(1), 29-45. doi:https://doi.org/10.2307/1384312

- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal öğrenme kuramı ve eğitimde uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14), 198-210.
- Bozik, F. B. (2021). *Evli bireylerin Enneagram kişilik tipleriyle evlilik uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Zaim Üniversitesi.
- Bulut, M. B., & Yıldız, M. (2018). Tanrı'ya bağlanma biçimlerinin beş faktör kişilik özelliklerine göre yordanması. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(44), 79-98.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. (İ. D. Sarıoğlu, Çev.) Kaknüs Yayınları. (Orjinal yayın tarihi 2004)
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Ceylan, İ. (2019). Kişilik gelişimi din ilişkisi. *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 50-72.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2010). Dini yönelimler ve önyargı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1366-1383.
- Cloninger, C. R., Przybeck, T. R., Svrakic, D. M., & Wetzel, R. D. (1994). *The Temperament and Character Inventory (TCI): a guide to its development and use*. Center for Psychobiology of Personality.
- Cüceloğlu, D. (1993). *İnsan ve davranışı*. Remzi Kitabevi.
- Çetinkaya, İ. (2019). *Ortaöğretim kurumları müdürlerinin liderlik özelliklerinin analizi İstanbul örneği*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Beykent Üniversitesi.
- Çiçek, İ., & Aslan, A. E. (2020). Kişilik ve Beş Faktör kişilik özellikleri: kuramsal bir çerçeve. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 10(1), 137-147.
- Daly, P. J. (2021). *Connections between The Enneagram Personality Type of Christian university presidents and provosts with student enrollment*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Liberty University.
- Demir, A., Rakhmanov, O., Taştan, K., Dane, Ş., & Aktürk, Z. (2020). Enneagram tabanlı Nil Kişilik Değerlendirme Aracının geliştirilmesi ve doğrulanması. *J Res Med Dent Sci*, 8(4), 24-32.

- Emmeons, R. A., & Paloutzian, R. F. (2001). Din Psikolojisi. (A. Ayten, Çev.) *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 105-124. (Orijinal yayın tarihi 1999)
- Ercan, N. (2009). *Evlilikte kadına yönelik fiziksel şiddete ilişkin tutumların yordayıcıları: çelişik duygulu cinsiyetçilik, sistemi meşrulaştırma ve dini yönelim*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Erçin, H. Ş. (2018). *Sağlıklı yaşam biçimi davranışları ile Enneagram kişilik tipleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. [Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi]. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Erdoğan, E. (2015). Tanrı algısı, dini yönelim biçimleri ve öznel dindarlığın psikolojik dayanıklılıkla ilişkisi: üniversite örnekleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(29), 223-246.
- Erkan, İ. (2020). *Enneagram modeline göre öğretmen adaylarının kişilik tipleri ile sınıf yönetimi öz yeterlik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Zaim Üniversitesi.
- er-Ruveyte, A., er-Ruveyte, A. S., & Ayten, A. (2010). Dini yönelim boyutlarının kişiliğin beş boyutu ile ilişkisi (Ampirik bir araştırma). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (39), 133-148.
- Eryücel, S. (2018). Dini yönelim ve başa çıkma. *Turkish Studies*, 13(2), 393-412.
- Eysenck, H. J. (1950). *Dimensions of personality*. Transaction Publishers.
- Eysenck, H. J. (1981). *A model for personality*. Springer-Verlag.
- Forsyth, J. (2017). Din ve kişilik. M. Ulu (Dü.), *Psikolojik din kuramları içinde* (s. 239-279). Kimlik Yayınları.
- Frankl, V. E. (2019). *İnsanın anlam arayışı*. Okyanus Yayınları.
- Freud, S. (2011). *Haz ilkesinin ötesinde ben ve id*. (A. N. Babaoğlu, Çev.) Metis Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1920)
- Freud, S. (2020). *Beş konferans ve psikanalize toplu bakış*. (K. Şipal, Çev.) Cem Yayınevi. (Orijinal yayın tarihi 1990)
- Gökkyer, E. (2017, Ağustos 27). *Aradığını dışarıda değil, kendinde ara: "Kadim Bilgi Enneagram"*. Medium: <https://medium.com/turkiye/aradigin-dışarıda-değil-kendinde-ara-kadim-bilgi-enneagram-42ade33f75f7>

- Gürses, İ. (2007). Din eğitimi kişilik ilişkisi üzerine bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2), 79-122.
- Gürsu, O., & Bozkaya, H. (2018). Enenagram ve tasavvuf psikolojisi. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 208-217.
- Hacıkeleşoğlu, H., & Kartopu, S. (2017). Merhamet ve dindarlık: üniversite öğrencileri üzerine ampirik bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (59), 203-227. doi:<https://doi.org/10.9761/JASSS7234>
- Harlak, H., & Eskin, M. (2018). Dini yönelim ve dindarlık ölçeklerinin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Yeni Symposium*, 56(2), 24-32. doi:<https://doi.org/10.5455/NYS.20180730021249>
- Hazar, M. (2006). Kişilik tipleri ve iletişim. *Selçuk İletişim*, 4(2), 125-140.
- Hood, R. W., Hill, P. C., & Williamson, W. P. (2005). *The psychology of religious fundamentalism*. Guilford Press.
- İkis, M., & Kuşat, A. (2021). Öz duyarlılık ve dini yönelim ilişkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 8(1), 109-125.
- İnanç, B. Y., & Yerlikaya, E. E. (2012). *Kişilik kuramları*. Pegem Akademi.
- Johnson, J. D. (2019). *The connection between lead pastors' Enneagram personality type and congregational size*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Southeastern University.
- Jung, C. G. (2014). *Psikoloji ve din*. (R. Karabey, Çev.) Okyanus Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi 1938)
- Karabulut, Y. (2007). *Yeni kişilik teorisi Enneagram ve din psikolojisi açısından kullanım alanları*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Karslı, N. (2022). Genç ve yetişkinlerde yardımseverlik ve dindarlık. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (21), 60-84. doi:<https://doi.org/10.32950/rteuifd.1063989>
- Katipoğlu, B. (2012). Din psikolojisi açısından kişilik ve karakter analizi. *Journal of International Social Research*, 5(23), 341-348.
- Kayıklık, H. (2003). Allport'a göre dini yaşayışa gelişimsel bir açılım. *Dini Araştırmalar*, 5(15), 121-123.

- Kelly, G. A. (2017). A brief introduction to personal construct theory. *Costruttivismi*(4), 3-25. doi:<https://doi.org/10.23826/2017.01.003.025>
- Lavrič, M., & Flere, S. (2011). Intrinsic religious orientation and religious rewards: An empirical evaluation of two approaches to religious motivation. *Rationality and Society*, 23(2), 217-233. doi:<https://doi.org/10.1177/1043463111404670>
- Lewis, C. A., Maltby, J., & Günü, L. (2005). Religious orientation, religious coping and happiness among UK adults. *Personality and Individual Differences*, 38(5), 1193-1202. doi:<https://doi.org/10.1016/j.paid.2004.08.002>
- Makas Oral, Y. N. (2017). *Depresyon hastalarında kişilik tipi özellikleri*. [Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Maltby, J. (2015). Dinsel yönelimin kişilik boyutları. (M. Koç, Ed.) *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 333-348.
- Maslow, A. (2001). *İnsan olmanın psikolojisi*. (O. Gündüz, Çev.) Kuraldışı Yayıncılık (Orijinal yayın tarihi 1962)
- McCrea, R. R., & Costa, P. T. (2003). *Personality in adulthood: A five-factor theory perspective*. Guilford.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589. doi:<https://doi.org/10.5455/cap.20120433>
- Özen, Ş. (2019). *Takipçilerin mizaç özelliklerine göre liderlik algısı*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Palmer, H. (2010). *Ruhun aynası Enneagram'a yansıyan insan manzaraları*. (O. Gündüz, Çev.) Kaknüs Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1998)
- Piedmont, R. L. (2013). Dini ve manevi yapıları anlamada kişiliğin rolü (B. Gören, Çev.). R. F. Paloutzian, & C. L. Park (Ed.), *Din ve maneviyat psikolojisi* (Cilt 2, s. 503-539). Phoenix Yayınevi.
- Riso, D. R. (2003). *Kişilik tipleri: Enneagram ile kendinizi keşfedin*. (G. Talay, Çev.) Kuraldışı Yayıncılık. (Orijinal Yayın Tarihi 1987)
- Riso, D. R., & Hudson, R. (2009). *Binlerce yıllık kadim sufi bilgeliği Enneagram ile kişilik analizi*. (G. Aksoy, Çev.) Butik Yayıncılık. (Orijinal Yayın Tarihi 1990)
- Rogers, C. R. (2011). *Kişi olmaya dair*. (S. Budak, Çev.) Okuyan Us. (Orijinal yayın tarihi 1961)

- Saroglou, V. (2000). Gençlerin dinleri ve kişilikleri: Belçika'da yapılan yeni incelemeler. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (19), 123-144.
- Sutcliffe, E. M. (2002). *The Enneagram as a model for adult Christian education*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. St. Stephen's College.
- Şentepe, A., & Güven, M. (2015). Kişilik özellikleri ve dindarlık ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (31), 27-44.
- Şentürk, H. (1994). Kişilik ve din. *Diyanet İlmi Dergi*, 30(3), 69-76.
- Şirin, S. G. (2019). *Enneagram metodolojisi tekniğine göre okul yöneticilerinin mizaç dağılımının karşılaştırılmalı olarak incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Okan Üniversitesi.
- Taymur, İ., & Türkçapar, M. (2012). Kişilik: tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 4(2), 154-177. doi: <https://doi.org/10.5455/cap.20120410>
- Turan, Y. (2009). Kişilik ve dindarlık üzerine bir alan araştırması. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (20), 279-295.
- Türk Dil Kurumu. (t.y). *Türk Dil Kurumu sözlüğü*. 15 Eylül 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Ulu, M. (2018). Hayatı anlamlandırma ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki üzerine. *Bilimname*, 2018(36), 165-188. doi:<https://doi.org/10.28949/bilimname.459247>
- Ulu, M. (2018). Mistik tecrübe ve kişilik ilişkisi üzerine: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri örnekleme. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(1), 33-61. doi:<https://doi.org/10.18505/cuid.394028>
- Watson, J. (2017). *Behaviorism*. Routledge.
- Wiltse, V. R. (2000). *Journeys in the night: Spiritual consciousness, personality type, and the narratives of women religious*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. The Union Institute.
- Yazgan İnanç, B., & Yerlikaya, E. E. (2012). *Kişilik kuramları*. Pegem Akademi.
- Yıldız, M. (2001). Dindarlığın tanımı ve boyutları üzerine psikolojik bir çalışma. *Tabula Rasa*, (1), 19-42.

Yüksel, A., & Kızılgeçit, M. (2021). Enneagram kişilik modeli bağlamında İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin kişilik özelliklerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, (3), 9-38.

Yüksel, B. N. (2019). Dini yönelim biçimleri ile dini içerikli obsesyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: İlahiyat Fakültesi örneği. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (52), 217-239. doi:<https://doi.org/10.29288/ilted.559043>

EKLER

EK A. Kişisel Bilgi Anketi

Değerli katılımcılar,

Bu anket formu, bilimsel bir çerçevede değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Anket formuna vereceğiniz cevaplar, kesinlikle gizli tutulacak olup, sadece bilimsel bir araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılacaktır.

Lütfen anket formunda yer alan soruları dikkatli bir şekilde okuyarak cevapsız soru bırakmamaya özen gösteriniz. Anket formundaki sorularda özellikle sizin kendi düşünceleriniz istendiği için, size en uygun olanı işaretleyiniz. Bütün seçenekleri okumadan işaretlemeye bulunmayınız.

Ankete katıldığınız için teşekkür ederiz.

Hakan İSGİLİP

KÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü-Yüksek
Lisans Öğrencisi

- 1) **Cinsiyetiniz:** ( ) Erkek ( ) Kadın
- 2) **Yaşınız:** .....
- 3) **Mezun olduğunuz lise türü hangisidir?**
( ) Fen Lisesi ( ) İmam Hatip Lisesi ( ) Sosyal Bilimler Lisesi
( ) Anadolu Lisesi ( ) Mesleki ve Teknik Lise ( ) Güzel Sanatlar Lisesi
- 4) **Öğrenim gördüğünüz fakülte hangisidir?**
( ) İlahiyat Fakültesi
( ) Eğitim Fakültesi
( ) Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi
( ) Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi
( ) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- 5) **Sosyo-ekonomik düzeyiniz nasıldır?**
( ) Çok düşük ( ) Düşük ( ) Orta ( ) İyi ( ) Çok İyi
- 6) **Ailenizde kaçınıcı çocuksunuz?**
( ) En büyük ( ) Ortanca ( ) En küçük ( ) Tek çocuk
- 7) **Hayatınızın çoğunu hangi yerleşim biriminde geçirdiniz?**
( ) Köy ( ) Kasaba, İlçe ( ) İl ( ) Büyükşehir (İstanbul, Ankara vb.)
- 8) **Dini bir inancınız var mı?**
( ) Var ..... (Müslüman, Hristiyan vb. belirtiniz)
( ) Yok
- 9) **Dini inancınız var ise kendinizi ne kadar dindar hissediyorsunuz? Bir ile beş arasında belirtiniz.**

1.....2.....3.....4.....5
Hiç dindar değil Çok dindar

EK B. Nil Enneagram Kişilik Testi

Bu ölçek, Enneagram prensiplerine göre kişilik tipinizi ve kanadınızı belirlemeye yardım edecektir. Lütfen aşağıdaki maddelerin hepsini okuyun ve sizin kişiliğinize uyan üçerli öbeklerden iki öbeği seçin.

Size en fazla uyan birinci öbek tercihinizi ‘1. Tercih’ e yazın. Bu sizin ana kişilik tipinizi belirleyecektir. Birinci tercih ettiğiniz öbeğin altında veya üstünde ikinci tercih ettiğiniz bir öbek daha belirleyin. Bunu da ‘2. Tercih’ e yazın. Bu öbek de kişilik kanadınızı belirleyecektir. Seçeceğiniz soru öbekleri birbirinin bitişiğinde olmalıdır. Örneğin: Birinci tercihiniz 9 ise ikinci tercihiniz 8 veya 1; birinci tercihiniz 5 ise ikinci tercihiniz 4 veya 6 olmalıdır.

1. Tercih: ..... 2. Tercih: .....

1	Mükemmellik benim en önemli prensibimdir.
	Herkesin kurallara uymasına çok önem veririm.
	İşlerimi en ince ayrıntısına kadar düşünür öyle yaparım.
2	İnsanlara yardım etmek benim temel prensibimdir.
	Yardım ettiğim insanlardan genellikle teşekkür beklerim.
	Genelde alçak gönüllü biriyim.
3	Başarılı olmak benim temel amacımdır.
	Başarılarımın takdir edilmesini beklerim.
	İmajıma düşkünüm.
4	Farklı ve özgün olmak temel prensibimdir.
	Sıradanlıktan nefret ederim.
	Estetik anlayışım çok gelişmiştir.
5	Gözlem yapmaktan çok zevk alırım.
	Zorlukların üstesinden bilgi ile geleceğime inanırım.
	Temel amacım sürekli yeni bilgiler öğrenmektir.
6	Güvenmediğim insanlarla temastan çekinirim.
	Tehlikeleri herkesten önce sezerim.
	Güvenli ve risksiz bir hayat temel amacımdır.
7	Bir şeyi uzun süre devam ettirmekte zorlanırım.
	Girdiğim ortama neşe saçarım.
	Yeni şeyler deneyimlemek temek karakterimdir.
8	Yetkilerimi ve güçlerimi daima kullanmak isterim.
	Bağımsız olmak için insanlara komuta etmeliyim.
	Kendi başına buyruk olmayı tercih ederim.
9	Birine kolayca kızgınlık gösteremem.
	Tartışmaktan ve kavga etmekten nefret ederim.
	Barış, huzur ve uyum temel prensibimdir.

EK C. Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği

Bu anket, dini yönelimlerinizle ilgili bilgi edinmeyi amaçlamaktadır. Lütfen yan sütunda verilen derecelendirmeyi kullanarak, sizin için en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.		Kesinlikle katılmıyorum	Çoğunlukla katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Çoğunlukla katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	İçimden geldiği için Allah'a inanırım.							
2	Allah'ın varlığını hissettiğim zamanlarda şükrederim.							
3	Dinimin gerekli gördüğü bütün kuralları yerine getirmeye çalışırım.							
4	Birçok dini konu hakkındaki görüşlerim hâlâ değişmektedir.							
5	Din kuralları değiştirilemez bir bütündür; ya hepsini olduğu gibi kabul edersiniz, ya da hepsini rededersiniz.							
6	Dini, sorgulamadan sunulduğu gibi kabul edemem.							
7	Allah'ın varlığını sık sık derinden hissederim.							
8	İbadet, benim için Allah'tan bir şey dileme fırsatı değil, sükûnet ve Allah'ın varlığını hissetme yoludur.							
9	Dinin kurallarını sorgular ve kendime göre uygularam.							
10	Dua etmemin amacı mutlu ve sakin bir hayatı garanti etmektir.							
11	Din, her şeyden önce, başıma acı ve felaket geldiği zaman beni teselli eder.							
12	İnançlı bir kişi olarak dini kuralların yarım yamalak uygulanmasına karşıyım.							
13	Allah'a gönülden bağlı olmanın doğru ve mükemmel bir din anlayışına sahip olmaktan daha önemli olduğunu düşünüyorum.							
14	Ben değiştikçe dini inançlarım da benimle birlikte değişip gelişir.							

EK C'nin devamı

Bu anket, dini yönelimlerinizle ilgili bilgi edinmeyi amaçlamaktadır. Lütfen yan sütunda verilen derecelendirmeyi kullanarak, sizin için en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.		Kesinlikle katılmıyorum	Çoğunlukla katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Çoğunlukla katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
15	İbadet etmek için en önemli sebep Allah'ın yardımını ve korumasını sağlamaktır.							
16	Öbür dünyada cezalandırılmamak adına dini kurallara bağlı yaşamaya çalışırım.							
17	Toplumda iyi bir yer edinmek için dinime bağlı kalmaya çalışırım.							
18	İçimden geldiği için dua ederim.							
19	Dine şüpheli yaklaşmanın beni yeni açılımlara yönlendirdiğini düşünüyorum.							
20	Hayatta her konuda dini kuralları temel alırım.							
21	Dinimin ön gördüğü kurallar üzerinde sorgulanıp, yorum yapılmasını dine karşı gelmekle bir tutarım.							

EK D. Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Testi

Aşağıda dini yaşayış biçimleri ile ilgili ‘A, B, C, D, E, F, G, H ve İ’ şeklinde sıralanmış paragraflar bulunmaktadır. Lütfen paragrafları dikkatli bir şekilde okuyup size en uygun olan iki adet paragrafı uygunluk derecesine göre sıralayarak paragrafın başındaki harfi aşağıdaki tercihler kısmında belirtiniz.

1. Tercih: .....

2. Tercih: .....

A. Hayatımın diğer alanlarında olduğu gibi dini inanç konusunda da kurallara sıkı sıkıya bağlıyım. Bu kurallara uygun bir yaşam sürerken ibadetlerimi ve inancımın diğer gereklerini titizlikle ve kusursuz bir şekilde yerine getirmek benim için çok önemlidir. Çünkü bu kurallar doğruyu yanlış ayırmamızı, hata yapmadan ahlaklı bir şekilde yaşamamızı ve daha kontrollü, düzenli ve tutarlı davranışlar sergilememizi sağlar. İnancımın getirdiği bu kural ve sorumlulukları adaletli bir şekilde diğer insanların da yerine getirmesini isterim. Dini görev ve sorumluluklarını, ibadetlerini zamanında yerine getirmeyen veya yerine getirirken titiz davranmayan insanlara kendi içimde kızdığım, eleştirdiğim ve yargıladığım olabilir.

B. Sevgi ve merhamet dini inancımın temel parçalarını oluşturmaktadır. İnsanlara, hayvanlara ve doğaya yardım etmek, onların sıkıntılarını gidermek, şefkat ve merhamet göstermek benim için en önemli ibadettir. İbadetlerimi yerine getirirken de Allah’a karşı olan sevgimden motive olurum. Onun takdirini kazanmak ve sevdiği kulları arasına girebilmek ibadetlerimi yerine getirirken hiç aklımdan çıkmaz. Allah’a karşı olan sevgime ve ibadetlerimi yerine getirmeme rağmen dualarım karşılık bulmadığı zamanlarda kendimi çok mutsuz hisseder, kırılabilirim. Bunun sonucunda bazen ibadetlerimi aksattığım olabilir ama bu çok uzun sürmez. Çünkü biliyorum ki Allah’a karşı olan duygularıma ve sevgime şüphesiz karşılık verilecektir.

C. Allah’ın takdirini kazanmak, inancımın ve ibadetlerim neticesinde vadettiği ödülleri ulaşmak için ibadetlerimi elimden geldiği kadar yerine getirmeye çabalarım. İbadetlerimi ve inancımın gereklerini ne kadar düzgün şekilde yerine getirebilirim beni mutlu edecek ve fayda sağlayacak güzel şeylerin beklediğini bilirim. Başkalarının dini inancıyla pek ilgilenmem. Önemli olan benim dinimi nasıl yaşadığım ve bunun bana getirileridir. Dini inancımı çevremdeki insanlardan daha iyi ve düzgün şekilde yaşamaya, onlara göre daha fazla ibadet etmeye ve dini konularda daha yetkin ve bilgili olmaya çalışırım. Dini inancımı yaşarken çevremdekilerin beni örnek alması, takdir etmesi ve güzel sözler söylemesi beni motive eder.

D. Kâinat, varoluş ve yaratılış gibi konular üzerine sık sık düşünen biriyimdir. Allah’ın yarattığı her şeyde bir güzellik, estetik ve incelik olduğunu düşünürüm. İnancımı yaşarken ibadetlerimi yerine getirip sorumluluğumu üstümden atmak için değil yerine getirdiğim ibadetin huzurunu, duygusal yoğunluğunu içimde yaşamak isterim. Herkesten farklı ve sıradan olmayan kendimce ibadet şekillerim, dualarım vardır. Kendimle yaratan arasında bu şekilde bir duygusal bağ kurduğuma inanırım. Bu duyguları bazen resim, müzik, şiir ve tasavvuf gibi sanatsal yollardan ifade etmek beni mutlu eder. İbadetlerim ve yaradan ile olan bu duygusal yakınlığım sayesinde onun bana güç verdiğini ve çoğu zaman yardım ettiğini düşünürüm.

EK D'nin devamı

E. Dini inancım konusunda mantığımle hareket ederim. İnancımın gereklerini, emir ve yasaklarını ile öğretilerini dogmatik bir şekilde inanıp kabul etmek yerine araştırır, sorgular ve mantıksal süzgeçten geçirerek doğru olana ulaşmaya çalışırım. Okuyup araştırdığım, sorgulayarak ulaştığım dini bilgilerimin başkalarına ihtiyaç duymadan ibadetlerimi yerine getirebilmeme yetmesi benim için önemli bir durumdur. İbadetlerimi yerine getirirken sessiz, sakin ve tek başına olduğum ortamları severim. Dualarımda sürekli bir şeyler isteyen biri değilimdir. Daha çok şükretmeyi ve elimdekiyle yetinmeyi tercih ederim.

F. Hayatta her şeye karşı şüpheli yaklaşan, sorgulayan, araştıran ve her ihtimali düşünerek hareket eden biriyimdir. Dini inancım da bu şekilde meydana gelmiştir. Başlarda şüphe ile yaklaştığım ve sorguladığım dini öğretiler konusunda zihnimde bir netliğe ve kesinliğe ulaşarak şu anki inancım ortaya çıkmıştır. Ve bu noktadan sonra hataya düşüp sonradan pişman olacağım şeyler yapmamak için inancıma ve ibadetlerime sıkı sıkıya bağlıyım. Allah'ın desteği ve güvenini kırmamak için hep doğru olanı yapmaya çalışır, onun emir ve yasakları dışına çıkmamaya gayret gösteririm. Böylece hayatta karşılaştığım hiçbir zorluğun beni yıkamayacağını, onun desteğiyle her şeyin üstesinden gelebileceğimi bilirim.

G. Dini inancımın gereklerini ve ibadetlerimi yerine getirirken keyif ve haz almak isterim. Aktif, sürekli hareket halinde olunan ve insanlarla iletişim halinde olabileceğim dini aktivitelerden çok hoşlanırım. Yeni ve farklı dini deneyimler bana heyecan verir ve dini kurallara daha fazla bağlanabilmemi sağlar. Bazen ibadetlerimi yerine getirirken sıkıldığım ve ibadetlerimi yerine getirmeyi aksattığım olabilir. Böyle dönemlerde dini yaşantıdan biraz uzaklaşıp eğleneceğim aktivitelere yönelebilirim. Her ne kadar dini kurallara uymakta ve ibadetlerimi yerine getirmekte zorluklar yaşasam da bilirim ki Allah affedicidir. Bu yüzden dini yaşantıdan uzaklaştığım zamanlarda tekrar ibadetlerimi yerine getirmeye dönmekte güçlük çekmem.

H. Dini inancım konusundaki bilgilerim ve ibadetlerimi yerine getirmedeki hassasiyetim ile çevremdeki insanlara örnek olmak, onlara yol göstermek ve öğütler vermek bana kendimi iyi hissettirir. Gerekirse doğru bildiğim inanç ve ibadet gibi konularda tartışmaktan ve hatta kavga etmekten kaçınmam. Çevremdeki ibadetlerini aksatan veya dini yaşantıları eksik, zayıf ve yanlış olan insanlar gördüğümde kendimi rahatsız hisseder ve doğrusunu onlara göstermek ve onları yönlendirmek için müdahalede bulunurum. Çevremde herhangi bir adaletsizlik gördüğümde müdahale eder ve adaleti sağlamak için ne gerekiyorsa yapabilirim.

İ. İbadetlerimi yerine getirirken huzur bulmaya ve bu huzuru korumak için ibadetlerimi düzgün şekilde yerine getirmeye devam etmeye çalışırım. Dini inancın kurallarını sorgulamanın veya tartışmanın yanlış durumlara yol açabileceğini düşünen insanlardanımdır. Allah bu kuralları koyduysa uymamız ve onun rızasını kazanmamız gerekir. Bu yüzden farklı ve sorun oluşturabilecek durumlardan kaçınır rutin olarak inancımı yaşarım. Çevremdeki insanların dini inançları ne olursa olsun hoşgörü ile karşılayan biriyimdir. Bence herkes kendi inancından sorumludur ve inancını istediği şekilde yaşayabilir.

EK E. Etik Kurul Raporu

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu

TOPLANTI SAYISI
6

KARAR SAYISI
16

TOPLANTI TARİHİ
9.06.2022

DAĞITIM YERLERİNE

Üniversitemiz İlahiyat Fakültesi'nde Öğretim Üyesi olarak görev yapan Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem GÜLMEZ'in yardımcı araştırmacı, Hakan İSGİLİP'in sorumlu araştırmacı olarak yapmayı planladıkları "Enneagram Kişilik Tipleri ile Dini Yaşayış Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" isimli çalışması, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunca onaylanması uygun bulunmuştur.

Bu bilgiler ışığında; Aydınlatılmış Onam Formunun gönüllülere imzalatılarak gerekli bilgilendirmelerin yapılması ve etik davranış ilkelerine uyulması şartıyla söz konusu araştırmanın yapılması Etik Kurulumuzca uygun görülmüş ve onaylanmasına toplantıya katılan üyelerin oybirliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN
Kurul Başkanı

Prof. Dr. Yavuz UNAT
Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Kutay OKTAY
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Eyüp AKMAN
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Erol TURAN
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Burhan BALTACI
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Tolga ULUSOY
Kurul Üyesi

DAĞITIM LİSTESİ

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu
Sayın Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem GÜLMEZ

Belge Doğrulama Kodu: A77TD74

Bu belge, güvenli elektronik imza ile onaylanmıştır.

Belge Takip Adresi: www.kastamonu.edu.tr/belgedogrulama

Adres: Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü, Kuzeykent Kampüsü, Merkez/Kastamonu

Telefon No: (0 366) 2801102

e-Posta:

Kep Adresi: kastamonuuniversitesi@hs01.kep.tr

Faks No: (0 366) 2801038

İnternet Adresi: www.kastamonu.edu.tr

Bilgi için :

Serdar Durar

Raporör

Telefon No:

(0 366) 2801348 - 1348